శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

ఇయ్యది

కృష్ణలీల, విభీషణ పట్టాభిషేకాద్యనేక నాటక గ్రంథకర్తలగు

పండిత కె సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులచే

రచియింపఁబడి

ఇంగ్లీషు

కే. యస్. శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటింపఁబడియె.

ద్వితీయకూర్పు

చెన్నపురి:

గోనుగుంట్ల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యంగారి

"గోనుగుంట్ల" ముద్రణాలయమునందు

ముద్రితము.

1924

వెల. 1-4-0]   [పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

Printed by Upendra Printing and Publishing House at
Gonuguntla Press, 15 Broadway Madras.

శ్రీ రా మ చ ం ద్రా య న మః

శా॥ శ్రీరాజిల్లనయోధ్యలో నగరిలో సీతాసతీయుక్తుఁడై
గారాబంబున బుత్రులౌ లవకుశుల్ కల్యాణరామాయణం
బారూఢిన్ దనుఁజేరఁ బాడఁగను భద్రానందతన్ గౌఁగిటన్
జేరందీసెడు రామచంద్రుఁడొసఁగున్ శ్రీసంతతారోగ్యముల్.

ఆర్యజనవతంసములారా !

ఆంధ్రభాషాయోషామణికకించనుఁడనగు నావలన సమంచితశేవాభాగ్యములభింపకున్నను నాయధామతి నమ్మాతకు సంశేవయొనరింప నమకట్టి మద్విరచిత లవకుశనాటకమును ప్రథమముద్రితము నొనర్చితి. భవదీయాదరణవిశేషమున నావేయి ప్రతులును ననతికాలముననే విక్రీతములయ్యెను. దాదాపు మూఁడువత్సరములక్రిందటనే పొత్తములయిపోయి యున్నను కార్యాంతర ప్రతిబంధకమున పునర్ముద్రణమొనర్ప వీలుపడదయ్యె, మాయాంధ్రసోదరులు పుస్తకములకై యెన్నియోకమ్మల లిఖించిరిగాని, వారికెవ్విధమున ప్రత్యుత్తమిచ్చుటకునుఁ దోపమిచే వారికెంతయునపచారమొనర్చితి. క్షమింతురుగాత. ఈద్వితీయ ముద్రణమున ముద్రణదోషములును బుద్ధిదోషములున్న వాని మన్నింప ప్రార్థితులు

మద్విరచితములగు ప్రతాప (చరిత్రనాటకము) క్రీడకృష్ణలీల మహాభారతనాటకపంచకము, శ్రీభోజకాళిదాసీయ నాటకము మున్నగు నాటకముల తావకీనకరుణానుగ్రహమున నచిరకాలముననె ముద్రించి, యుష్మచ్చరణ సరోజముల కర్పించువాఁడ.

బళ్లారి.
6-2-24

ఇట్లు,
పండిత. కె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులు.

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము

అయోధ్యాపురీ రాజాస్థానము

సీతారాములు సింహాసనాసీనులై యుందురు.
వసిష్ఠాది మునీంద్రు లొకప్రక్కను, సుగ్రీవ
విభీషణాదులొకప్రక్కను, భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్ను
లొకప్రక్కను, సామంతరాజులును పురజనులు
నొకప్రక్కను కూర్చొనియుందురు.

అందఱు॥ (లేచి నిలువఁబడి చేతులు జోడించి)

(అనుబంధము 1)

భరత॥ సభాసదులారా! పౌరులారా! నేను తమతో సంపూర్ణ సంతోషభావమున మాటలాడఁ గలిగినందున కచ్చట సింహాసనమున వెలుగొందు శ్రీరామభద్రుఁడే కారణము. ఈ మహానుభావుఁడు పితృవాక్యపరిపాలన మొనర్చుటకై పదునాలుగు వత్సరములు వనవాస మొనర్చుటయు, పుత్రవ్యామోహమున మాతండ్రీ దశరథరాజేంద్రుఁడు స్వర్గ నివాసి యగుటయు, అనంతరము నేను శ్రీరామచంద్రుని మఱల నయోధ్యకు చనుదేర ప్రార్థింపఁ జిత్రకూటమున కేగుటయు;

మనగా రాజ్యమునందలి కష్టముల, దుష్టులొనరించెడి బాధల మాన్పగదా ప్రభువగువాఁడు నాదొరతనము నకు పట్టాభిషిక్తుఁడగుట? కావున సర్వలోకములు రావణ విరాధాంది రాక్షసులచే నెంతయు గారింపఁబడుచుండ నా యిడుముల తొలగించి రక్షించుటకై శ్రీరామభద్రునకు నా నాఁడు నేనొక పట్టాభిషేక సుముహూర్తము నిశ్చ యించితిని. అందుకైయే యీ సర్వేశ్వరుఁడీభూమిని చరించి, పఙ్క్తికంధరాది దానవుల పరిమార్చి, పట్టాభిషేక శక్తిని నెల్లెడల విశదీకరించెను. ఇఁక యిప్పుఁడన్ననో యీ దేవదేవునకే యయోధ్యాపుర దొరతనమును పట్టాభి షేక మొనర్చుట నిశ్చయింపఁబడినందున నమ్మహోత్సవ దర్శన కుతూహలముననే మనమందఱ మిందుజేరియు న్నారము. ఈతని సర్వలోక ప్రభుత్వమును వెల్లడిపఱ చుటకైయే నానాదేశాధీశ్వరులు చనుదెంచియున్నారు. సమస్త వానరరాజ్య సార్వభౌమత్వమును సూచించు టకై వానరరాజ్యాధిపతియగు సుగ్రీవుఁడు వచ్చియున్నాఁడు. దానవ చక్రవర్తిత్వమును ప్రకటించుటకై పరమదాసుఁడగు విభీషణుఁడు చనుదెంచియున్నాఁడు. ఈరఘుకుల భూష ణుఁడు వాచామగోచర ప్రభావుఁడు. ఎల్లలోకమందు వసిం చువాఁడయ్యు దేనిని నంటని నిరంజనమూర్తి, ఇక పరి పాలన శక్తియందన్ననో శ్రీలక్ష్మీపతియే యనవచ్చును. ఇట్టి వేదాంతరాముని, త్రిలోకాభిరాముని, వైకుంఠధా ముని, సకలసద్గుణస్తోముని, జానకీ మనఃకాముని, ప్రభా సోముని, రాముని రాజుగాఁగంటిమి. ధన్యులమంటిమి. ఇదే మీయాసక్తిచే యభిషేకముహూర్తము నిర్వర్తించు

చున్నాడను. (అందఱును నిలుచుందురు. మునులు మంత్రముల నుచ్చరించుచు అభిషేకముఁ జేయుదురు.)

సామాజికులారా! ఏకిరీటము సూర్యవంశమున జనించిన వైవస్వతమనువు శిరమునందు వెలుఁగొందెనో, ఏకిరీటరాజము దిలీపరాజేంద్రు మస్తకమున రాజిల్లెనో, ఏమకుటము రఘుమహీధవు నుత్తమాంగమున నొప్పారియుండెనో, ఏమణిమయ కిరీటవతంసము హరిశ్చంద్రు కందమున నెంతయు నాసిఁగాంచెనో, ఏకిరీటము దశరథ భూపాలశిరోభాగమున విభాసించియుండెనో యీకిరీట శ్రేష్ఠము నిప్పుడు శ్రీరామచంద్రునకు ధరింపఁజేసెద. (అని కిరీటమును శ్రీరామునకు ధరింపఁజేసి.)

శ్రీరామభద్రా! మీ తాతముత్తాతగారగు నగర, రఘుఁ దిలీపాదులెట్లు భూవలయంబు పాలించి కీర్తివడసిరో అటులనే యాచంద్రార్కముగ నీభూచక్రమునేలుము.

అందఱు॥ (నిలుచుండి.)

(అనుబంధము. 2)

శ్రీరామ॥ వసిష్ఠసంయమీంద్రా ! మాసూర్యవంశమునకు హితుడవై, పురోహితుఁడవై, మొనలేని కనికరమున మా వంశమువారిని నీయాశీర్వచన ప్రభావమున నెంతయో కాపాడి సాటిలేనికీర్తిని ఘటించి యింతవఱకు మనిచితివి. ఇఁక పరమ శిష్యుఁడనై యేమియుఁ దెలియని పసివాడనై యున్న నన్నును సంపూర్ణానుగ్రహముకలిగి నిలాభారామునిచ్చి రాజ్యపట్టాభిషిక్తునిఁజేసి పరిపాలించుటకై కంక

ణముఁ గట్టుకొని యున్నాఁడవు. మునిచంద్రమా! పరమ విజ్ఞానధన్యులగు తమరింత నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయఁ బూనుట తమ నిర్వ్యాజ కరుణామహత్త్వమును సూచించు చున్నదికదా?

ప॥ నీదయచేత గాదె యటవీస్థలి నేమముతోఁ డినుంటి మీ యాదరమందిగాదె దనుజాధిపు రావణుఁ ద్రుంచగంటి నీ సాదరబుద్ధిగాదె యిటుప్మాతల రాజ్యము నేలఁబూనితిన్ మోదముమీఱఁ బ్రోవవె విమోహముబాపి మునీంద్రచంద్ర మా॥

పౌరులారా! దేశాధీశ్వరులారా! సుగ్రీవ విభీషణు లారా! మానులారా! మీరందఱు నన్నింత గొప్పఁజేసి యీభూభారమును వహింపుమని వేఁడికోలిచ్చుటనాయందు మీకుఁగల పరమాదరణ విశేషముగాక వేఱుండునే? తమ యానతి శిరసావహించువాఁడ. మీయందరసాహాయ్యమున నేగదా నేనిట్టి ఘన కార్యమునకుఁ బూనియుండుట? నేను వర్ణాశ్రమాచారాది ధర్మముల యథారీతి పాలించు వాఁడను. పక్షపాతమును మదియందు చొరనివ్వను. మత వైషమ్యముల గ్రహింపను. ప్రజాసముదయము యొక్క యభిప్రాయానుసారముగ రాచకార్యముల నిర్వహించెద ను గాని స్వాతంత్ర్యమూని పాలించుటకు నెన్నఁడును సాహసింపను. ప్రజలారా! ఇదేప్రమాణముఁ జేయువాఁ డను. నాతమ్ములు భరత, లక్ష్మణ, శత్రుఘ్నులకంటెను; నాయనుంగు పుత్రులకంటెను, నా బంధులకంటెను, నా ప్రజలే నాకు మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రులు.

సీ॥ రఘురాజునాదిగా రాజులౌ మమ్ముల
వరప్రేమఁగూర్చు నో భవ్యులారా
ఏకొఱంతయు లేక నేపాపమును లేక
ఘనరీతివర్తించు ననఘులార
వనమున కేనేగ వనట చేనా వెంట
చను దెంచినట్టియో సదయులార
మీయనుగ్రహముచే నీయయోధ్య సుఖమ్ము
మీరచేరఁగ గంటి ధీరులారా॥

తే॥గీ॥ మిమ్ము వంచించి మజ్జీవ్రుక్షమ్ము నీడ
పోయితిని నన్ను మన్నించి బ్రోవుడయ్య
భూరియశులార సద్గుణాధారులారా
ధీరవరులార సాకేత పౌరులార।

ఈ రాజ్యమునకు ముఖ్యమంత్రిగా నాసోదరుఁడును సకలసద్గుణ కలితుఁడును, మద్భక్తిభరితుఁడునునగు భరతున నియమించియున్నాను. భరతా! నాయానతిచే గైగొమ్మధికారచిహ్నమును. (భరతుఁడు ఖడ్గమును తీసికొని వందనయచేయును.)

లక్ష్మణా! మనరాజ్యమునందలి సేనా సమునయంబులకు నాయకుఁడవై, దండనాయకుఁడుగా నాకు సహాయమొనర్పుము.

లక్ష్మణ॥ భాగ్యము, (అని ఖడ్గము తీసుకొనును.)

శ్రీరామ॥ శతృఘ్నా! రమ్ము. నీవు నాశరీర రక్షకుఁడవై, దండనాయకుఁడవై యెల్లకాలము నన్ననుసరించియుండుము.

శత్రుఘ్న॥ భాగ్యము.

శ్రీరామ॥ సుమంతా! నీ వెప్పటివిధంబుననే మావంశమువారికెట్లు మంత్రివై రాజ్యమును పాలింపఁజేసితివో అట్లునన్ను సైత మాదరించుచు నీవును మంత్రిపదంబుననే యుండుము.

సుమంత॥ భాగ్యము.

వశిష్ఠ॥ ఎవ్వరైన నీ శుభసమయమునందు కట్నములు చదివించు వారున్న నియ్యవచ్చును.

జనక॥ మాసీంద్రా! చిరకాలమునుండి యేదంపతులు నాకు దర్శన మొసంగక యింతకాలమునకు తమ దివ్యసన్నిధా నమున మాకందఱకు పరమామోదము ఘటించిరో, యే దంపతులు నేత్రవికసనమాత్రమున జగంబుల సృజించి, నిమీలనమాత్రమున తమయందు లీనమొనర్పఁజాలుదురో యేదంపతులు లోకహితార్థమై భూమిని జనించిన వారై దుష్టనిగ్రహ మొనర్పఁజాలిరో, అట్టిదంపతులకు సర్వవేద ములు, సర్వశుభదేవతలు, భూమ్యాకాశము లెవుడును శుభమొసంగుగాత! ఇదిగో! ఈ మాణిక్యహారములను చదివింపుడు

వసిష్ఠ॥ సభాసదులారా! సకల రాజర్షిచంద్రుఁడై, మిథిలాపురా ధీశుఁడై, పరమసుజ్ఞాన శిఖామణియైన యీ జనక రాజేం ద్రుఁడు శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహోత్సవకాలమునఁ దన పుత్రికామణియైన సీతాదేవికిని, తనయల్లుఁడైన శ్రీరాముని కును యీ మాణిక్యహారముల నొసంగి యాశీర్వదించి యున్నాడు.

విభీషణ॥ మునిచంద్రా! ఈముత్యముల హారమును సీతారాము లకుఁజదివింపుడు.

వసిష్ఠ॥ లంకాపురాధీశుఁడగు విభీషణుఁడు తనస్వామియగు శ్రీరామచంద్రునకు ముత్తియముల హారమును చదివింప నిచ్చియున్నాడు.

సుగ్రీవ॥ దేవా! ఈ యంగదముల జానకీరాములకుఁ జదివింపుడు.

వసిష్ఠ॥ కిష్కింధ పురాధీశుఁడై వానరచక్రవర్తియైన సుగ్రీవుఁడు ఈ మహోత్సవకాలమున సీతారాములకు నమస్కరించి యీ భుజకీర్తుల నొసఁగియున్నాడు. ఇంక బహుమానముల నిచ్చువారందఱును రేపు ప్రాతఃకాలమున నివ్వవచ్చును.

[ప్రవేశము: ఆకాశమున దేవదూత]

దేవ॥ స్వస్తి శ్రీరామచంద్రునకు! దేవా! ఈ మందారమాలికతో నీ దివ్య కంకణములను దేవేంద్రుఁడు పంపియున్నాడు.

వసిష్ఠ॥ అయిన నీమహేంద్రుని బహుమనముమాత్ర మిప్పుడు చదివింపవచ్చును. (అనిహారమును గొని) ఇట్టి శుభ మహోత్సవకాలమున త్రిలోకరక్షకుడగు శ్రీరామచంద్రునకు దేవేంద్రుఁడీహారమును చదివించియున్నాడు(అని శ్రీరామునిచేతికిచ్చును. శ్రీరాముఁడు దానిని సీతకొసంగును.)

శ్రీరామ॥ జానకీ! ఏమిట్లూరకున్నదానవు? నీముఖభావముచూడ నేదోయొక సంపూర్ణాభిలాషను సూచింపుచున్నది. చెప్పు

మా నీకోరికను. అదియెట్టిదైనను మానక చేయువాడను.
ఓహో! తెలిసెను. ఏల సంకోచించెదవు? అవశ్యము
నీకు భక్తుఁడై, నీమనస్సంతోషదాయకుడై, నీపరమ కరు
ణారసపాత్రుడై యున్నవాని కామాణిక్యహార మిచ్చుట
నీకు గాదెల్లరకును సంతోషమేకదా?

మ॥ అళినీలాలక! యేలసందియము నీ కాప్తుండై, భృత్యుఁడై
యిలభక్తుండయి, పుత్రుడై వెలయువాడెవ్వాడో యాధరునిక్
ఽలి నీహారమునిచ్చిగౌరవము చెల్వారంగ పోషింపుమా
బలుమోదం బొనగూర్చుమా పిలువుమా భామాకృపా
పూర్ణమా॥

సీతా॥ దేవా! అట్లైన కృతార్థనైతిని. అంజనాతనయా! రమ్ము

(అనుబంధము 3)

సభాసదులారా! ఏకపివీరుఁడు మహార్తిచేఁబరితపించు
చున్న శ్రీరామచంద్రునకు పరమదాసుఁడై సుగ్రీవుతోఁచెలి
కారము నాటించెనో, యేధీరశిఖామణి మహాసముద్ర
మును గోష్పదమువలెదాటి లంకిణి మదమణచెనో, యే
బ్రహ్మచారి లంకనంతయు వెదకి యశోకవనమును పరికించి
యందతిశయ శోక సముద్రమున మునిగియున్న నన్ను
నావయై దరిఁజేర్చెనో, యేవీరవరుఁడు రావణాది క్రూరు
లకు హృదయ శల్యమై రాజిల్లెనో, యేభక్తశిఖామణి
శ్రీరామ భక్తాగ్రేసరుఁడై రామతారక బ్రహ్మానందమున
చొక్కుచుండునో అట్టి వాయునందనుఁడు నాకు కూర్మిపు
త్రుఁడగుటచే నతని కీముక్తాహారము నొసంగెదను. అన్నా

మారుతీ ! నీయుపకార విశేషముననేకదా మేమందఱ మిందు చేరగంటిమి? నీకరుణా విశేషమున గదా లోక ములన్నియు చల్లవడెను. ఈమౌక్తికహారముచేత నిన్ను సన్మానించుచున్నాను. గైకొమ్ము ముక్తాహారమును.

సీ॥ మునుమున్ను సుగ్రీవు ఘనమైత్రి రామునకు
కలుగఁజేసిన దయా ఘనుఁడవీవె
వనధిని లంఘించి వరరాము ముద్రచే
నన్నుఁబ్రోవఁ గల్గిన యనఘుడీవె
శ్రీరామునకునాదు సేమంబుఁ జెప్పి మా
ఱెక్యమిచ్చిన మహనీయ్యుఁడీవె
రావణుశక్తి మూర్ఛనుగన్న సౌమిత్రి
ప్రాణంబులిచ్చిన ప్రౌఢుఁడీవె

గీ॥ ఇపుడుచనుదెంచి భరతుజీవింపఁజేసి
నట్టిదాతవు నీవె దయాఢ్యుఁడీవె
మమునయోధ్యకుఁ జేర్చిన మాన్యుఁడీవె
అఖిల జనగేయ ! సువిధేయ! ఆంజనేయ॥

(అని కంఠమునవైచును)

ఆంజనేయ॥ (శ్రీరాముని వంకచూచును.)

శ్రీరామ॥ కుమారా! ఏల సంకోచము! గైకొమ్ము. నీ కియ్యతగని వస్తువు ముల్లోకములకలదే?

ఆంజనేయ॥ (నమస్కరించి) అమ్మరో! సకలలోక జననివై, చిరునవ్వు మాత్రమున లోకముల సృజించి, కనుబొమయిడిన మాత్రమున లయముచేయు సర్వక్రియా శక్తిస్వరూపిణి

వగు నీకు నుపకృతియనఁగ నేమి? చేయువాఁడనఁగ నెవ్వడు? నాచే లంకను దహింపఁజేసి, రామునిచే రావణాదుల పొలియింపఁజేసిన వీరశక్తివి కావానీవు? నీకృపావలోకనమే మోక్షసతీ పురద్వారముకాదా? నీదరహాసమే వైకుంఠ చంద్రశాలసోపానముకాదా? తల్లీ! నీవీముక్తాహారము నొసంగుట లోకమున నెనలేని యశమును నాకుఁ జేకూర్చుట కయ్యేకదా? ఈహారమును నేనేమిచేయుదును? అఖిలలోకమాతా! అజస్రవేదసీమంతినీ సీమంతా! అనుపమాన గుణజాతా! అపగతవిభీతా? జనకవిజ్ఞాన జాతా? అళినీలాలకవ్రాతా! సీతా! నానాదుఃఖమయమగు నీప్రపంచసాగరమునుండి నన్నుద్ధరింపుము. ఇదియే నాయభిలాషము. ఇందొక్కటి యనుగ్రహించినఁజాలును. అమ్మరో! నాకేల ముత్తియముల హారము? కోతికేలముత్తెముల దండ? రామతారకముపదేశించి తరుణోపాయము కలిగించి నన్నుఁ గృతార్థునిఁజేయుము. లోకము శ్రీరామమయము. లోకాంతరము శ్రీరామమయము. లోకాలోకము శ్రీరామమయము. బ్రహ్మలోకము, ఆనందలోకము శ్రీరామమయముగ గాంచు నాకీదండయందు రామనామాక్షరములు లేవే? శ్రీరామ నామామృతములేదే? శ్రీరామ తత్త్వార్థములేదే? దీని నేనేమి చేయుదును? వలదు. వలదు. నాకేదియు వలదు. రామనామ విద్యాసారమనుగ్రహింపుము. నన్ను గృతార్థునిఁజేయుము.

సీ॥ నీదర్శనంబె మానిత తపోఫలసిద్ధి
విసరదాయక కల్పవృక్షమమ్మ
నీకృపాలోకమ్ము, నితర శ్రీకైవల్య
పట్టణా నరముఖద్వారమమ్మ

నీయనుగ్రహమె యా నిత్య మోహాతమిస్ర
భంజనచంద్రికా ప్రసరమమ్మ
నీదరహాసమే నిఖిలయోగిమనోబ్జ
ప్రాకటరవి మహాప్రభగదమ్మ

గీ॥ నీదు పదశేవ వేదమాణిక్యమమ్మ
పరగనీధ్యానమే ముక్తిభాగ్యమమ్మ
పరమ శ్రీరామతారక బ్రహ్మవిద్య
చెలగినాకిచ్చి ధన్యునిఁ జేయుమమ్మ॥

(అనుబంధము 4)

సీత॥ (శ్రీరామునిఁజూచి) రామభద్రా! నీభక్తునికోరిక కొనసాగింపవలదే? భక్తులయభిలాషముఁ దీర్ప నిదియేకదా సమయము?

శ్రీరామ॥ జానకీ! ఈభక్తశిఖామణి నిన్నుకోరుచున్నవాఁడు గాక నన్నేమియు ప్రార్థింపలేదే? ఒకవేళ ప్రార్థించినను వాని కోరికలు మూటగట్టి యిచ్చుటకు నావద్ద నేగుణమును లేదే? గుణములేనివాని లోకమున నాశ్రయించు వారెవరు?

సీత॥ రామా; నీవద్దలేని గుణమెయ్యదికలదు? అన్నిగుణములు నీవికావా? ఇంతకును నీదాసుఁడు నీవద్దనుండు యానిర్గుణానందమే కదా కోరుచున్నవాఁడు? దానిదయచేయుము. ఈపరమభాగవత శిఖామణి హృదయము నుప్పొంగఁ జేయుడు.

శ్రీరామ॥ సీతా! నీకుమారునికై యెంతప్రయాసపడుచున్నదానవు? అట్టులనే కానిమ్ము. నీమాట నేను తీసివేయుదునా

ఆంజనేయా; ఏమేమో నీ జనయిత్రితో చెప్పుచున్నావే? అదేమో నాతో వచియింపరాదా?

ఆంజనేయ॥ దేవా! లోకమునఁగుమారులు మొదట తల్లితోనే చెప్పి కొందురు. ఆ జననియే తండ్రితో చెప్పి పుత్రకుల కోర్కెల కొనసాగించును. ఇందేమి విరుద్ధమున్నది?

శ్రీరామ॥ ఓహో! లోకమర్యాదను చక్కగ ననుసరించితివి. తెలుపుము నీకోరిక యెయ్యది?

ఆంజనేయ॥ శ్రీరాఘుమూర్తీ! నీకుఁదెలియని నాకోర్కె కలదా?

శ్రీరామ॥ అట్లనా! అంజనాతనయా! ఏదీ నీచేతి యందుండెడి హారము ను చక్కగ నొక్కసారి చూడుము.

ఆంజనేయ॥ (హారమును పరికించి) ఔరా! దొరికె నాతపఃఫలము. లభించె నా మోక్షనిధానము. ప్రాప్తించె నా తారకనామము. నేఁడుగదా ధన్యుఁడ. నేఁడుగదా కృతార్థుఁడ. నేఁడుగదా మోక్షసతీ సామ్రాజ్యము నొందగంటిని?

(అనుబంధము 5)

శ్రీరామ॥ మారుతీ? ఏమి పిచ్చివానివలె నటించెదవు? లోకమునలేని యద్భుతము నేమైనఁ గంటివా?

ఆంజనేయ॥ శ్రీరామా! దివ్యతేజోధామా! వైకుంఠధామా! మోక్షకాంతాసదారామా! వేదాంత సీమంతినీ కృతనామా! సనక సనందనాది మునస్తోమా! జానకీకామా! జగదభిరామా! పట్టాభిరామా! దనుజభీమా! రవికులసోమా! నీ వెల్గుఁగని చోద్యము కలదే! చోద్యముకంటిని. చోద్యమ్ములలో సారము కంటిని. సకల ప్రపంచసారము కను

గొంటిని. (హారమును కనులకొత్తికొని) అహా ? ఈహారము నందలి ప్రతిమౌక్తికమునందును నీదివ్యరూపమే కనుపించు చున్నది. కల్యాణరామా! ఏమినీభక్తివాత్సల్యము ? ఏమి నీ మహా మహిమము ! కృపా పరిపూర్ణమై, అనిరూపిత ప్రభావమై, అనుపమ తేజస్సారమై, అనిరూపిత వేదతత్త్వార్థమైన ప్రకాశము నెల్లెడఁజూడగంటిని కదా ? సర్వదిశలు శ్రీరామమయము. సమస్తలోకములు శ్రీరామమయము. దేవా! నిన్నుఁదెలియ నే నెంతటివాడను! ఓ రఘురామా! నీ కేపూజోపహారము నొసఁగుదు? నాశరీర, ప్రాణ, మానస, భక్తినిజానముల నీచరణ సరోజముల కర్పించు వాఁడ. (అని శ్రీరాముని పాదములపైఁబడును. శ్రీరాముఁ డతని శిరముపై చేయి నిడును.)

అందఱు॥ (నిలుచుండి)

(అ ను బం ధ ము 6)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము.

ప్రథమాంకము—ద్వితీయరంగము

అయోధ్యాపురిబయలు.

[ప్రవేశము : శూర్పణఖ]

శూర్పణ॥ ఔరా! ఇదియే అయోధ్యాపట్టణము! దీన నేఁడెంత సంభ్రమముగా నున్నది? వీథులన్నియు పన్నీటిజలముచే చల్లఁబడియున్నవి. మేడలు, సౌధములు మిక్కిలి శృంగారింపఁబడియున్నవి. ఈ యింటింట పచ్చతోరణములేమి; చిత్రలేఖనములేమి; ఆ ముత్తియముల ముగ్గులేమి; ఆదేవతా సమారాధనములేమి; కన్నులకెంతయో పండువుగా నున్నది. ఈపురకామినులను పురుషులును ఆవైకుంఠ పదవియే తమకబ్బినట్లెంతయో విఱ్ఱవీగుచున్నవారు. నిన్నగదా ఆ రామునికి పట్టాభిషేకము ముండమోసియుండుట? ఆహా! తలచుకొన్నంతనే కడుపున దవానలము పెట్టినట్లగుచున్నది. ఔరా! ఏమిచేయుదును? నామంట యెట్లుచల్లారును? నేనిప్పుడేపోయి యారాముని మెడనలది వానిసతి మంగళసూత్రము నట్టె త్రెంచువఱకును నాకు నిద్రపట్టనేర్చునే? (కొంచెము యోచించి) అయ్యో! అదియెట్లు చేకూరును? నాసోదరులనందఱిని వానినోటికి బలి

యిచ్చితిని. మా రావణు నంతటివాఁడు వీని బారికోర్వఁ జాలక మృత్యువు వాతఁబడియె. నా బలగమంతయు నశించె. నాపుట్టినింటికి లంకకు కల్లకొట్టినట్లయ్యె. ఆవిభీష ణుఁడను దాసేయుఁడు బ్రదికియున్నను పగవాని పంచనుబడి జీవించుచున్నవాఁడు. ఈరాముఁడు మాకులమునకే మారియై పుట్టియున్నవాఁడుగదా? నా పగ సాధించుటకై రాత్రిం బవలు నిద్రాహారముల నెఱుంగక యీ సీతా రామలక్ష్మ ణుల వెనువెంట మారువేసమునఁ దిరుగుచు సమయము దొరకక యీపట్టణము చెంతకు వచ్చితినికదా? ఇంతశ్రమ పడివచ్చి యేమి సాధించినట్లయ్యె? (యోచించి) అయ్యో! చేయుటయా? ఆయాంజనేయుఁడను కోతి వారినిఁ బాసిన గదా నేనేమైనఁజేయుట? ఔరా! ముల్లోకములను వీక్షణ మాత్రమున ధ్వంసమొనర్పజాలు నీ శూర్పణఖ యొక్క మానవుని నొంచుటకై యింత శ్రమింపవలసి వచ్చెగదా? మా లంక రాక్షసరక్తప్రవాహమున మునిగినట్లీ యయోధ్యా పట్టణమంతయు నిరంతర శోణిత వారిపూరంబున మునిగి తేలుచుండ, ఆసీతారామ లక్ష్మణుల మాంసరక్త ములఁగొని, పితృతర్పణ మొనర్చినఁగదా చని స్వర్గమున నున్న మా రావణాది రాక్షస బంధువర్గమునకు నుత్తమ లోకములు కలుగును? (ఆలోచించి) అయ్యో! దరి ద్రుని కోపము చాడలచేటు" అన్నట్లు నోరూర కోరికలఁ గోరిన నేమిప్రయోజనము? ఉప్పుకల్లుబోలె నేనొక్కతె గదా జీవించియున్నదానను? నాపగ సాధించుటెట్లు? ఒక్కటి తోఁచుచున్నది. ఎట్లైన మోసముననే నా పని సాధింపవలయు. ఆ మోసము మాత్రమును సాధారణమా?

ఎట్లు పన్నవలయు? మాయా వేషముబూని మఱియు సీతారాముల నెడబాపవలయునని తోఁచుచున్నది. ఇది నా కొక్క యబ్బురమా? ఇదివఱకెందఱెందరు దంపతులనో యెడబాపియున్నాను కాని యిచట మా జాతివాఁడొకఁడు చేరియున్నవాఁడు గావున సందేహించుచున్నాను. ఆ విభీషణునకు కనుమరగించి యీ కార్య మొనర్పవలయు. అయిన నిది బహుకష్ట సాధ్యమగు పని. కష్టసాధ్యమననేల? అసాధ్యమన్నను అనవచ్చును. ఇంతకును నాకుతోడొక్కరును లేరే; యేమిచేయవలయును? అదేమి గ్రహచారమోకాని నేనేకార్యమును చేయఁబూనినను వ్యతిరేకమే యగుచున్నది. ఆనాఁడు రామలక్ష్మణుల వరింపఁబోయి ముక్కు చెవులను పోగొట్టుకొంటిని. మరల ఖరదూషణాదులఁబంపి రామునిఁజంప యత్నించి తుదకు వారినే యముని యింటికంపితిని. మఱల రావణునకు సీతపై మోహము గల్పించి యామెనెత్తుకొని వచ్చునట్లుచేసి వానిపేరు లేకుండఁజేసితిని. ఇప్పుడీకార్యమును జేయనెంచి యింత దూరము వచ్చితిని; దీన నేయనర్థము రానున్నదో తెలియదు. ఇచ్చట నామాటలను వినువాఁడెవ్వఁడును లేడుకదా? (నలుప్రక్కలచూచి) ఏవఁడక్కడ; ఇచ్చటికే వచ్చుచున్నాడు? వీఁడేమైన నా మాటల వినియుండునా? (కొంచెము ముందుకుపోయి) ఆహా! వీఁడు మా విద్యుజ్జిహ్వుని తమ్ముడు; కరాళుఁడు. వీఁడిచ్చటికేల వచ్చియుండును? వీనితోమాట్లాడి వీఁడేమైన నాకు సహాయ్యమగు నేమో చూచెదనుగాక!

[ప్రవేశము : కరాళుఁడు]

కరాళ॥ (శూర్పణఖనుజూచి సంభ్రమముతో) ఏమి శూర్పణఖా ! ఇందేలయున్నావు? నిన్ను వెదకి వెదకి వేసరితిని. ఇప్పుడే యెటులనో నాపుణ్యవశమున దొరకితివి. ఏమైనది నీ ప్రయాసము? రామలక్ష్మణులు దొఱకిరా?

శూర్పణ॥ నీయటువంటి చేతగాని రాక్షసపందలున్న దొఱకిననేమి దొఱకకున్ననేమి?

కరాళ॥ ఏమి అంతవేసరికతో మాటలాడుచున్నావు; నీకోరిక ఫలియింపలేదా?

శూర్పణ॥ విషమో, అగ్నియో జలమో, దొఱకినఁగదా నాకోర్కె సఫలమగుట?

కరాళ॥ అవియేల?

శూర్పణ॥ వాటితో మడసి నేనును నాయన్న రావణునొద్ద జేరుటకై

కరాళ॥ అంత దుర్మరణమునొందు పనియైన నిప్పుడేమి? రాముపై పగ సాధించుటేమాయె?

శూర్పణ॥ పగయా? సాధించుటయా? ఉన్నరాక్షసులందఱు రాముచేరియుండ నిక సాధించువారెవరు?

కరాళ॥ అటులేల? ఉన్నవారే సాధింపవలయు.

శూర్పణ॥ ఇక నున్నవా రెవరు? విధవరయగు నేనొక్కతె గదాయుండునది?

కరాళ॥ శూర్పణఖా ! ఏల యిట్లుమాట్లాడెదవు? నీవొక్కతె నేనొక్కడనుగదా మిగిలియున్నవారము? మనమిప్పుడె

పోయి యీ యయోధ్యాపురి వారినందఱిని మ్రింగుదము. రాముఁడు వచ్చెనా యుద్ధమువలదు, యేమియువలదు. ఊరక నోటిలోన వేసికొందము.

శూర్పణ॥ చాలు నింకూరకుండుము. నీవలెనే బోర్లపడినమరెందరో గ్రుడ్డు వెట్టిరి. ఇదిసరియైనపనికాదు. పౌరుషముతో మనము పగసాధింపఁజాలము. ఏమైన సాధింపవలయునన్న మోసముతోనే.

కరళ॥ అదియును సరియే. యేమిమోసము చేయుదుము?

శూర్పణ॥ ఏమియువలదు : సీత యున్నదిగదా ; ఆముండ నెట్టులైనను రామునిచెంతనుండి యదలింపవలయు.

కరాళ॥ అదెంతటిపని ? నేనిప్పుడెపోయి యవలీలగ దానినెత్తుకొనివచ్చి నీకొప్పగింతునా ?

శూర్పణ॥ నీపుణ్యము. ఊరకుండుము. మొదటివలెకాదు. ఆజానకిని యెల్లప్పుడును ఆంజనేయుఁడనుకోతి కాచుకొనియుండును. కావున దాని నెత్తుకొనివచ్చుట నీచేతకాదు ; నీప్రపితామహునిచేతకూడ కానేరదు.

కరాళ॥ (యోచించి తెలియని వానివలె) ఆంజనేయుఁడెవడు ?

శూర్పణ॥ (చిరునవ్వునవ్వి) సరిపోయె. ఆంజనేయునే యెఱుఁగవా ? మన యక్షయకుమారుని మ్రింగి, మనలంకకు నగ్నిపెట్టి, అనేకులగు రక్కసులను ప్రమందించెనే వానినే మఱచిపోయితివా ? వానినుండియేకదా మనకింత చేటుకలిగినది ?

కరాళ॥ పోఁడా ! తెలిసినది. అయిన నిపుడేమి చేయవలయునోనని యెనుకుదానిన్నానుకో.

శూర్పణ॥ మనమిరువురము (కొంత చెవిలోచెప్పి) వేషముల వేసికొని సీతపై యపనింద పుట్టించి రాముఁడే సీతనెడ బాయునట్లు చేయవలయును.

కరాళ॥ ఇది బాగుగనున్నది, అటులనే కానిమ్ము. ఇక కార్యమును వేగిరింతమురమ్ము. ఈమార్గముననే పురిలో ప్రవేసింతము. (ముందుచూచి) శూర్పణఖా! అదేమి అచ్చట జనులు గుంపు కూడియున్నారు?

శూర్పణ॥ అదియా? అదియే జానకిమందిరము. ఆమెతండ్రి జనకరాజేంద్రుఁడు. వసిష్ఠమహర్షితో ఆమెను చూడబోవుచున్నవాఁడు. జనులందరు గుంపుగూడి చూచుచున్నారు. మనము పోవుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమము)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

ద్వితీయాంకము — ప్రథమరంగము

ఉద్యానవనము

[ప్రవేశము: సీతారాములు పాడుచు]

(అనుబంధము 7)

శ్రీరామ॥ ప్రేయసీ! చూచితే యీయశోకవృక్ష మెట్లుపూచియున్నది? దీనిగాంచిన జనులుసైత మశోకు లగుచున్నారు. గాని విరహజనంబులు గాంచిన సశోకులగుట యేమి యచ్చెరువు? నీవు నాఁడు లంకలో యశోకవనమున నున్నపు డశోకవగుచుంటివో లేక సశోకవగుచుంటివో?

సీత॥ నాథా! ఇదియా నన్ను నొవ్వనాడుటకు సమయము?

శ్రీరామ॥ కాదు. మనోహారిణీ! ఉల్లసమాడుటకుఁగాని వేళు కాదు.

సీత॥ అటులనా? రామా! నామానసము నీయందుచేరి యుండుటచేత శోకము నొందక యుంటిని; నాశరీరము లంకలోఁ చిక్కినందున సశోకము నొందితిని. ఇందేమి విశేషమున్నది?

శ్రీరామ॥ జానకీ! అందుచూచితివా; ఆరాయంచలెట్లు నడయాడుచు విహరించుచున్నవి.

సీత॥ అవును. ఆరాజహంసము తనహంసాంగన నెంత వేఁడుచున్నదో చూడుము. అయినను రాజహంసి తనమగని నించుకయైన సరకు సేయుదయ్యె.

శ్రీరామ॥ జీవితేశ్వరీ ఇదిస్త్రీజనములకు నైసర్గికగుణమే. కోపము వచ్చినప్పుడు కామినులు కాముకుల పరిపరి తిరస్కరింతురు. మొన్న నీవు చూడుము కిష్కింధయందు నేనెంత వేడినను

సీత॥ చాలును లెమ్ము. నాథా! అదియుండనిమ్ము; అపుష్పగుచ్ఛమున కూర్చునియున్న యీరాచిలుకను కనుము. నీవిచ్చట కొంతసేపు నిలిచితివా తనశరీరచ్ఛాయ యెక్కువగునో నీశరీర కాంతి యెక్కువగునో పరీక్షింతువని నీచెంతకే యేతెంచును.

శ్రీరామ॥ రమణీ! ఎన్నివిన్నాణముల నేర్చినను తుదకు పొరబడితివి. ఎంతబుద్ధిశాలియైనను తుదకు పొరపడుట లోకసహజమే కదా? ఆచిలుక నావద్దకురాదు, నీయధరోష్ఠమును బింబఫలముగా నెంచి నీకెమ్మోవి సుధ లానవచ్చును.

సీత॥ నీసరసము లిక చాలును. నేను మా మాండవీశ్రుత కీర్తుల వద్ద కేగెదను. (అనిపోఁబోవ)

శ్రీరామ॥ అలికులవేణీ! ఇంతమాత్రమునకే కోపమా ? ఇంకట్లు మాటలాడను లెమ్ము.

సీత॥ నాథా! అపుష్పగుచ్ఛముతో నాతరువు లెట్లు రాజిల్లుచున్నవి చూడుము.

శ్రీరామ॥ రెండుపుష్పగుచ్ఛములతో నాప్రక్కనసుండు మఱియొక్క మల్లెతీవె యెట్లురాజిల్లుచున్నదో చూడుము.

సీత॥ ధూర్తశేఖరా! పొమ్మావల; నీవిట్లాడిన నేనింటికిబోయెదను. (అని కమలముతో కొట్టును)

శ్రీరామ॥ కలికీ! ఇందు నాకలక యేమున్నది. ఈవాక్యము నేను చెప్పినదికాదు. నీయెదుటనున్న రాజచిలుకయే చెప్పుచున్నది. ఇందు నాతప్పేమున్నది?

సీత॥ నాథా! చిలుకలేమి చెప్పను. ఒక్కరు చెప్పినట్లుతామును చెప్పను. వాటికి స్వబుద్ధియెక్కడిది?

శ్రీరామ॥ అట్లయిన నిపుడు చెలువారు కలస్వనముల వెలరారు కోకిలలు నీకంఠధ్వనిని యనుకరించుచున్నవి గదా! అపుడు నీకు స్వబుద్ధి చాలదా లేక వాటికిస్వబుద్ధిచాలదా?

సీత॥ రామా! ఏమి నీనేర్పులు? అందుకే నల్లనివారిని నమ్మరాదని లోకులందురు.

శ్రీరామ॥ మాటకుముందు కోపపడెడు స్త్రీజనముల సైతము నమ్మకూడదని దానిక్రిందనే వ్రాయఁబడియున్నది. అదియుండని. నీ వామల్లెతీవియొద్ద నిలిచినందున నీవు రజోవతివైతివి. ఇఁక నను ముట్టకుము.

గీ॥ రమణి నవమల్లికా సుమరజముచేత
రమణులను గాంచి వెలుఁగు ధీరజముచేత
ఇదె రజోవతివైతి వోయింతినన్ను
చేర రాకుము రాకుము కీరవాణి॥

సీత॥ ఔరా! ఎంతచక్కఁగ నుగ్గడించితివి. పుష్పవతియగు కొమ్మను చేపట్టియున్న నీవుకూడ రజోవంతుఁడవు కావా? (అని రాముని చేయిఁబట్టుకొనును)

గీ॥ పుష్పవంతుల కులమున పొలుపుఁగాంచి
పుష్పవల్లతాంగంబుల పొంతఁజేరి
పుష్పవత్సంగ దోషంబు పుట్టకున్నె
ప్రేమదోషం బెఱుంగునే రామచంద్ర ॥

శ్రీరామ॥ తరుణీ! అదే సూర్యుఁ డపరదిశాంగనా సరసకేగుచున్నాడు. కావుననే పద్మిని యినకరస్పర్శనము లేనికతమున వశివాళు వాడియున్నది.

సీత॥ రామచంద్రా! అందుకే మధుకర పండితులిదివఱకు నెంతెంతయో తమ ఝుంకారములచేత నితర కాముకులకు ధైర్యము చెప్పుచుండిరి. ఇపుడు పద్మినీవశంగతులై మైమఱచిరికదా

శ్రీరామ॥ అళినీలాలకా! ఇదేమబ్బురము? చెప్పువారికి చేయుటసున్న. లోకమున "చదివినవానికంటె చాకలివాడు మేల" ను సామెతను వినలేదా? ఈ చంద్రకాంతా శిలాతలమున నింత విశ్రమింతము రమ్ము మనవారు వచ్చువఱకు. (ఇరువురు కూర్చొనెదరు)

సీత॥ నాథా! మొన్న నీవు గంగాతీరమునందలి వనములనున్న మునులను విచారించిరావలయునని యంటివే? ఎపుడు పోయెదవు?

శ్రీరామ॥ ఔను. ఇఁకనాలుగైదు దినములలో పోవఁదలఁచియున్నాను. అదియిపుడేల?

సీత॥ ఏమియులేదు. నేనును నీవెంటవచ్చి యాభాగీరథిని దర్శించి యందున్న తపోధనుల శేవింప రావలెనని నీయానతి వేఁడవలయునని యుంటిని.

శ్రీరామ॥ సీతా! ఇదియా దానికి సమయము? నీవు నాలుగు మాసముల గర్భవతివై యున్నదానవుగదా? అందును నేను కొంతవడి ఘోరమృగముల వేటాడవలయునని యున్నవాఁడ. రమణీ! కుసుమదండ లించుక ప్రక్కఁజేరిన కరికరిఁ జెంయు నీలేమే ననవరతారణ్య తరుప్రదేశాశ్రమంబుల విశ్రమింవగలదే? లలనా! ఏల యీయభిలాషము నీమదినంకురించె? వలదుమగువా యీభయంకరాభిలాషము.

సీ॥ కంటకపాషాణ కలితభూములుగాని
భామ! లీలాసౌధ పఙ్త్రిగాదు
వ్యాఘ్రభల్లూకాది భయదరావముగాని
రమణి! వీణావేణు రవముగాదు
అల కందమూలాది కాహారములుగాని
సతి! భక్ష్యభోజ్యాది సమతిగాదు
దుర్లంఘ్య పర్వత దుర్గంబులగుగాని
రమణి! దాటగ పుష్పరజముగాదు
గీ॥ తసర మృగవార పరివార జనముగాని
వనిత! సెయ్యంపు చేటికా జనముగాదు
బాల! దుర్గమకాంతార మేలుకోర
నెవరికి సుఖంబు కలుగునే యిందువదన?

(అనుబంధము 8)

సీత॥ మనోనాయకా! అదియేమి దైవాయత్తమోకాని మొన్న మనము గౌతమాశ్రమమునకు వచ్చినపుడా ముని భార్యలఁజూచినప్పటినుండి కొంతకాలము వారితోఁకూడి మునిమ్ము

త్రైదువులతోఁడి వింతయగు నానంద మనుభవింప వలయు
నని మనమున కోరిక వొడముచున్నది. కావున దీనిని మీరు
వద్దనరాదు. ఏమివింత యనరాదు. ఇదివంతయనరాదు.
పోరాటయనరాదు. కలుగు నారామి యనరాదు. ఇది
నాకుఁగలిగి చాదాపుగ నయిదుమాసములై యున్నను ఆస
మయ సంభూతమగు నీకోర్కె మీతో విన్నవింప మనమున
కేమి వెగటుతోఁచునోయని యిన్నినాళ్ళూరకుంటిని. పైపై
వచ్చుచున్న మనోరథముల నణచుకొంటిని. ఇపుడు విధిలేక
తమతో విన్నవింప వలసివచ్చెను. అయత్న దైవయత్నమున
చిత్తమున కలిగిన నాచిరుకోరికను దీర్ప మీరుసమర్థులని
వేఁడుచున్నాను.

(అనుబంధము. 9)

రామ॥ (కొంచెమాలోచించి) జనకనందనీ! ఇదేమిట్లు వెకిలివై
తివి? మొన్నగదా పదునాల్గు వత్సరము లరణ్యావాస
మొనర్చి, వేసరి, విసుకుఁజెంది, కన్నకడగండ్లకులోనై, దైవ
వశమున పురిఁజేరగఁటిమి? ఇంకను వనవాసాయాసక్లేశము
తీరి తీరక యుండునపుడే నీకేల యీ కోరరానికోరికె మది
గలిగెను? అందును గర్భవతివై యిట్టి తలపరాని తలం
పులఁ దలఁపనౌనే?

సీ॥ మొన్నగదా మనమున్న కానలబాసి
పురిఁజేరగంటిమో సరసవాణి
నిన్నగదా మనమెన్ని కష్టములొంది
నిద్రింప గఁటిమో నీరజాక్షి

నేడుగదా మునినెలతల వీడ్కొని
యిలుచేరగంటిమో జలజపాణి
యిపుడెగదా మనమిల కందమూలముల్
విడనాడనయ్యెనో విమలగాత్రి ॥

తే॥ గీ॥ ఇందుముఖి నీకునీకోర్కె యేలకలిగె
యెలమి నేకీడు మనకింక కలుగ గలదొ
వలవ దీకోర్కె వలదట్టి వాంఛితంబు
వలవ దీబుద్ధి జానకీ వలదు వలదు ॥

(యోచించి) కానిమ్ము. దైవయత్న మెట్లుండునో తెలియదు. నేను ప్రకృతము భాగీరథీ వనప్రయాణముఁ జాలించెదను. సమయముచూచి నిన్నుమాత్రము పంపెద నటులెమ్ము, కొంచెము కాలవిళంబమునకు మాత్రము సహింపుము. పోవుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమి)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము.

ద్వితీయాంకము—ద్వితీయరంగము

అయోధ్యాపురీ రాజనగరి యెదుట పడసాల

[శ్రీరాముఁడు గూర్చుండియుండును.]

శ్రీరామ॥ రాజ్య పరిపాలనమునందు కష్ట మిట్టిదని చెప్పనలవికాదు. నిద్రాహారములమాని, రాత్రింబవలు పాపచిత్తులను శిక్షించుచు, ధర్మముల నరయుచు, ధర్మపరిపాలన దీక్షవహింపకుండినవానికి రౌరవాదినరకములే కదా శరణము! ప్రజలు చేయు పాపకార్యముల ఫలము రాజగువాఁడుకదా యనుభవింపవలయు ?

సీ॥ వర్ణాశ్రమచార బహువిధధర్మంబుల
తిరముగా పాలింప నరయుడేల
సాధ్వీలలామల సాధుపాతివ్రత్య
మెందునుకాపాడ నెంచడేని!
లోకనాశన పాపభీకరదుష్టుల
దండింప నాత్మనుఁ దలంపడేని।
ఇష్టాదిక్రియల లోకేష్టముల్ సమకూర్చు
శిష్టుల రక్షించిచెలగడేని

గీ॥ ధర దేవత ధర్మ నిల్పదలఁపఁడేని
పూని జనకష్టములఁదాను కానఁడేని
వాఁడు ప్రభుఁ డౌనె విభుఁ డౌనె పాతకుండు
అవని నరకంబు వానికి నక్షయంబు॥

[ప్రవేశము : లక్ష్మణుఁడు]

లక్ష్మణ॥ అన్నా! అభివాదములు.

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా! రమ్ము. అయోధ్యాపట్టణమునందలి వృత్తాంతమేమి? గూఢవేషమున నేమైన వృత్తాంతమును దెలిసితివా?

లక్ష్మణ॥ రామచంద్రా! నీదౌరతనమునందు ప్రజలకుఁ గష్టములు కలుగనేర్చునే? నీవు భూమిని పాలించుటయన్న నావిష్ణుమూర్తి పరిపాలించినట్లేకదా? పూర్ణిమాచంద్రునిఁగాంచి జనులెట్లు సంతసింతురో నీదౌరతనమునుగాంచి ప్రజలట్లు సంతసించుచున్నారు. కాని తూర్పువీధియందుండు కొందరు భూవ్యవసాయకు లధికఋణమును జేసి యనేక ధర్మకార్యముల నాచరించి తుదకా ఋణమిచ్చివారి బాధకులోనై తమయెద్దులను శేవ్యపు సామానులను విక్రయించి కష్టములకు లోనైయున్నారు. అది తమదివ్యచిత్తమునకు రావలయును.

శ్రీరామ॥ అట్లనా? రేపు నీవు నాయాజ్ఞనొంది వారికిఁగావలసినంత ద్రవ్యము భాండాగారమునుండి యిప్పింపుము. సంవత్సరమున కింతింతగా వారికేమియు బాధకలుగకుండ సాధనమును రాబట్టుకొనునట్లధికారులకు నేమనముఁ బంపుము.

[ప్రవేశము: భరతుఁడు]

భరత॥ అగ్రజా! నమస్కరించెదను.

శ్రీరామ॥ భరతా! వృత్తాంతమేమి? మొన్న నేవచించినట్లుమన దేశమున రైతులకుఁ గావలసిన యనుకూలములఁ గల్పించితివా? శిల్పవిద్యావంతులకుఁ దగువైన నుద్యోగములనిచ్చి, కొన్ని పాఠశాలలను స్థాపించి, వానిమూలమున శిల్పవిద్యను, అనేకవస్తువులను చేయునైపుణ్యమును, యంత్రముల మూలమున వస్త్రములనేయుటను, భూమినుండి సంస్కరించిగ్రహించిన మంటినుండి రచించెడి వస్తువులయొక్క ప్రదర్శనమును, మనరాజ్యమందలి సమస్త విద్యార్థులకును లభించునట్లు జేసియున్నావా? సమస్త వర్ణములవారును విద్యాభ్యాసము చేయునట్లు నిర్బంధశాసనమును వెల్లడిపఱచియున్నావా? మొన్న మన యగస్త్యమహాసీంద్రుఁడు నవీనముగ పృథివీ, జల, వాయు, తేజ, ఆకాశము లనెడి పంచభూతములనుండి కొన్నియంత్రసాధనములను, దివ్యజ్ఞానయంత్రములను, కావలసినప్పుడు వర్షముకలిగించు భారద్వాజ యంత్రమును, ఖేచరమునందైన సంచరింపగల వాయు యంత్రమును, బోధించునొక భౌతిక శాస్త్రమును రచించి పంపియుండెగదా? ఆశాస్త్రమును మనపాఠశాలలయందు విద్యార్థులకు నేర్పునట్లాజ్ఞచేసి యున్నావా? సన్యాసులను బ్రహ్మచారులును తప్ప మఱియెవ్వరును బిచ్చమెత్తకుండ వారికిఁ దగిన పనులనిచ్చి జీతము లభించునట్లు చేసియున్నావా?

సీ॥ ప్రభుభక్తినిండార ప్రజలు భూపాలుని
ఘనదైవమును బోలెగాంతు రెపుడు
శిల్పశాలలు మేలి శిల్పవిద్యలుపర్వ
పారశాలలు నెందు ప్రబలు నెపుడు
ఆబాలగోపాల మనవిద్యాభ్యాస
మొనరించి ప్రజ జాల తనరు నెపుడు
వాణిజ్య కృషి తంతువాయనవిద్యలు
ఘనయంత్రములచేత కలుగు నెపుడు

గీ॥ ఆత్మదేశపుభక్తి యింపారు నెపుడు
భక్తి ప్రోత్సాహములు బుద్ధిపరగు నెపుడు
అపుడు దేశంబునభివృద్ధి నందుగాదె
అపుడు సర్వులు సుఖయింప నౌనుగాదె॥

భరత॥ శ్రీరామా! అన్నియు తమయానతి వొప్పున చేసియున్నాను అగస్త్య మహాసీంద్రుని యంత్రవిద్యయును, పూర్వము నుండియుండిన భూయానము, జలయానము, వాయుయానము మొదలగు యంత్రవిద్యలను, సర్వులు నేర్చుకొనునట్లాజ్ఞ నిచ్చియున్నాను మఱియు తమ నేమనము ప్రకారము ప్రతికుటుంబమున నొక్కొక్క డస్త్రవిద్యయు, తురగారోహవిద్యయు, దేహపరిశ్రమవిద్యయు నభ్యసించి యుద్ధపాండిత్యము సంపాదించునటుల కట్టడి బంపియున్నాను.

శ్రీరామ॥ మిక్కిలి సమంజసము. ఇది దేశాభివృద్ధికి గారణము.

[ప్రవేశము: ఒక గూఢచారి]

గూఢ॥ విజయోస్తు శ్రీరామభద్రునకు !

శ్రీరామ॥ వృత్తాంతమేమి?

గూఢ॥ దేవా! మనపురమున బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు యజ్ఞముచేయుటకై యొక వైశ్యుని కోటి రూప్యముల ధనము వేఁడెనఁట అతఁడు దానమిచ్చెనఁట. తర్వాత నాబ్రాహ్మణుఁడాధనము తనకు వలదనియు, తనభూమినుండి తనకుఁ గావలసిన ధనము లభించినదనియుఁ జెప్పెనట. అందుల కాయజమాని నాకుఁదత్తాపహారదోషము లభించెనని బ్రాహ్మణునితో వాదులాడుచుండ వారిఱువురినిఁ దోడ్తెచ్చియున్నాను.

లక్ష్మణ॥ ఇపుడేలవారినిఁ దోడ్తెచ్చితివి? వారినిఁ రేపు రాజాస్థానమున విమర్శనకాలమున వారినిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము.

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా! అటులకాదు. రాజునకు ఎక్కడకూర్చున్న నదియే రాజాస్థానము. కంచుకీ! వారినిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము.

గూఢ॥ భాగ్యము. (నిష్క్రమి)

[ప్రవేశము : బ్రాహ్మణుడు; వైశ్యుడు]

బ్రాహ్మ } వైశ్య } (నమస్కరింతురు)

శ్రీరామ॥ బ్రాహ్మణా! నీవీవర్తకుని నుండి దానమడిగిన ధనము నవశ్యము తీసికొనవలయు. ఎన్నఁడితఁ డాధనమును దానమిచ్చెనో యప్పుడు నీయదియే యది.

బ్రాహ్మ॥ దేవా ! దానముతీసికొని వృధాపీనిపాపము నేను తీసి కొనవలయునే ?

శ్రీరామ॥ బదులు చెప్పకుము. ఇది రామాజ్ఞ.

బ్రాహ్మ॥ చిత్తము. (నిష్క్రి)

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా! ఇపుడెంత ప్రొద్దయినది ? అదే తూర్పుదిశ నగ స్త్రీయుఁ డుదయించు చున్నవాఁడు. ఇంక కొన్ని ఘడియల లోనే సూర్యుఁడుదయింపఁగలఁడు. ఇఁక రాజ్యపాలన కష్ట ములమాని కొంతకాలము విశ్రమింపఁ జనుఁడు.

లక్ష్మణ॥ భరత॥ } భాగ్యము (నిష్క్రి)

శ్రీరామ॥ ఏల యింకను నాల్గవయామచారుఁడు రాలేదు?

[ప్రవేశము : భద్రుఁడు]

భద్రుడు॥ శ్రీరామప్రభువునకు జయమగుఁ గాక !

శ్రీరామ॥ భద్రా ! రమ్ము. జారచోర బాధలేకుండ పౌరులు సుఖవం తులుగ నున్నారా ? ప్రజలు నన్నేమైన దూషించుచుండిరా లేక సత్కార్యములను మిక్కిలి నిర్బంధముతో యత్న ములేక చేయుచుండిరా ? రచ్చటరుగుయందును, కుటుంబ కలహములయందును నావిషయమై యాడికొను చుండిరా ? అంతయు సవిస్తరముగాఁ దెల్పుము.

భద్రుడు॥ శ్రీరామచంద్రా ! నెలకు మూడువర్షములు, సంవత్సరము నకు మూడుపంటలగలిగి, రాజ్యము క్షేమరాజ్యమైయుండ

సర్వులు "శ్రీరామ, శ్రీరామ" యనుచు నిన్నే దైవముగ భావించుచున్నవారు. వక్రమార్గమందు నడచుటయన్న సర్పములయందుకాని నీప్రజలయందులేదు; వ్యభిచారమన్న న్యాయశాస్త్రమునందు గాక నీదేశమునందించుకయు చూపట్టదు. అసత్యమన్ననో ఆ పదములయందు మాత్రము దాగియున్నదిగాని నీరాజ్యమున కానరాదు. దేవా! శ్రీరామ మూర్తివై, సర్వేశ్వరుని పాలితుడవై నీ భూమియందు వెలసిన శ్రీహరివి కావా నీవు? నీరాజ్యమునందు జనుల కసంతృప్తి కలుగనేర్చునే? ఇక రచ్చటరుగులయందలి వృత్తాంతముల నీచులగువారి మాటల నెవరు పాటింతురు? త్రాగుబోతు లుచ్చావచముగ నేమేమియో మాటాడుదురు. వారి యభిప్రాయము మనమేల గ్రహింపవలయును? అందఱును నానందాబ్ధినోలలాడుచున్నారు.

శ్రీరామ॥ భద్రా! నీమాటలు కర్ణరసాయనములుగనున్నను నించుక విషముచే కూడియున్న వనుటకు సందియములేదు. హీనుల మాటలను పాటింపకూడదంటివి గదా అది నీ వెంతయు తెలియక పలికితివి. ఉత్తములగువారు సుగుణముల మాత్రము గ్రహించి పరులను భూషింతురు. ఇక నధముల న్ననో ఎన్నిగుణములున్నను మాని దోషములను మాత్రము లెక్కింతురు. అట్టిచో తనదోషముల నెఱుఁగుటకు నపేక్షించువాడు తొలుత నుత్తముల మాటలకన్న నధముల మాటలనే పాటింపవలయు. కావున మొదట చెప్పుము; ఏహీను లేసీచు లేదోషములను నాయందారోపించిరి?

భద్రుడు॥ దేవా! పరులసద్గుణములు నీచులకు దుర్గుణములుగా తోచును. మద్యపానులు మధుపానమే స్వర్గద్వారమని భావిం

తురు. అట్టివారి యాశయములు తమ గుణదోషముల నెఱుఁగుటకుఁ గారణములగునే? అశ్రావ్యములై, అతిపాప కరములై, అన్యాయమార్గ దర్శకములైయున్న నీచాలాప ముల వినుటసైతము మహాపరాధమనికదా పెద్దలు చెప్పు దురు?

శ్రీరామ॥ నీవు కాలవిళంబమున నామానసమును మిక్కిలి సంతాప యుక్తముగా చేయుచున్నవాఁడవు. నీవు వచించినది రాజు లకెప్పటికిని నన్వయింపదు. నీచులగుదురుగాక; వారిమాటల నేనవశ్యము వినవలయు. జాగుచేయక వచింపుము.

భద్రుడు॥ దేవా! చాకలివాఁడొకఁడుకాముకుఁడై, తప్పత్రావి, మైమ ఱచి, కోపావేశమున నేమియో పలికిన మాటల నేవినినదే మొదటితప్పు. అట్లుండ తమయెదుట వాటిని వచించి తమ దివ్య చిత్తమునకొక కొఱంత గలిగించి నన్నపరాధిగాఁ జేసికొమ్మని నాకు శెలవిచ్చిన నేనేమి వచించువాఁడను? ఇంతకును నాకొకటి తెలిసిన మఱియొకటి తెలియదీయూఱి వృత్తాంతము. నేనీయుద్యోగమునఁజేరి నాలుగు మాస ములే కదా యయినవి?

శ్రీరామ॥ భద్రా! మాటలవలన జాగుచేయుచున్నవాఁడవు. కాని వృత్తాంతము వచింపవైతివి. ఇక ప్రభుకోపమునకు పాత్రుడ వయ్యెదవు.

భద్రుడు॥ దేవా! క్షమింపుము. ఇదే వచించువాఁడ. ఈయూరికినుత్త రదిశయందొక చాకలికుటుంబము వాసముఁజేయుచు న్నది. ఆ చాకలవాని పేరు దుర్ముఖుఁడందురు. వాఁడు

తన భార్యయందు సందేహము గలిగి కొట్లాడి యిల్లు వెడలగొట్టెను. ఊరి పిన్న పెద్దలు వానికి ధర్మముపదేశించుటకు వచ్చిరి. వాఁడు వారితో నేమోదబ్బరకూతలు కూసెను.

శ్రీరామ॥ ఏమి కూసెను ?

భద్రుడు॥ (తలవంచుకొనును.)

శ్రీరామ॥ చెప్పుమన్నీల సందేహించెదవు? నీకభయమిచ్చి యున్నాను.

భద్రుడు॥ "మీరెంత చెప్పినను ఆదబ్బరకత్తెను నేను గ్రహింపను" అని వాఁడు వారితో చెప్పెను.

శ్రీరామ॥ కానిమ్ము అదివాని యిష్టము. అందేమి తప్పున్నది ?

భద్రుడు॥ వానిబంధువులు "ఏమో తెలిసియో తెలియకయో తప్పు చేసినది; దానిని మనసున నుంచకుము" అని బతిమాలుకొనిరి.

శ్రీరామ॥ అది వారికి ధర్మమే. ఎట్లైనను దంపతులను కూర్పవలయునుకదా?

భద్రుడు॥ "కట్టివిడిచిన గుడ్డను నిల్లువిడిచిన స్త్రీని యెన్నటికిని తీసికొనరాద"ని వాఁడుచెప్పెను.

శ్రీరామ॥ అదియు నిజమే.

భద్రుడు॥ పెద్దమనుష్యులు తుదకు విసికి "శ్రీరామునకుఁ జెప్పి నీకు శిక్షవిధించునట్లు చేసెదము. ఊరకభార్యనేలెదవా లేదా" అని యడిగిరి.

శ్రీరామ॥ తరువాత ?

భద్రుడు॥ దేవా! నానోట నెట్టుచెప్పుదును?

శ్రీరామ॥ చెప్పెదవా నాశిక్షకుఁ జిక్కెదవా? చెప్పుము.

భద్రుడు॥ దేవా! ఇఁక నాయత్నములేదు. చెప్పెదను. వాఁడు "రాముఁడేపెద్దమనిషి? చెప్పుకొంటె చెప్పుకొనుడి; నాకేమి భయమా? నేను రామునివంటివాడనా, రాముడు ఇల్లువిడచి పగవాని యింట మేడాదిపొరలాడివచ్చిన భార్యను మఱల పిలుచుకొని వాలించుచున్నాడు. నేనట్లు పిలుచుకొందునా; పరపురుషునితో మాటలాడిన ఆడుదానినేనమ్మరాదఁట! ఎవ్వరియింటిలోనో యిష్టానుసారముగ నుండిన పెండ్లమును నేనెన్నటికిని పిలుచుకొన"నని పలికి యూరువిడిచి యెచ్చటికో పోయెను.

శ్రీరామ॥ (తలవంచుకొని) భద్రా! ఇఁక నీవుపొమ్ము.

భద్రుడు॥ అగ్నిపెట్టితిని. దీని ఫలమును త్వరలోనే యనుభవించెదను.

శ్రీరామ॥ ఆహా! ఇదియే నామృత్యుద్వారమని తోచుచున్నది. విన్నది నిజమనవలయునా; కన్నది లేదన వలయునా? అయ్యో! ఘోరలయకాలదవానలమువలె యొడలంతయు కాల్చి యుడికించు నీ సకలజనగర్హిత లోకనిందా దురుద్ధరరోగము నెట్లుకుదుర్చుకొని జీవింతును? మొన్నగదా నాపడిన కడగండ్ల ప్రవాహము మొదలంటనెండి, ననుఁబాసిపోవ పరమసంతోష మీలగంటినవియూరటఁజెందితిని? కట్టా! అట్టి కట్టడి పురాకృత దుష్కృత పరిపాకసంజనిత భీకరశోకరసపూరంబు నన్నింకనుఁబాయుదయ్యెగదా? అయ్యో! పదునాలుగేండ్ల రణ్యావాస సంభూతక్లేశంబును లె

క్కొంపనైతిని. దుర్వహసీతాపహరణ రావణ దారుణకృత్య మొదనించుకై నఁగొననైతిని. దుస్సహ నిజభార్యా వియోగ దుఃఖ పారావారంబు నొకింతయేని సరకుఁగొనక వ్రేల్మిడి నీఁదఁగంటిని. ప్రతిపక్ష రాక్షసవీర నిశితబాణక్షత శోణిత పూర మహాయానంబునైన యీగ్రాలినకైవడి యింత యైన మానసంబునకుఁ దోపనీనైతిని. ప్రాణాధిక సోదర లక్ష్మణ మహామూర్ఛారూప మరణంబును కన్నులారఁ జూచియు దుర్వార పరాక్రమ క్షత్రియధర్మ సంస్ఫురణంబున భూరితరమనోవేదనాసంతాపంబునంతటితో నణచివైచితిని కాని యిపుడు నాశ్రవణపథంబున దూరి మానసకమల పుర భేదనం బొనర్చి, సకలావయవంబుల సత్వసారంబంతయు మొదలంట పీల్చి, మదీయ ప్రాణానిలంబుల నొక్కుమ్మడి పోకార్చినానిలువంతయుపెనముపైన నిడినభాతి దుస్తరసంతాపతైలపూరమునముంచు నీ నీచ, పాతక, లోకాపవాద హాలాహలంబును నెట్లుసహింతును?

సీ॥ అగ్నికీలలఁబోలె నగంబునుడికించు
    వినరాని యపనింద వింటినేఁడు
మహి రాజవరులలో మానంబు విడనాడి
    తలవంచి మెలగంగ వలసెనేఁడు
యశము సంతసమును వెసఁబాయ సతతంబు
    పరదూషణలఁ బొందవలెసె నేఁడు
పరిశుద్ధమా భానువంశంబు నావలన
    పరమ హేయతకుందవలసె నేఁడు
తే॥గీ॥ పరగ ధర్మంబు నడుగంటవలసెనేఁడు
    చెలగి జీవచ్ఛవంబు కావలసెనేఁడు

పరులు ననుజూచి తొలగంగ వలసె నేఁడు
కనగ రాముండు రాముండు కాఁడు నేఁడు॥

ఆహా! ఇంకేల వెనుదీయువలయు? నాకెంతయు మహోపత్సమయమున నుపకారము చేయఁజాలు నాచే వెలరారు నీకరవాలమున చచ్చి చావక పరితపించుచున్న నాప్రాణముల నట్టెతీసి పారవైచి మృతుఁడనై పరలోకము నందైన నిశ్చింతగ నెదపై చెయినిడుకొని నిదురించెదగాక. అకటా! ఈదుష్కార్మునకు, నీయాత్మహింసాపాపునకు పరలోకసుఖ మొకటి కలుగఁజాలునే? ఇందిప్పుడనుభవించు మహా దుఃఖనరక మొకటిచాలక పరలోకము నందును భీకర రౌరవాది మహానరకము ననుభవింతునా? ఔరా! ఇట్టితలవంపులకు మూలకందమై, లోకాపవాదములకుఁ బుట్టినిల్లై, నామనస్సంతాప శోకరసంబు పాలిచెలిమెయై యున్న యానిర్భాగ్యురాలగు జానకిని వధించి జననిందలఁ బాయుదునా? అకటా! పరమసాధ్వీమణియే! నాతోడికష్ట సుఖముల నద్వైతరీతి ననుభవించిన ధీర చరిత్రయే! రావణునంతటివాని నించుకయైన సరకుఁగొనక నగ్నిజ్వాల బోలె చేరరాకుండఁజేసిన పరమ పతివ్రతామణియే! తన సౌశీల్యమును లోకత్రయమునుఁ జాటునట్టు పావకాగ్ని హోత్రమున దుమికినను, పతివాళువాడుకఁ చెమర్పక వచ్చిన మహా మహిమోపేతయే! అట్టి నాజీవధనమును, నాపంచప్రాణనిదానమును, నాసకలసద్గుణపూతను, సీతను నాజేతులార వధింప నెట్లుపాల్పడుదు?

అయ్యో! అటుగాకున్న క్షణక్షణమును, నక్షరాక్షరమును, శూలములవలె నన్ను వేధించు లోకాపనిందలఁబడి, సరివారి లోఁ దలవంచి, యుత్తమ క్షాత్రధర్మము వీడి, పరిత పించి పరితపించి తుదకు దుర్మరణముగదా పొందవలయు? నా దుర్మరణమటుండ, ఆజన్మపావనమై, యమిత యశోవి రాజితమై, ప్రపంచకామినీ తిలకాయమానమగు సూర్యవంశ మున కపకీర్తి నాయట్టి హతభాగ్యుఁడొకఁడు జనించినం దున కలుగుగదా? భానువంశపు దుష్కీర్తికి సమ్మతిం తునా; ఆత్మహత్య కియ్యకొందునా; పరమపతివ్రతా నిజ భార్యారూప స్త్రీవధకు సమ్మతింతునా? కాలకూట విషోప మాన జనాపనిందల నంగీకరింతునా? లేక తలమున్కలుగా చనుదెంచు నీ లోకదూషణ మహాగ్నిగుండమున గలకా లము మునిగి దుఃఖింతునా?

కట్టా! ఈ పాపపుదినమేల నేఁడునాకుగలిగె? ఈ రేయి నేనేల నయోధ్యాపుర వృత్తాంతమునుఁ దెలిసికొన నెన్నించితిని? ఈ పయోముఖ విషకుంభమగు భద్రుఁడేల నావద్దకరుదెంచె? వానినేల నగర వృత్తాంతము నడిగి తిని? అయ్యో! వాఁడు వలదని యెంత వేడినను పెడచెవిని బెట్టి వచింపవే తీరవలయునని నేనేల నిక్కచ్చిఁజేసితి? అయ్యో? పురాకృత పాపశక్తివలన కలిగిన దుఃఖంబులకు పిదప వగచి ప్రయోజనముండునే? కాకున్న జానకిని నెక్క డికైనఁ దుదకు మిథిలాపురికైనఁ బంపుదునా? అయ్యో! ఒక్కనిమిషమైన నావామభాగము నెడబాయని మాజానకి దానికి సమ్మతించునే? మొన్న తనతండ్రి జనకరాజేంద్రుఁ

డెంత వేఁడినను పతిని విడనాడి నేనెన్నటికిని రాఁజాలనని వచింపలేదా? అదియుగాక నీయుదంతము బంధువులకు దెలిసిన కులమువారియే చెడునుగదా? ఇట్లుచేయుదునా! ఆ జానకి నేదోయొక మహారణ్యమున విడిచిరమ్మని పంపుదునా? ఆ సుకుమారి నిర్జరారణ్య ప్రదేశమున సంచరించి త్రోవదప్పి పుట్టినిల్లైనఁ జేరగలదు.

(ఇంచుకయోచించి) ఆహా! మఱచితి. తొలుతనే భాగీరథీ తీరారణ్యముల విహరింపవలయునని మాసీత నన్ను వేఁడియుండెగదా? దానినేయొసంగెద. అడవులకే పంపెదగాక.

అక్కటకటా! ఓ రామా! నీకెట్టి పాపబుద్ధి జనించె? పూర్ణ గర్భవతియై, సంపూజ్య ధర్మభార్యయైన యా సీతను నట్టడవులదోల సాహసించెదవా? దుష్కర్మా! ఈక్రూర పాతక కార్యమును గాంచి జనులందరు నాబాలగోపాలము నిన్నుదూషించరోయి? అకటా! ఎటులైనను నాకిదియే ప్రళయకాలమని భావించెద. ఇఁకనేమనఁజాల. మద్వియోగశోకమున మాతండ్రి దశరథుఁడు మహత్తరతాపమునఁ జచ్చినట్లు నేనును భార్యా వియోగక్రూరకార్య సంతాప హుతాశకీలలఁబడి చావవలయునని విధినానొసట వ్రాసియున్నాఁడు కాబోలు? ఇటుల మనినంతకాల మంతర్దాహమున, లోకాపవాదమున శరీరముచిక్కి క్షణక్షణమున కింతింతగా చచ్చుటకన్న భూరితర సీతావియోగ దుఃఖసాగరమున మునిగి యొక్కసారి మృతిఁజెందెదగాక.

అయ్యో! నిండుగర్భవతియగు నిజదారకు వలయువాంఛితముల నిచ్చుపుణ్యాత్ములుందురుగాని నావలె ఘోర, నిర్జన పరేతభూమిఁ పారదోలు పాపాత్ములుందురే? నాప్రేమపు జీవధనము నేఁడు ననుబాసె. నాకలుములపంట, నాకామితముల దొంతి నేడునన్నుతొలఁగె. నాభాగ్యలక్ష్మి నేఁడునన్నువీడె. నాప్రాణంపు చిలుక నేఁడు నాసరసవదలె. నాయానందపేటిక, నావామభాగభూషణమునేఁడు నాదండవీడె. నిరంతర భూషణాంచిత కరుణారసమా! నేఁడు నాయందుండక యెటుచనితివి? అనవరత సమ్మోద విరాజమాన ప్రాణశరీరబంధన సంజీవనౌషధ ప్రేమరసమా! నేఁడేల నను దూరీకరించితివి? ఆర్తపరిత్రాణ సానూచిత సర్వభూతపరిపాలక ధర్మాధి దేవతా! నేఁడు నాదృష్టిపథమెల తొలఁగితివి? కనికరమా! దాక్షిణ్యమా! అభిమానమా! ననుఁజేరరారే. ధర్మమార్గవిరామా! పాపనిచయధామా! ఘోరకార్యసంభీమా! ఓపాపిరామా! నీవేల బ్రతికితివి? సీతా! సీతా! సీతా!

(మూర్ఛపోవును)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

ద్వితీయాంకము—తృతీయరంగము.

రాజనగరు

[శ్రీరాముఁడు మంచముపైఁ బరుండియుండును. సేవకులు గుసగుసలాడుచు భయమునొందియుందురు.]

[ప్రవేశము : లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు దూరమున]

భరత॥ లక్ష్మణా! ఈ యకాలమున రాముఁడేల మనల బిలిపించి యుండును? మనమిప్పుడేకదా యతనితో నాజ్ఞగైకొని పోతిమి? అంతలోనేమి విశేషము నడిచియుండును?

లక్ష్మణ॥ భరతా! అదియేమోకాని అన్న పిలిపించి నప్పటినుండియు నాహృదయమున చెయివెట్టి కలచినరీతి సంతాపమగు చున్నది. అల్లదే! చూచితే శ్రీరామచంద్రుని మోము మధ్యం దినార్కబింబము చెంతనున్న చంద్రబింబమువలె భయం కరముగ నున్నదిగాని పూర్ణిమాచంద్రునిరీతి నాశ్రితుల కాహ్లాదముఁగలిగింపకున్నది. అదియుగాక సేవకజనంబులు

భయభ్రాంతులై కదలమెదల నేరకయున్నారు. రాజనగ రంతయు నిద్రపోయినరీతి నిశ్శబ్దముగనున్నది. ఇంటనింతైన సంతసము చూపట్టదు.

శత్రుఘ్ను॥ అగ్రజా? చూచితివే. మనోహర సరోజకాంతిని మాపఁ జాలు, నిజసంచలన మాత్రమున ముల్లోకముల నేలఁజాలు నిడుద కనుదామరలనుండి యశ్రుజలంబులు దరిద్రుని సుగు ణంబులరీతి దిగఁజారుచున్నవి. రావణాది ప్రతిపంధుల మార్కొనుసపుడైన, ఇంద్రజిత్తు నాగపాశంబులకుఁ జిక్కి నపుడైన గలుగని చింతాభరం బీమహనీయున కీనాడేల కలిగియుండును?

లక్ష్మణ॥ ఆహా! ఇదియేమో జగత్ప్రళయము కాఁగలదని తోచు చున్నది. పరమశాంతస్వరూపమగు శ్రీరామమూర్తి చూప రులకుఁ దేరిచూడరానట్టి భయంకరమూర్తియై, అంతర మందు శోకమూర్తియై యున్నవాఁడుకదా?

భరత॥ సమక్షమున రాయభారమేల? పోయి అన్నకు నమస్క రించి తెలిసికొందమురండు. వచ్చిన యాపదలు వలదన్నఁ బోవునే?

(అందఱునుపోయి నమస్కరింతురు; శ్రీరాముఁ డూరకుండును)

లక్ష్మణ॥ అన్నా! ఇదేమి విపరీతము? ఆశ్రితసంరక్షణ దరహాస సుందరంబగు నీ సుందరవదనారవిందము వాడియుండుటే రేడులోకముల దురదృష్టమేకదా? మావలననేమైన నప రాధము కలిగెనా? ప్రజలకేమైన నాపద సంభవించెనా? వచియింపుము. నీదాసుఁడగు నేనుండ నీవింత చింతిల్ల నేలనే?

దేవగాంధారి॥ మ॥ తలపో, తాపమొ, కోపమో, యధికచింతాభార
మో, శోకమో। అలుపో, మాయపరాధమో, ప్రజలపా
పాసూయయో, కాలమో। తెలుపన్ రాదొ వినంగరాదొ,
యిటులార్తిచెందె దేమన్నయా। కలుషంబేమొ వచింపు
మన్న మసలన్ కాదన్ననే మ్రొక్కెదన్॥

భరత॥ అగ్రజా! నీవుచింతిల్లిన లోకము చింతిల్లదే? నీ యనుగ్ర
హమునకై కాచుకొనియున్న మాయందింత యనాదరణ
మెనర్చుట నేడేమో యద్భుతముగనున్నది. మాపై
కరుణాకటాక్షములు ప్రసరింపజేయుము.

శతృఘ్న॥ అన్నా! వీరందఱు ప్రజ్ఞావంతులు; మీయానతి ననేక కార్య
ములఁ జేయుచుండెడివారు. వీరెందైన నపరాధముఁ జేసి
యుందురు. నేనేమియు నెఱుఁగనే? నాయందేటికికోపము?
నేనువచ్చిన వెంటనే చెంతకుఁజేర్చి యెంతయో నిండారు
ప్రేమతో మాటాడించుచుంటివే? నేఁడు నేనొనర్చినతప్పి
ననేమి? (అని పాదములపైఁబడును)

శ్రీరామ॥ శతృఘ్నా! లెమ్ము (లేవనెత్తి) పరమ సుస్వభావులగు
మీయం దపరాధమున్నదన్న నాపరమాత్మయందు దోష
మున్నదన్నట్లేకదా? తమ్ములారా! మీయందు నాకుఁ
గోపముకలదే? కూర్చొనుఁడు.

లక్ష్మణ॥ అయిన మమ్ముల నీయకాలమునందు పిలిపించుటకుఁ గార
ణమేమి? మోము కాంతిఁబాసి విన్నబోయి యుండుటకుఁ
గారణమేమి?

శ్రీరామ॥ సోదరులారా! నాయాజ్ఞయన మీకెట్టిది?

భరత॥ శిరసావహింపఁ దగినట్టిది.

శ్రీరామ॥ అయిన దానిని మీరు తప్పరుగదా?

లక్ష్మణ॥ మాశరీరమునుండి జీవము తప్పిన తప్పునేమోకాని మీయానతిఁ దప్పువారమా? రామా! ఇదేల క్రొత్తమాటలు?

శ్రీరామ॥ అట్లయిన మీలో నెవ్వరైనను రేపుతొలిజాముననే మీవదినె జానకిని భాగీరథీ తీరారణ్యమందు విడచి సూర్యుఁడు మధ్యాహ్న గతుఁడగుటకు ముందే పురిఁ జేరవలయు. ఇది నాయాజ్ఞ. ముందరికిరండు మీలో నెవ్వరీకార్యముఁ జేయుదురు.

అందఱు॥ రామా! రామా! రామా? ఏమి? ఏమి యీవిపరీతాజ్ఞ? ఏమికారణము? ఇట్టియాజ్ఞ యెందైనఁగలదా?

శ్రీరామ॥ నాతమ్ములు మీరైనయెడల మారాడక నాశాసనమును నిర్వహింపుడు.

భరత॥ దేవా! కారణమడుగకూడదా? నిష్కారణముగ మా తల్లిని నడవులఁద్రోసి జగత్ప్రళయము చేయుదువే?

శ్రీరామ॥ సోదరా! భరతా! నీకువచింపరానికారణము నాకున్నదా? కట్టా! మఱల నావ్యసనము నన్నుముంచునుగదా యని మసలితి. సహోదరులారా!

(అనుబంధము 10)

ఇటురండు. (వారిపై వ్రాలి) మనయూరనున్న నొక చాకలివాఁడు తనభార్యపై సందేహించి దానినిల్లు వెడలగొట్టగా కొందఱు పెద్దలు భార్యను పరిగ్రహింపుమని

వానికిఁజెప్పిరఁట. అందులకు వాఁడు నేనేమి రాముఁడనా పగవాని ప్రక్క పదియేండ్లు పడియున్న భార్యను పరిగ్రహించుట కని కర్ణకంటకములను నుడివెనఁట. ఆ యపవాదము నాదేహమును కాల్చుచున్నది. కావున మీావదినను కారారాణ్యమున డించిరమ్మని మీాకానతిచ్చితి. నా మాటకు మారాడకుడు.

భరత॥ ఇంత కింతకావలయునా? ఎవ్వఁడోయొకడు త్రాగుబోతు బుద్ధి స్వాధీనమునలేక పలికిన దుర్భాషలకై, అయ్యో! సంపూర్ణగర్భవతిని, పరమపావనాకృతిని, లోకజనయిత్రిని జానకీదేవిని నట్టడవిని విడువఁదగునే? ఆ చాకలివానిమాటలు ప్రమాణములా? బ్రహ్మ మహేశాది దేవసర్గముల యెదుట అగ్నిగుండమునుండి పరిశుద్ధయై వెలువడి వచ్చిన యీా పరమసాధ్వీమణి పాతివ్రత్యము ప్రమాణమా? నీవే యోచింపుము. అన్నా! నీకుఁజెప్ప నేనెంతటివాఁడను?

చ॥ జనకునికూర్మిపుత్రి, వరసారస బంధుకులంబుకోడల
త్యనఘతరామచంద్రు సహధర్మిణి,మామకపూజ్యమాత శ్రీ
వనితవరావతార మభివర్ణిత వేదవనాంతకీర యీా
జనని నిందలాడ నపచారము గాదె దలంపరాఘవా

శ్రీరామ॥ ఈవిషయమున మాటలాడకుడు. ఇది నానిర్ధారము. భూమ్యాకాశములు తిరిగినను నిదితిరుగజాలదు. ఊరక వచింపకుము నీవేమి నాయ్యానతి చేసెదవా లేదా?

లక్ష్మణ॥ స్వామీా! ఇదియేమి లోకనాశన కాలము సమీాపించినదో బ్రహ్మప్రళయము కానున్నదో తెలియకున్నది. రామచంద్రా!

సీతామాతనా నీవు సందేహించెదవు? అంత సందేహించిన నామె ప్రసవించువఱకు నొక్కరమ్య సౌధముననుంచుము. పిదప పుట్టింటికిఁబంపుము. అడవికిఁ దోలవలయు ననెడి క్రూరకార్యమేల?

సీ॥ అగ్నిగుండముఁజొచ్చి యతిసాధ్వియన నెల్ల
జగముల సత్కీర్తి చాటలేదె।
బ్రహ్మాదిసురులు సత్పావని యనుచు నీ
దేవి వేనోళ్ళ నుతింపలేదె।
మనతండ్రి దశరథమనుజేశుఁ డీసీత
కులదీపక యటంచు పలుకలేదె।
అలనాడు, అనసూయ, యతిశయంబుగ మాతో
యీసాధ్విచరిత వర్ణింపలేదె।

తే॥ గీ॥ స్మరణకునురాదొ, తెలియదో, మాంద్యమేమొ।
రాముఁడవో, కావో, మాదు దుష్ప్రాప్తియేమొ।
నిజము కనుమన్న, యపనింద నిక్కమన్న।
మమ్ము, ప్రజలను, కులమును మనుపుమన్న॥

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా! హెచ్చైన చనువిచ్చినందునకా యిట్లుమాట్లాడెదవు? మీరీకార్యముఁ జేయకున్న నేనే యిందుకు పూనెదనుఁగాక అయ్యో! గ్రహచారసమయమున నెక్కడి తమ్ములు; ఎక్కడి బంధువులు? ఎవనిపాపము వాఁడనుభవింప వలయుఁగాక.

శత్రుఘ్న॥ అన్నా! నామాట?

శ్రీరామ॥ శత్రుఘ్నా ! నీవుమాటాడిన నాయాన కలదు.

లక్ష్మణ॥ అన్నా ! మేము నీయానతిఁ జేయుమనియంటిమా ? ఇది ధర్మమా యనియంటిమా ?

శ్రీరామ॥ అటులైన మెచ్చితి. ఏమి నీకుఁ గావలయును. చెప్పుము?

లక్ష్మణ॥ నాకు కరుణయు నభయమునుఁ గావలయును.

శ్రీరామ॥ కరుణ కలుగదు. రాదు. రాఁజాలదు

భరత॥ ధర్మ విమర్శనమిమ్ము.

శ్రీరామ॥ ధర్మమిదివఱకే విమర్శింపఁబడినది. మఱల నదికాఁజాలదు.

శత్రుఘ్న॥ నాకు కాలవిలంబమిమ్ము.

శ్రీరామ! అరగడియనివ్వను.

లక్ష్మణ॥ అన్నా ! నీవు నేఁడు రాముఁడవుకావు సుమా! క్రూరహింసయే? గర్భవతీ మారణమే? ఆఅగ్నిసాక్షిగ పాలించెదనని నీవొనర్చిన ప్రతిజ్ఞ కుభంగమే? విమర్శనముఁజేయక, పాతక కోప బాధితుఁడవై, తమ్ములమాటల చెవి నిడక, నీవు చేయు సకలలోక నిందాకర, పాపకర, పశ్చాత్తాప కర,హింసాకార్యమునకు దోడు మాకును ఘోరదుష్కృత విషజ్వాలల ఘటింప జూచెదవే ? ఎందుబోయె నీధర్మము ? ఎందు చనియె నీజ్ఞానము? నీవిట్టివాఁడ వగుదువనియొక్కనాఁడైన నేనెఱుఁగను రామా ! ఏల తేనె బూసిన కత్తికైవడి మమ్ములరౌరవాది నరకములలో పడద్రోసెదవు? అంత నీకు కనువ్రేగైన నీ నిశిత ఖడ్గ ధారచే మాశిరంబులఁగైకొమ్ము. సంతసమున నిచ్చెదము,

శ్రీరామ॥ ఔరా! లక్ష్మణా! నీవు నాకుఁ దమ్ముఁడవా? కటికపగదాయి వగుదువుఁగాక. నన్ను దూరెదవా? నాకు జ్ఞానముపదేశించె దవా? భార్య లోకనిందనీయు చాలయ్యె. తమ్ములు పగతులైరి. ఛీ! మీముఖములఁ జూచిన పాపకరము. నేనే పోయెద. మీకేల కష్టము. మీరు నాకు దమ్ములుకారు. పొండావల.

శా॥ ఔరా! సోదరుఁడౌదువే? కఠిన నీచాలాప సంతాప కృ
ద్ఘోరాకారి విరోధివౌదువు నిను న్దూరంగ నేలా? మహా
క్రూరంబౌవిధిచాలదయ్యె: యనుజుల్ గూఢంపు శస్త్రావళుల్
కారే! వారినివిశ్వసించితిని శిక్షార్హుండనై యక్కటా॥

లక్ష్మణ॥ (రామునికాళ్ళబడి) అన్నా! క్షమింపుము. పసితనమున కన్నుమిన్నెఱుంగక మాతల్లియందుగల ప్రేమచే మహత్తరశోకావేశమున నేమియో మాట్లాడితిని. నాయపరాధమును మన్నింపుము. ఇదె నీయానతి చేయువాఁడ. ఆనతిమ్ము.

శ్రీరామ॥ (లేవనెత్తి కన్నీరు విడచుచు) లక్ష్మణా! నాకీలోకమే పాడై తోచుచున్నది. ఈసౌధము గిరగిర తిరుగుచున్నట్లున్నది. ఇంద్రియములు నావశముఁగాకున్నవి. పొమ్ము. హా! జానకీ! జానకీ!! (మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక పడును)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

తృతీయాంకము—ప్రథమరంగము

సీతాంతఃపురము ముందర పగడసాల

[ప్రవేశము : లక్ష్మణుఁడు]

(అనుబంధము 11)

లక్ష్మణ॥ సీ॥ పూర్ణగర్భిణి కాన పోఁద్రోసి యిహపర
దూరుఁడై నరకంబుఁ జేరనయ్యె।
చెప్పిగా రాముండు చేసియీపాపంబు
శోకమే కన్నులఁ జూడనయ్యె।
తల్లుల దమ్ముల తల్లడిల్లఁగఁజేసి
కులపాంసనుండనై తొలగనయ్యె।
సాకేతపౌరులు శాపాగ్ని దహియింప
జీవచ్ఛవంబనై చెలఁగనయ్యె।
గీ॥ ఎడరు రానయ్యె; నపకీర్తి పడగనయ్యె;।
చెనటి స్త్రీహత్యశిశుహత్య చేయనయ్యె;।
వంత విడదయ్యె; రవికుల మంతమయ్యె;।
జగతి దుఃఖపు చావింక చావనయ్యె॥

ఆహా! లోకమునఁ బాపములకెల్ల నావాసస్థానముగ నా బ్రహ్మ నన్ను సృజించెకాఁబోలు ? నన్ను కడుప్రేమ వెలరారఁ జూచి కాపాడు తల్లిని, మా సుమిత్రాదేవితో నేమిటఁదక్కువకాని జననిని, కోపమనునది తెలియక, నిరతానుగ్రహారాంజిత కరుణా కటాక్షపుల బ్రహ్మాదుల నేలఁజాలు లోకజనయిత్రిని, మా సీతామ్మ నెను నాచేతులార నే నడవి నెట్లు డించివత్తును ? అక్కటా ! శ్రీరాముఁడు నిన్ను భాగీరథీతీరమునందలి మునిపల్లియల యందు విహరింప సెలవిచ్చి యున్నాఁడని వచించిన వెంటనే మా జానకీ దేవికిఁ గలిగిన సంతస మింతింత యనరాదు గదా అప్పుడే పురమునందంతయు నీదుస్సహాశోకకరోదంతము వ్యాపించియున్నది. పుర జనులందరు గజిబిజిగ లోకమే మునిగినట్లు తలంచి, కన్నీరు మున్నీరై పార, వీధులందు గుంపులు గుంపులుగ చేరి పరితపించుచున్నారు. అయ్యో ! ప్రజలందరు నన్నెంత కఠినాత్ముఁడని దూషింతురో కదా ? అలనాఁడు మేమయోధ్యా పురముఁబాసి యరణ్యమునకుఁ బోవునపుడు సుమంతునినే పరిపరినిందించినవారు పరమ పాపమున కొడిగట్టిన నన్ను నిందింపక మానుదురే ? అయ్యో ! ఉత్తమ గజములు నీర్వ్హేతుకముగనే తమ శుండాగ్రములవంచి భూదేవినిఁ గూర్చి మొరబెట్టుచున్నవో యనునట్లు తమ దుఃఖమును సూచింపుచున్నవి. పెంపుడు పక్షులు, చిలుకలు, హంసలు, మేల్కాంచిన వెంటనే ముచ్చటగ తేనియలొలికెడి పలుకుల పలుకక క్రిందబడి పొరలాడుచు, తల్లి లేని పిల్లలవలె వడి తల్లడమొందుచున్నవి. కామధేనువులు ప్రాతఃకా

లపూజల నించు కేనియు నాశింపక, కట్టిన స్థలములందే తమ తమ యాహారములమాని, శృంగాగ్రముల విదిలించుచు, ముఖములెత్తికొని శోకించుచున్నవి. లేదూడలు లేపచ్చికల పారఁదోలి అంబారవములు చేయుచు నమిత దుఃఖమును ప్రకటించుచున్నవి. వేయేల? భూమిపైఁబారు చీమలు సైతము పుణ్యాత్ములు తమకిచ్చు నూకలను తినక, కాళ్ళ క్రిందబడి చావ నంకించుచున్నవి. ఇదియంతయు లోకసహజమేకదా? బుద్ధిలేని సర్వజంతువులును మాజానకీదేవిని విడువఁజాలక దుఃఖించుచున్న నా దేవ దేవినాజననిలోకైక జననీత్వమును సూచించున్నదిగదా? అదేసూర్యుఁ డుదయించుచున్నవాఁడు. ఇంకను మాజానకీదేవి రాదయ్యె. నానొసటవ్రాసిన యనుభవము ననుభవింపక తీరునా?

[ప్రవేశము: సీత వస్త్రాభరణములతో]

సీత॥ లక్ష్మణా! ప్రయాణమునకు సిద్ధుఁడుగానున్నాఁడవా? నేను కొంచెమాలస్య మొనర్చినందులకు క్షమింపుము. ముని పల్లెలందు మునిభార్యలకుఁ గావలసిన సొమ్ములు చీరలు తీసికొని వచ్చుటకు కాల విళంబమైనది.

లక్ష్మణ॥ (స్వగతము) ఆయ్యో! ఏమి యీవెఱ్ఱితల్లి సంతోషము? తన్నుఁ గాల్పనున్న యగ్నిని తెలియకతానే కౌగలించుకొనన్నదే? అకటా! యిట్టి నిష్కల్మషహృదయ నడవిపాలుచేయ నెత్నించిన పాపాత్ముఁడను నేనుఁగదా? (ప్రకాశము) తల్లీ! ఇదే సిద్ధుఁడుగా నున్నాఁడను. ఇయ్యదే రథము సర్వసన్నాహములచే సిద్ధముగా నున్నది.

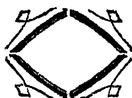
సీత॥ అన్నా! సౌమిత్రీ! శ్రీరామచంద్రునకు నాపై నేఁడెంత కరుణగలిగెను? నేనెన్నఁడో కోరిన కోరికను నేఁడు కొనసాగింపఁదలచి నిన్నంపెగదా?

లక్ష్మణ॥ (ఊరకుండును.)

సీత॥ ఏమిలక్ష్మణా! ఊరకున్నాఁడవు?

లక్ష్మణ॥ అమ్మా! ఏమియులేదు. ప్రొద్దెక్కినదని చూచుచు నూరకున్నాఁడను. రమ్ముపోవుదము. వేగమె వెడలవలయు.

(నిష్క్ర-)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

తృతీయాంకము—ద్వితీయరంగము

అరణ్యప్రదేశము

[ప్రవేశము రథముపై సీతా లక్ష్మణులు.]

సీత॥ లక్ష్మణా! యిదియేమి ఘోరారణ్యములకు వచ్చితిమి? ఇది గంగాతీరమునందలి మునిపల్లియలకు మార్గముకాదే? త్రోవ తప్పితివా? లేక నేనే మఱచితినా?

లక్ష్మణ॥ (స్వగతము) నేనేమి ప్రత్యుత్తరమిత్తును? అయోధ్యాపురము దూరదూర మగునట్లంతయు నాధైర్యసారము దూరదూర మగుచున్నది. అరణ్యప్రదేశము దాపునకు వచ్చినట్లంతయు శోకదవానలంబు నాదాపునకు వచ్చుచున్నది. ఏమిచే యుదు? (ప్రకాశము) జానకీదేవీ! ఘోరకఠిన పాపకార్యా రణ్యములం జరింపుపొమ్మని విధి నానొసట వ్రాసియుండ నరణ్యములుంగాక యుద్యానవనములు నాకుందారి నివ్వ నేర్చునే?

సీత॥ అన్నా! ఏమినీమాటలు? నాకర్థముకాలేదు? పాపారణ్య మేమి? చరించుటేమి? వివరముగా వచింపుము.

లక్ష్మణ॥ (తలవంచుకొని యూరకుండును)

సీత॥ సౌమిత్రీ ! ఏమి యూరకున్నాఁడవు ? ఏల నీ యాననా బ్జము కళావిహీనమై ప్రతిపదయందలిచంద్రునివలె మాసి యున్నది ? లక్ష్మణా ! వంచింపుమా ; నా మానసరాజీ వము సందేహ వారిపూరంబునఁబడి పరితపించు చున్నది. (నిమిత్తములనుచూచి) అదే దుశ్శకునములు కనుపించు చున్నవి. ఈ దినము వెనుక మఱలి పోవుదము. మఱల శుభదినముఁజూచి ప్రయాణమై వత్తుమఁటలెమ్ము. లక్ష్మ ణా! కంటివే అమంగళ సూచకంబులగు జంబుకములు మన తేరువంకపరికించుచు యశ్రావ్యధ్వనులనుఁ జేయుచు న్నవి? నభోమణియగు సూర్యుఁడు ప్రకాశింపక, గుణము లేనివాని విద్యాధనమువలె మాసియున్నవాఁడు పగటి కాలముననే చుక్కలు పెక్కులు భూమిపై వ్రాలుచు న్నవి? అల్లదే! చూచితివే! మనరథమునకుఁ గట్టిన యుత్త మాశ్వము లకారణముగ కన్నీరు విడుచుచున్నవి ? నా మానసమేటికో నావశముగాకున్నది. అన్నా ! నీకన్నుల నీరేల గ్రమ్ముచున్నవి ?

శా॥ మున్నారావణు ఘోరశక్తిని ధరన్మూర్ఛిల్లుచో, నా
జిలో। సన్నాహంబున నింద్రజిత్తునువడిఁ జక్కాడుచో,
దైత్యులఁ। భిన్నాభిన్నము చేయుచోయరయఁగా చింతిం
పవో లక్ష్మణా। గన్నీరేటికి గల్గెతండ్రి చెపుమా కల్యాణులే
యందరున్ ॥

లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! ఏలమారుపలుకవు? నాహృదయమున నంతకంతకు భావియనర్థసూచకమగు సంతాప మెక్కువయ గుచున్నది. నేడేదియోయనర్థము రానున్నది. తండ్రీ నేడేల

నీకిట్టి శోకముగలిగె? చెప్పుమా నీపరితాపమునకుఁ గార ణము? పతివ్రతాభామినులకడ నీయవినీతి యేమైనగలి గెనా? సాధువుల, వృద్ధుల, రోగుల నేమైన బాధించి తివా? లేక శ్రీరాము నానతి మీఱితివా? అసత్యమున కియ్యకొంటివా? అన్నరో? శ్రీరామభద్రునకుఁ గుశలమే కదా? భరత శత్రుఘ్నులకుఁ బ్రమోదమేగదా? ఊర్మిళా మాండవీ శృతకీర్తులు కుశలవతులేకదా?

లక్ష్మణ॥ తల్లిరో! ఆవృత్తాంతమిప్పుడేల? గమ్యస్థానమును చేరిన పిదప నీకే తెలియఁగలదు. ఆయుదంతముఁ దలఁచిన నామా నసము నీరై పారుచున్నది. నా నోటినుండి నేవచింపఁ జాల.

సీత॥ లక్ష్మణా! ఏమో నీచారిత్రము విచిత్రముగా నున్నది. నీ వేదియో పాపకార్యమునకొడిగట్టి నన్నింతదూరము కొనితెచ్చినట్లున్నది. నడచినవృత్తాంతము వచింపవైతివా యీ పాపాచరణము నీతలపైన నుంచఁబడును. ఘోరారణ్యమున కొక్కయబలను కొనితెచ్చుటయన్న సామాన్యముకాదుసుమా? నీవు పరిశుద్ధుఁడవో లేక కల్మషుఁడవో నాకుఁ దెలియదు.

లక్ష్మణ॥ (సీత పాదములపైఁబడి) అమ్మరో నీనాథుఁడు శ్రీరాముఁడు నన్నాజ్ఞాపించిన సకలలోకగర్హణీయ, ఘోర హింసాకార్య రూపకాలానలమునకాలి, క్షణమునకు నూడిపోవు నాజీవితమును నీకఠినతర నిందావాక్య వజ్రధారచే నట్టెనలచి వైచితివి. తల్లిరో! ఎట్టిపాతకకార్యమును నాపై సందేహించితివి? ఎట్టి యవాచ్యనిందకు నన్ను లోఁజేసి

తివి ? జననీ ! శ్రీరాముఁడు నీపునో నాథుఁడు. నాతలపై నిడిన, ఘోరహింసారూప శాసనమును నిర్వహించి నీకుదుర్భరసంతాపమునుగూర్చి కలుషాత్ముఁడనై మని యుండవలసివచ్చెగదా యను శోకభరంబు మదీయ కంఠంబు బిగించి నిరుత్తరునిఁగాఁ జేసినందున పరితపించుచుంటిని. అదియు నాదౌర్భాగ్య వశమున నీ నిశితవాక్య ఖడ్గంబునకు నన్ను పాత్రునిఁజేసె ? తల్లిరో ! నీకు మదికెక్కినశిక్ష విధింపుము. వలదనను. కాని నీనిందాభాషణ క్రూరకరవాలమునకు మాత్రము నన్నప్పగింపకుము. నే పరమపాపుఁడ. పరలోకదూరుఁడ. పశ్చాత్తాపమున నెట్టిదో యెఱుఁగనివాఁడ.

(అనుబంధము. 12)

సీత॥ అన్నా ! స్త్రీచాపల్యమున, ఆతురభావమున, పరిశుద్ధమానసుఁడవైన నిన్నెంతయో నొవ్వనాడితిని క్షమింపుము. తండ్రీ ! ఏమి ? ఏమి ? శ్రీరాముఁడు నాపైనున్న మమతనంతయు వీడెనా (నిక్కమా) ? నే నేమపరాధమొనర్చితి ? నే నేమి చేయరాని చేయిదములఁజేసితి. లక్ష్మణా ! మనము వేగిరపడుచున్నది. శరీరము తూగాడుచున్నది. చెప్పుమా. చెప్పుమా. ఉదంతమంతయు సవిస్తరముగఁ జెప్పుమా !

లక్ష్మణ॥ జననిరో ! నానోటినుండి యీయుదంతము వచింపఁజాల ! నీ యానతియు మీరఁజాల. ఇంకేమిచేయుదు ? లోకాపనిందకు తాళఁజాలక నీనాథుఁడు నిన్నీ ఘోరాటవిని విడచిరమ్మని నన్నాజ్ఞాపించెను.

సీత॥ (ఆతురమున) లోకాపవాదమా ? నాపైననా ? ఎవ్వరు ? ఏవేళ ! ఏయపనింద మోపిరి ? ఎవ్వరీదంపతులఁ బొపుట కొడిగట్టిరి ?

లక్ష్మణ॥ అమ్మణో ! ఎవ్వఁడో మద్యపానియగు నొక్కచాకలి తగవులాడిపోయిన తనభార్యను పరిగ్రహింపుమని యూరి వారుచెప్ప "నేనేమి రాముఁడనా పగవాని యింటనున్న భార్యను పరిగ్రహించుటకు" అని నుడివెనఁట. దానికై శ్రీరాముఁడదియొక కొండగా మార్ఖ్యముపట్టి నిన్నిచ్చట త్రోసిరమ్మని నన్నంపెను. నా ప్రాణముల సైతమీఘోర కార్యాచరణమున గలిగిన పశ్చాత్తాపమున నిదేయడవని ద్రోయ నన్ను నియమించెను.

సీత॥ హా ! రామా ! రామా ! రామా ! (మూర్ఛిల్లును)

లక్ష్మణ॥ అయ్యో ! ఈ తల్లి మూర్ఛిల్లె. (శైత్యోపచారములఁజే యుచు) ఆహా ! ఇంతదుఃఖమునకు మూలము నేను గదా ? నీ సంతాప మెట్లుభరింతును ? ఈ తల్లి సంతా పము నెట్లుతిలకింతును ?

సీత॥ లక్ష్మణా ! లక్ష్మణా ! (లేచును)

లక్ష్మణ॥ అమ్మా ! ఆపాపి లక్ష్మణుఁడిదే యిందే యున్నాఁడు. ఇంకను జీవించియున్నాఁడు.

(అనుబంధమును 13)

సీత॥ లక్ష్మణా ! శ్రీరాముఁడు తననోరార యీ మాటలా డెనా ? నానాథుఁడిట్టి యపోహావార్తనువిని నమ్మగలి

గెనా? నాపైనున్న మమతయంతయు తొలఁగెనా? ఇది యంతయు తథ్యమని విశ్వసింపఁ గలిగెనా? ఇదినిజమా? రామా! తారకనామా!

సీ॥ చిన్ననాటనుగోలె నిన్నెదైవముగాగ
నెన్నియుండినభక్తి నెన్నవలదె।
అలరావణునిబాధ లన్నినేనోర్చి నీ
కొఱకునై మనుట యింతరయవలదె।
బంధుల, రాజ్యంబు, బాసి నే నివెంట
కానకువచ్చుట కాంచవలదె।
అసదయే, దీనయే, అబల, గర్భిణియంచు
నను బ్రోవ సత్కృప కనగవలదె।
గీ॥ మనసురాయియె నీకు నోమనుజపాల
భువననుతనామ రవికులాంబోధిసోమ
దానవవిరామ సత్కృపాదారసీమ
రమ్యగుణధామ శ్రీరామ రామరామ॥

లక్ష్మణా! శ్రీరాముఁడు, నామనఃకాముఁడు, ఆనందధాముఁడు నన్నుసందేహించెనుగదా? నీయట్టివారు చెంతనుండియు, ఇది తగదనియు, నిట్టిది కలదాయనియుఁ జెప్పక పోతిరా? కట్టా! ఆబాల్యమునుండి కడుప్రేమనిండార, పెన్నిధనమువోలె, జీవితధనము బోలె నన్నెంతయునారయు నామనోనాథుఁడే నాపై నక్కటికమూనక నట్టడవినిఁద్రోయ నింకెవ్వరు చెప్పువారు? యింకెవ్వరు రక్షించువారు?

అయ్యో! 'రామ' 'రామ' యనెడి రెండక్షరముల జపమొనర్చుచు, 'రామ'యని నడివినవారి నాత్మబంధువులుగ

గాంచుచు, ఆరామమూర్తినే మానస కమలాసన కనక పీఠముననిడి దైవముగ పూజించు, నామనశ్శుద్ధి నింతార యఱుఁగాయెగా? శివధనువు దునుమాడినవేళ మొదలు సహకారసల్లాపముల మాని, శైశవక్రీడా వినోదముల విడనాడి, జననీజనకుల గారాబులొలికెడి సరసంపుపలు కులనైన దూరీకరించి, పుట్టినింటివాసమును త్యజించి, ఆత్మబంధువుల నావలదోలి, తన్నేసర్వస్వముగా భావించు నామనస్థైర్యము తెలియఁడాయెగా? తానడవికేగుతఱి, ముఱిపెంపు రాయంచలలేపలుకుల కులుకుఁజెందుదానన య్యు, సింహశార్దూలాది ఘోరమృగారావములకైననోర్చి, సంపెంగతేనియల కాలువలదాటుట కెంతయో పేరా యాసముఁ జెందుదాననయ్యు, దుస్తరభాగీరథీ ప్రవాహ సంతరణంబునకైననోర్చి, భీకరారణ్యముల తనవెంటరా, తన్నే ప్రార్థించుట యోచింపఁడాయెగా? నాయాత్మశుద్ధి నరయఁగోరి, "అగ్నిజ్వాలలపడు" మని తన నోటినుండి మాట వచ్చిరాకమునుపే భీకరానలంబునఁబడుట విచారిం పఁడాయెగా? అజరుద్రాదులు నాసౌశీల్య పాతివ్రత్యముల చాటించి యుగ్గడించుట సైతము కనఁగొనఁడాయెగా? వినోదము చేయుచు తానుకనుపింపకపోయినపు డదియే జగత్ప్రళయమని భావించు నాప్రేమను తలపఁడాయెగా? లంకలోనుండునపుడైన ప్రళయార్కబింబముఁ బోలె, నొక్కరికి తేరి చూడరాకుండ, కాలరుద్రుని కంటిమంట వలె నెవ్వరికిని చేరరాకుండ, యాత్మపాతివ్రత్యమును కాపా డుచున్న నాసాధ్వీచారిత్రము నించుకైన మదినిఁ గొనఁ డాయెగా?

సౌమిత్రీ! అంత తనకుఁ గోపమున్నఁ దనకర వాలమున నింతింత ఖడించి యుండిన పరమసంతసమున భరించుచుంటినే? నే మనియుండుట తనకిష్టములేకున్న, కాలకూటవిషము తనచే చేత నిచ్చియుండిన నది యే పరమామృతమని కొనుచుంటినే? నేనంత కనువైౖనైన మఱల "మండునగ్ని గుండమున పడిమడియుమ" ని శాసించి యున్న నాతని సంతసమునకై పడుచుంటినే? అయ్యో! నాకుయ్యాలించువారు లేరిలోకనింద నాతలపైనవిడి, నవమాసాంతర్వత్ని యైయున్న నన్నడవుల ద్రోసెకదా? నేనెట్లు భరింతును? ఎవ్వరితో మొఱలిడుదు? ఏమహాత్ములశరణొందుదు? అకటా! నాపై దయలేకున్నను నాగర్భమున వృద్ధినొందుచున్న నా శిశువునందైనఁ గనికరము కలుగదాయెగా? అయ్యో! పరమశాంత శ్రీనిధియగు శ్రీరామచంద్రుఁడని భావించియుంటినిగాని కఠిన స్త్రీ శిశుహింసకుఁడగునని యెక్కు_నాఁడెఱుఁగను. నిరుపమాన సద్గుణభూషితుఁడని మాతండ్రి జనకుఁడు కన్యనిచ్చెగాని యిట్టి గోముఖవ్యాఘ్రిమనియు, నిట్టిగంధముపూతకత్తియనియుఁ దెలియక పోయెకదా?

లక్ష్మణా! ఇఁకనీవు పొమ్ము. తండ్రిరో! నీ వదినె, నీవుభక్తి సేవించు జానకి నిఁక మఱచిపొమ్ము. మాయత్తగారగు కౌసల్యా సుమిత్రాదిదేవులతో నా కడపటి యభివాదమునల వచింపుము. తమకుఁజెప్పక వచ్చినందున తగుఫల మనుభవించితిననియు, 'మీకోడలగు సీత మీయెడ నేమియపరాధముఁ జేసియున్నను మన్నించి

బ్రోచిన మరణవేళ సంతోషమునఁ బ్రాణముల విడుచుఁ
నను. అన్నరో! భరతశత్రుఘ్నులకు నాయాశీషంబుల,
దెలుపుము. "మీఆశీర్వాదముల, మీభక్తిపూజల, మన
సారగైకొనుభాగ్యము లేదయ్యెగాయని మీవదినెసీత పల
వించి ప్రాణముల విడువనున్నద" ని చెప్పుము. అన్నరో!
మీయన్నతో, "సీత, నీవు దూరీకరించిన సీత, నీయట్టివానికి
సైతము నిష్కరుణగలిగించిన నిర్భాగ్యపు సీత, సమభక్తి
భావనతో నీపాదారవిందములనే ధ్యానించుచు, నీవుచే
సిన మహోపకారమును మదిఁదలంచుచు, నీదయాగుణ
మునుకొనియాడుచు ప్రాణముల వాసె" నని వచింపుము.

సీ॥ అరయకౌసల్యాది యత్తలనడిగి నా
వందనంబుల నీవుపలుకుమన్న।
భరతశత్రుఘ్నుల కరయునాకడసారి
దీవనలను నీవు తెలుపుమన్న।
మారామచంద్రుతో మరణవేళనుతన్ను
నడిగితినని నీవునుడువుమన్న।
ఇఁకనైన నపకీర్తి యేమియులేక తా
హాయిగ నిద్రింపుమనగదన్న।
గీ॥ తన్నుదైవంబుగా నమ్మియున్నకాంత
కకట ప్రతిఫలంబిదియె? యంచనగదన్న
తనదుయుపకృతి మరువనంచనగదన్న
మహినియాజానకిని నింకమరువకన్న

"చాకలివాని మాటలే వేదమంత్రములుగాఁ దలఁ
చిన, నీదయాంరసమును మిక్కిలికొనియాడెసనని తెలుపుము.

ఇఁకనైనను చల్లగ నిద్రింపుమనుము. ఏయపవాదమును లేక సుఖముగా నుండుమనుము. తనకే దయగలిగిన చచ్చి పరలోకమున నున్న నన్ను నెప్పుడైన స్మరింపుమనుము. 'జన్మజన్మాంతరము లందైనను నిన్నే తనకు పతిగాచేయు మని వేనవేలు దేవతల మ్రొక్కె' ననుము. ఏది లేకున్నను చచ్చునపుడొకటి ప్రార్థించితిననియు, అదేదన, మాతండ్రి జనకరాజునకుఁ జెప్పిపంపుమనుము. దివ్య నీలనీరదసంకాశమై, నీరజవిలాస సుందరనేత్రారవిందమైన తనమూర్తిని నామానసమున ధ్యానించుచుంటి ననుము. నా యందు చూపినదయ నింకెవ్వరియందును చూపవలదని మాత్రము ప్రార్థించితిననుము. తన మనసునకుఁ దెలియని లోకనిందల నమ్ముటకాత్మ సాక్షి లేదా యనియు, మానసశుద్ధిని క్షణ క్షణమును తెలుపు అంతస్సాక్షి లేదాయనియు, సర్వకార్యముల నిద్రయుండెఱుంగుచు మానవుని కాపాడగల జీవసాక్షి లేదాయనియు, తానెంతనింద నాపై మోపినను వారైన నాపరిశుద్ధత నొకప్పుడైన తెలుపుదురని వచించుచు నా యంత్యకాల పాదాభివాదముఁ జేసి నా జీవితమును తనపాదములకు కానుకగానర్పించితి నని నుడువుము. లక్ష్మణా! పోయిరమ్ము.

అన్నా! నేనెంత నిన్ను నొవ్వనాడియున్నను వానిని మదియందుంచకుము. నీ యుపకారము నీజన్మమున తీర్పఁజాలక పోయితిని గదా! ఉత్తర జన్మమున నైనఁ దీర్తునంట లెమ్ము. నాకై యెంతయో కష్టించితివి. నాకై నిద్రాహారముల మానితివి. వాటినన్నిఁటిని నే

మఱువను. కన్నపుత్రునిబోలెనున్న సీతతో మాటలాడనైతిని. నిన్ను గన్నులార చూడనైన జూడనైతిని. అకటా! నాకెవ్వరు దిక్కు? నా గర్భస్థ కుమారుల కెవ్వరుదిక్కు? ఓ శ్రీరామా! తారకనామా! వైకుంఠధామా! సామాన సకామా! రావే. నా మొఱాలింపవే! అయోధ్యా! ఈనాఁడు నీఋణము నాకుఁదప్పెనా? హా! రామా! రామా!!

(మూర్ఛపోవును)

లక్ష్మణ॥ అయ్యో! పరమ నిర్భాగ్యలక్ష్మణా! నీవు నేఁడెట్టి కార్యముచేయఁ బాల్పడితివి? అమ్మరో! జానకీదేవి! నావలన నీకెట్టియిడుములు కలిగె? దశరథ రాజేంద్రుని పెద్దకోడలివై, విజ్ఞానధన్యుఁడగు జనక రాజేంద్రుని కూర్మి పుత్రికవై శ్రీరామభద్రునకు పట్టపు దేవివై, సకల ప్రపంచమును రక్షించు తల్లివై, నీవెట్టి యిడుములఁబడితివి? నిన్ను నేనెట్లు నట్టడవిపాలుచేసి పోవుదు? విధిలేదు. పోవనే వలయు. నాకానతిమ్ము. తల్లీ! నిన్నువిడనాడినేఁ బోవుట యమపట్టణమునకుఁగాని యయోధ్యాపురికిఁగాదు.

(పోఁబోవ)

(అనుబంధము. 14)

సీత॥ లక్ష్మణా! పోయెదవా? పోయెదవా? హా! రామా!

(అని మఱల మూర్ఛిల్లును)

లక్ష్మణ॥ (మఱలవచ్చి) అయ్యో! ఈ దేవ దేవి దుఃఖమును నేనెట్లు తిలకింతును? శ్రీరామశాసనము నెట్లు మీఱుదును? నేనేల మానుమిత్రకు జన్మించితి? కట్టా! పుట్టినప్పటినుండి దుఃఖ పరంపరల నోలలాడు నాయట్టివానిజన్మ మేమిఫలమును

సాధించును? అకటా! ఈతల్లిని, లోకములఁగన్నతల్లిని, అయోధ్యాదేశప్రజలను గన్నతల్లిని, నన్నురక్షించు తల్లిని నే నెడఁబాయఁగలనే?

సీ॥ జనక రాజేంద్రుఁడు జ్ఞానగర్భమునందు
జెన్నార పెంచుచు నున్న తల్లి
పాలుపాసు ప్రేమచే భూసతీమణిచెంత
ముద్దులపుత్రియై మొనయుతల్లి
చల్లనితల్లియై యెల్లర నొకమాట
యైననాడని శాంతిమలరు తల్లి
పారిశుద్ధవజ్రంబుఁ బోలె నేదోషంబు
వ్రేలఁజూపఁగరాక వెలయుతల్లి

గీ॥ కరుణఁగలతల్లి లోకముల్ గన్నతల్లి
వేదములతల్లి వేల్పుల వెలయుతల్లి
తల్లులకుఁ దల్లి ముమ్మూర్తిగనరుతల్లి
పరగ మా తల్లి మాతల్లిఁ బాయఁగలనే॥

ఓ జానకీదేవి! అనవరతము రారాజులు, వారిదేవేరులు నిజశిరఃకిరీట మణిమాలికలు భూమిసోక వందనంబు లిడ మకుట మణిమయ పీఠముల వెలరారు నీపాదారవిందములు నేఁడు క్రూరమృగభక్షిత జంతుశవములపై ప్రకాశింప వలసివచ్చెఁగా? సనకాదిమునివర మానసేందీవరములపై శ్రీరామచంద్ర వామాంకపీఠముపై, వేదసీమంతినీసీమంత వీథిపై రారంజితలీల భాసిల్లు నీపావనశరీరమిా కంటకసము దయములఁ బడనయ్యెఁగా?

సీ॥ నినుఁజూచి కదలనేరని మృగంబులు నీకుఁ
గాన్పు చేసెడివారె కన్నతల్లి
చరియించు భల్లూక సతులు పేరంటంపు
ముత్తైదువలె నీకు భువనజనని
కనరాని యీ ముండ్ల కంపల నీడలు
రమణీయ్యనగరులే రామపత్ని
వెక్కసంబుగఁదోచు పక్కుల కూతలు
పుణ్యాహఘోషమే భూమిపుత్రి!
గీ॥ వేడికన్నీటముంచు నీ యేడ్పుదినము
ఒప్పు సీమంతపుంస వనోత్సవంబె
మాత, యో త్రిభువనమాత, మహితజాత
నిరతగుణజాత, యో సీత, పరమపూత॥

అకటా! జననీ! పుట్టినది మొదలెన్నియో దుఃఖము లను గాంచుచున్న దానవుగాక యొక్కనాడైనను సుఖమనునది లేకపోయెఁగా?

సీ॥ పుట్టినదాదిగా పొరిదుఃఖములెగాక
యావంత సుఖమొందవైతివమ్మ
అత్తవారింటిలో నమర భోగములన్న
నడవితోలులెట నీకు నాయెనమ్మ
రఘురాముపత్నివై రహినింటనొకనాఁడు
వలరనుండగ నేరవైతివమ్మ
శ్రీరాముతో గూడి గృహమున సుఖముల
ననుభవించగ నోచవైతివమ్మ

గీ॥ ఇంతి యడవిని నెట్లు చరింతువమ్మ
ఎంచి ప్రాణములెట్లు భరింతువమ్మ
చేరి యక్కట విధియెంత చేసెనమ్మ
మఱల నెప్పుడు మమ్ముల మనుతువమ్మ॥

ఓ భాగీరథీతీర తరువులారా! ఓ శార్దూల భల్లూకాది వనమృగములారా! ఓ యరణ్యలతా నికుంజములారా! మీరునోచిన పుణ్యము నేనునోచనైతిగా? ఈలోకమాత, ఈజగత్కల్పవల్లి, ఈ సాధ్వీమతల్లి సేవించి భక్తిచే నామెకు నాశ్రయమిచ్చి మీ రెనలేనిపుణ్యము గట్టుకొనున్నవారు. నాకట్టిభాగ్యము లేదయ్యెగా? అయ్యో మా దేవదేవిని, మా జానకిదేవిని మీకప్పగించి పోవుచున్నాడ. మీ రెట్లు కాపాడెదరో? మీరెట్లు నాతల్లికి నూరట గలిగింతురో కదా? అకటా నాకు పోవుట తప్పదు. ఈ జానికికి గడపటి నమస్కారము గావించి పోయెదగాక.

సీ॥ తొలిజామున నెలేచి లలిత భక్తిని జేయు
పరగ ప్రాతఃకాల వందనంబు
పనివేళ లక్ష్మణా! యనిపిల్వ నమ్రుడై
వాసి నేఁజేయు సద్వందనంబు
పసిలోన ఫలములఁగొని తెచ్చి యర్పించి
వరదాస్యమున జేయు వందనంబు
మము నేలురాజ్ఞియై మనుపుచోఁబుత్రుని
భంగి నే సల్పెడు వందనంబు

గీ॥ ప్రణుతిశతములు రాఘవపత్నినీకు
అమిత వందనములు జగదంబనీకు
దివ్యసాష్టాంగములు రామదేవినీకు
పెక్కుమొక్కులు భూదేవిబిడ్డనీకు॥

అయ్యో! ప్రాతః సంధ్యాకాలములయందు త్రికాలాభివాదముల నేఁజేయ మా సీతామాత మందహాసభాసురమగు సంపూర్ణానుగ్రహమునఁ దన కరాబ్జమును నాశిరమున్నైనిడి మంగళాశీషంబుల నిడుటఁ గాంచితిఁగాని యిట్లు ఘోరతర శోకమున మూర్ఛిల్లియుండుటఁ గాంచనైతినిగా? ఓ పాపహస్తములారా! ఇన్నిదినము లేతల్లిని పూజించుచుంటిరో, వింజామరలఁబూని, పాదారవిందముల ధరించి, శ్వేతఛత్రముల గ్రహించి యేలోకమాత ననవరతము భక్తిసేవించి ధన్యులగుచుంటిరో, అట్టి రామసామ్రాజ్యలక్ష్మిని మీరీనాడు భీకరారణ్యమునఁ దోలి భయంకర మృగములపాలుఁజేసి పోవ నుద్యమించితిరా? అక్కటకటా! సూర్యవంశ క్షీరావారాశి యందు నిరత కలుష హాలాహలముఁబోలె నేనేల జన్మించితి? శ్రీరామ చంద్రుఁ డప్పుడు. కలిగినకోపమున సీత నడవుల విడిచి రమ్మనెఁగాక చేతులార విడచిన వాఁడను నేను గదా?

నేనట్లుచేసిపోయిన వెంటనే నన్నెంతయో నిర్దయాత్ముడని నిందింపడా?"అమిత క్రోధోద్భవోర్మిమాలికలు మనోవారధిని సంచరింపనట్లన్న మాత్రముననిట్లు చేయబాడియే, తనునిడూషింపఁడా? భరతశత్రుఘ్నులు కన్నతల్లిని కారడవులఁదోలిన పాపాత్ముఁడని. నాపాపపు మోముఁజూ

తురా? కౌసల్యా సుమిత్రాదులు మాకోడలికిఁబడరానియి డుమల నోడిఁగట్టిన కూళుఁడవే యని నన్ను పరిపరిదూషింపరా? అయోధ్యాపుర జనులందఱు నాబాలగోపాలము నన్ను తేరిచూడక తమ కన్నీళ్ళచే నాకు శాపోదము లిచ్చుచు లోకనిందిత దుష్కర్ముఁడని దినదినము నా ప్రాణములకై ప్రలాపించరా ? జనకరాజేంద్రుఁడు వీఁడెట్టి పుణ్యహీనుఁడని దూరీకరింపఁడా ? అకటా ! యెందరికిఁగాని వాఁడనైతిని ? ఎంత యపనిందల పాలైతిని? ఎట్టి దుర్భర కలుషాత్ముఁడనైతిని ? ఎట్టి పరమ హేయనరక పాత్రుఁడనైతిని? పుణ్యదూరుఁడనైతిని. రామునకుఁగానివాఁడనైతిని. బంధువులకు రోఁతఁ గలిగించితిని. తల్లుల కెరవైతిని. తమ్ములకు దూరుఁడనైతిని. వేయేల, సర్వలోకములకు దూషణీయ్యుఁడనైతిని. పాపపుమోముఁజూపకఁ బరమనీచుఁడనై కలకాలము దుఃఖమున నశించినశించి యిహలోకముఁ బాయవలసి వచ్చెగా ?

అక్కటకటా ! ఇపుడు కదలాడు పంచమ ప్రాణములారా ! నన్నేలఁ బాయకున్నారు ? ఇవుడింత పరితపించుచున్న కటికమానసమా ! నీ వేల పగిలి పోవకున్నావు? సర్వపాప నిచయాలవాలమగు ఓ దూషణీయ్య లక్ష్మణశరీరమా ! నీవేల కుళ్ళి నీరై మంటఁగలియకున్నావు? ఓజానకీదేవి ! నేఁడు మమ్ములఁ బాసితివా ? అయోధ్యాపురభాగ్యలక్ష్మీ ! మాకుఁదప్పితివా? సకలపుణ్య పరిశుద్ధజగన్మాతరో! నాతోనొక్క మాటాడవే. హా! భరింపఁజాల! అయోధ్యాపురమా ! నిన్ను నే చూఁడజాల. జీవింపఁజాల, సకలకాలా

గ్నివిష పర్వత సర్వశార్దూల సమస్తాయుధములారా! నా పైయేల మీకు దయకలిగెను? దేవవర్గములారా! పక్షిసముదయములారా! మానులారా! నక్షత్రములారా! మీరు మా సీతాదేవిని రక్షింపుడు. పరేత లోకముననున్న దశరథభూపాలచంద్రమా! నీకోడలిని నీకప్పగించి పోవుచున్నాఁడ. నీవే రక్షించుకొనుము. హా! సీతా! రామా! పరమ నిర్భాగ్యలక్ష్మణా! సీతా! సీతా! (మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక పడును)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

తృతీయాంకము — తృతీయరంగము

భాగీరథీ తీరారణ్యము

[సీత పరుండియుండి లేచును]

సీత॥ (నలుదిక్కులుచూచి) లక్ష్మణా ! లక్ష్మణా! పోయితివా? పోయితివా? ఇఁక దిక్కు లేని దాన నైతిని ఎందఱు బంధువులు కలిగియుండియు తుదకు దిక్కు లేక యడవిని జచ్చుటాయెఁగా? నీచములగు నాప్రాణములనైనఁ బాయుటకులేదే? ఈ పాడుగర్భము నాకెక్కడి శత్రువయ్యెను? లోకాపవాదమా ! నీవు నాకెక్కడ దాపురమైతివి ? రామా ! రఘుకులధామా ! నేఁడేల నాకు రాముఁడవు కాకఁబోయితివి ? లంకలోనున్నపుడు కొంతకాలముననే తాళలేనివాఁడవిపుడు మద్వియోగము నెట్లు కలకాలము భరింతువు ? అలనాఁ డనసూయ నీతో వచించిన యుపదేశమును మఱచితివిగా ? నీయట్టి క్రూరమానసు లెందైన నందురే ? నిరపరాధిని నన్నింత బాధించెదవా? ఆబాధ నిన్ను బాధింపక మానునా? నీవుచేసిన ఘోరకార్యము నిన్నెన్నఁడైన వగనొందింపక మానునా? నిన్ను నమ్మినందులకు మంచి

ప్రతిఫలమిచ్చితివి. నీవుచేసిన బాసలకు మంచి ప్రయోజనము నొసంగితివి. రాముఁడు దయాళువు రాముఁడు సద్గుణ ధాముఁడనుటకు మంచియోగ్యతనుఁ గల్పించితివి. నేను చచ్చినపుడైన నీధర్మమును నాధర్మమును జగమెఱుఁగుఁగాక. నాశవమునుఁ జూచిన ప్రతిజంతువును నాసౌశీల్యమును పరీక్షించునుగాక. నీవు వంచకుఁడవు. కఠినుఁడవు. పరులమాటలను నమ్మెడివాఁడవు. నిన్ను బ్రహ్మ నాకొఱకై సృజించెఁగాఁబోలు. నీవును, నీతమ్ములును, నీ తల్లులును సుఖముగా నుండుడు నాగతియెట్లైన నేమి? నన్నింత గాసి నొందఁజేసినందుకై సర్వశక్తి, సత్యశక్తియైన నిన్ను దుఃఖమున ముంచదా?

(యోచించి) అకటా! మారామచంద్రుని దూషించుచున్నదాననే? మారాముఁడా? సూర్యవంశకలశ వారాంబుధిసోముఁడా? తారకనాముఁడా? దూషింపఁదగినవాఁడు? కాఁడు. కాఁడు. కాకున్న దీనికేమనవలయు?

అయ్యో! పురాకృతపాపఫల మనుభవింపక పోవునే? పరమశాంత శ్రీనిధియగు శ్రీరామచంద్రు నంతటవానికి సైతము నాపై నిష్కారుణ కలుగవలయునన్న నాదుర్విధి నేమందు అకటా! శరీరము తూలెడు. అంగములు కంపమొందెడిని. యింద్రియములు నావశము కాకున్నవి. అకటా! నిలువఁజాల. తాళఁజాల. భరింపఁజాల. రామా! శ్రీరామా! ఏల కాన్పింపవు? రాజలలామా! ఏలనన్నూరడింపవు?. కోదండరామా! ఏలదూరముపోయెదవు?. తారకనామా! ననుచేరరావె. వలదు. వలదు. నాపైకోపమూనవలదు. నీవుకనికరిం

పతున్న నీసీతప్రాణముల భరింపకలుగునే? నీరజవిలాస సుం దరనేత్రారవిందమగు నీమోముదమ్మి నొక్కపరి ననతిలకిం పనిమ్మా! నాప్రాణపంచకమును కానుకఁగొనిమైన యొక్కప రిసీదర్శనభాగ్య మొసంగుమా? అయ్యో? యీనిర్భాగ్యురా లికింకెక్కడి శ్రీరాముఁడు. యింకెక్కడిసంతోషము.

ఓజనకా! నన్నేల యింతకాలము పరిపాలించితివి? సకల సురాసురమానవవర్గ హృదయము సంస్తవనీయము లోకప్రకా శిత సత్యమా! నేఁడేలనావంతఁ బాపవైతివి? నిరత చరాచర జీవజంతుస్థాన విరాజమాన పరబ్రహ్మ చైతన్య మా! నేఁడేలధర్మాధర్మముల నీవె వేరుపఱుపవైతివి? బ్రహ్మాం డకల్పనాధురీణ చతుర్ముఖుఁడా! నన్నేల లోకభారముగ సృజించితివి? ఓ భూసతీరత్నమా! సప్తకులాచల సముద్ర పరిభాసురవైన నీవునన్నేలఁ గంటివి? నాదుఃఖమునుచూచి యేల యుపేక్షించియున్నదానవు? నే నిక్కంపు పతివ్రతన గుదునేని, మాశ్రాముఁడు సత్యప్రతిజ్ఞుఁడగునేని భూదేవీ! కొనిపొమ్ము నన్నునీ—— (లోపలనుండి తాళుము తాళుము.)

[ప్రవేశము: శీఘ్రయానమున వాల్మీకి]

వాల్మీకి॥ జానకీదేవీ! తాళుము. తాళుము.

ఉ॥ తాళుము తాళుమమ్మ మృతిఁదాల్పఁగ నేటికి చాలునమ్మ మ
మ్మేలెడుతల్లి నీకు నిటులేటికి శోకము గల్గెనమ్మ యో
బాలరో ఆత్మహత్య కడుపాపముఁ దెచ్చుగదమ్మజానకీ
చాలున వాహసంబిక విచారము మానగదమ్మ యమ్మరో॥

తల్లీ! ఎంతటి సాహసకృత్యమున కుద్యమించితివి? యీకాకా నల కేల చనుదెంచితివి.

సీత॥ మామాచంద్రమా! ఆ యుదంతము నేవచింపఁజాల.

వాల్మీ॥ అమ్మరో! నీవు చెప్పకఁబోయినను నాజ్ఞానదృష్టిచే నేనం తయు నెఱుంగుదును. అపవాదభయమున నీనాథుఁడు రామచంద్రుఁడు నిన్నడవులకు నంపెఁగా? నిన్నపరాధినిఁగా నెంచెగా? అకటా; ఏమి కాలమహిమ!

సీ. బ్రహ్మాదులనుఁగన్న మాతవౌ నీపైన
నేమూర్ఖులపనింద నెన్నిరమ్మ!
ఎన్నిన నేమాయె సినకు లేశుఁడుదాని
నెమ్మది నెట్టుల నమ్మెనమ్మ!
నమ్మెఁబో నదిగాక నెమ్మిపోవఁగ నిన్ను
తల్లిరో యెటుబాయఁ దలఁచెనమ్మ!
తలఁచెగా కదిచూడ ధర్మంబుకాదన
కడవులనెటు నిన్ను విడచెనమ్మ!

గీ॥ నారి యాపురిఁబెద్దలు లేరటమ్మ
అరయ మీయత్తకౌశల్య యైనఁదనకు
బుద్ధియేటికిచెప్పకఁ బోయెనమ్మ
ఇంకమాయమ్మ మదినూరడిల్లుమమ్మ॥

(అనుబంధము 15)

దేవీ! నీవు పరాశక్తివికావా? సంకల్పమాత్రమున సర్వమును చేయఁగలవు. సర్వమును నాశన మొనర్ప

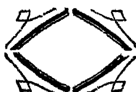
గలవు. సీతారాములుగా నుద్భవముఁజెందిన లక్ష్మీనారాయణులగు మీకు వియోగము ఘటిల్లుట మాబోఁటివారికి నీదర్శనమబ్బుఫలము కలిగియుండుటచేతనే కదా? తల్లిరో! ఇచ్చటనే నాయాశ్రమమున్నది కొంతకాలమందు నివాసభాగ్యము నాకొసంగుము. నన్ను కృతార్థునిఁజేయుము.

సీత॥ వాల్మీకి ఋషిచంద్రమా! నదీప్రవాహమునఁ బోవువారికి తెప్పదొరికి నట్లపారదుఃఖప్రవాహమునఁ బడిపోవు నాకు నీయనుగ్రహమను నొకతెప్పదొరికెను. అవశ్యము మీపుణ్యాశ్రమమున మీయానతియగువఱకు వచించి నాశరీరముఁ బవిత్రము చేసికొనియెద. అయిన.

వాల్మీ॥ జననీ, సంశయింపకుము కాలమొక్కరీతియుండదు, నీకై మరల శుభకాల మెదురుచూచుచున్నది. రమ్ము, నేనంతయు వచించెద.

సీత॥ భాగ్యము.

(నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

తృతీయాంకము—చతుర్థరంగము

వాల్మీకాశ్రమమున నొక కుటీరము

(ప్రవేశము : సీత)

(అనుబంధము 16)

సీత॥ అహా! ఇక్కడికి దాదాపున మూడుసంవత్సరము లయినది నా మనోనాథుని యుదంతము తెలియక, నాకీజన్మమున శ్రీరామచంద్రుని ముఖముఁ దిలకించుభాగ్యము కలదో లేదో తెలియదు. ఈ వాల్మీకమునిచంద్రుని యాశ్రమమున నా కేకొఱంత లేకయుండినను నానాథుని విడనాడిన లోకమే నాకుపాడైతోఁచుచున్నది గదా! ఆమునిమందారుఁడు "అమ్మా! నీనాథుఁడు రామభద్రుఁడు క్షేమముగా నయోధ్యయందున్నాడ"ని నన్ను పరిపరి నూరడించుచుండును. నాకు జనించిన 'లవకుశు'లను కుమారులను కడుగారాబమునఁ బెంచుచున్నవాఁడు. వారికి వివిధవిద్యాసారము బోధించుచున్నవాఁడు. ఆహా! ఈకుమారులఁ గాంచిన మనసుననున్న దుఃఖచింతయుమాసి వారిముచ్చటల

నాలించుటవలన లోకమునే మఱచుచున్నదానను. వారు కొంచెము కను మరుఁగైన యెప్పటి శ్రీరామ వియోగమువలనఁ గలిగిన దుఃఖమే "నేనున్నాన" నిపైనఁజేరినను బాధించుచున్నది గదా?

(లోపలధ్వని—17వ అనుబంధములోని పల్లవి)

అల్లదే! నా కుమారులు లవకుశులు వచ్చుచున్నట్లున్నది.

(ప్రవేశము. లవకుశులు పాడుచు)

(అనుబంధనము 17)

సీత॥ (కుమారుల ముద్దిడికొని) నాయనా! ఇంతసేపెక్కడికి పోయియుంటిరి?

లవ॥ ఎక్కడికిని లేదమ్మా! మాతాతగారు వాల్మీకులు మాకు పాఠములఁ జెప్పుచుండిరి. అవియన్నియు నేర్చుకొని వచ్చునప్పటి కింతసేపయినది.

సీత॥ నాయనా! మీతాతగారు వాల్మీకు లాశ్రమముననే యున్నారా?

కుశ॥ లేరమ్మా! వనమునకుబోయియుండి యిపుడేయాశ్రమమునకు వచ్చిరి.

సీత॥ అయిన మీరింతవఱకు వారివద్ద పాఠముల నేర్చుకొనుచుంటిమని చెప్పితిరే? అది యసత్యమా?

లవ॥ అసత్యమేలనమ్మా? వారడవికి పోయియేయుండిరి; మేము పాఠముల నేర్చుకొనుచునేయుంటిమి.

సీత॥ "వారివద్ద" అనిచెప్పితి రే?

కుశ॥ వారి యాశ్రమమున మనముండ వారివద్ద కాదా?

సీత॥ కుమారా! ఎన్నివిన్నాణములను నేర్చితివమ్మా!

కుశ॥ అమ్మా! మనమీయడవినినేల యుండవలయు?

సీత॥ నాయనా! మీరు విద్యాబుద్ధులు నేర్చుకొని యెందైన నుద్యోగము సంపాదించిన మనము పట్టణముఁ జేరుదు మఁట లెమ్ము.

లవ॥ తల్లీ! విద్యాబుద్ధులనేర్చుట యుద్యోగమునకేనా? ఆయు ద్యోగము మిక్కిలి పరతంత్రముకదా?

కుశ॥ అట్టి పరతంత్రుఁడగు వాఁడేమి లోకోపకారమును జేయును?

గీ॥ అవని తనదేహ మొరులకు నమ్ముకొనుచు।
నెసఁగు పరతంత్ర ముద్యోగమేలనమ్మ?
విద్య కుద్యోగమే ఫలంబేమియమ్మ?
అపుడు మనదేశ మభివృద్ధినందదమ్మ॥

సీత॥ (స్వగతము) ఆహా! ఏమి యీపసికూనల మనోదార్ఢ్యము? (ప్రకాశము) నాయనా! మంచి గుణము. ఇట్టి గుణములే బాలురకుండఁదగినవి. ఇవియెచ్చటినుండి పట్టువడియె?

కుశ॥ జననీ! మొన్న మాగురువులు మాతో రామాయణ కథను బోడి చుచు దానియర్థమునుఁ జెప్పిరి. అందులో యెవఁడో రాముఁడట! ఎంతగుణవంతుఁడు! ఎంతసత్య వంతుఁడు!

లవ॥ ఆయన దేవుఁడని మనగురువు చెప్పలేదా?

సీత॥ (కన్నీరునించును.)

కుశ॥
లవ॥ } అమ్మా! యేల ముఖము వంచుకొంటివి?

(అనుబంధము 18)

సీత॥ ఏమియు లేదు నాయనా. ఊరక కండ్లు మండుచున్నందున కన్నీరువచ్చినవి?

కుశ॥ చూడుమమ్మా వీఁడు మొన్న చిన్న యేనుఁగు పిల్లనుఁబట్టి యెంతో బాధించుచుండెను అది మిగుల బాధఁజెందుచుండెను నే నెంతవలదనినను వినలేదు.

సీత॥ (లవునితో) ఏమినాయనా ! నిజమా? ఇట్టు చేయరాదు. ఒకరిని బాధింపరాదు.

లవ॥ అమ్మా ! మాయన్న మిక్కిలి పిఱికివాఁడు. నేనా యేనుఁగు నెక్కి కొన్ని దుష్టమృగములఁ జంపితిని. వీఁడు "వలదు; వలదు" అని చెప్పుచుండెను. ఇట్టి పిఱికివారున్న దేశమున కేమి ప్రయోజనము? ధైర్యమును దేహబలమును గలిగి, బుద్ధి బలమునుపయోగపరచి, మనము పుట్టిన దేశమునకును, మన ప్రభువునకును సహాయముఁ జేయవలయునుగదా? అట్టివారుఁగా కెవరో పనికిమాలినవారు పుట్టుట తల్లుల కడుపు చేటుకదా ?

(అనుబంధము 19)

సీత॥ లవకుమారా! నీగుణమును, నీధైర్యమును, మెచ్చఁదగినవే కాని దుడుకుతనము మాత్రము వలదు.

[ప్రవేశ: ఒక మునిబాలకుఁడు.]

ము-బా॥ అమ్మా? మాగురువులు వాల్మీకులు వచ్చుచున్నారు.

సీత॥ నాయనగారు వచ్చుచున్నారా? మంచిది.

ము-బా॥ (నిష్క్రమించు.)

[ప్రవేశము: వాల్మీకి]

(సీతయు లవ కుశులును నమస్కరింతురు.)

వాల్మీకి॥ అమ్మాయీ! క్షేమముగ నున్నదానవా? మునికామినులు నీకుఁ జక్కఁగ పరిచర్యఁజేయుచున్నరా? బీదవాని యింటికి రమాదేవివచ్చినట్లే మునికుటీరములకు నీవుచనుదెంచితివి, తనయా! లోకజననివైననీకు మాయాశ్రమవృక్షములనీడ నివసించుట యెంతయు కష్టతరముగానుండునేమోకదా? తల్లీ! నీవీ మునిపల్లెనుండుట చేత నిచ్చటివారందఱు నిదియే విష్ణులోకమని భావించుచున్నవారు. ఏదోయొకకారణమున నీకు మాపైఁగల యనుగ్రహభాగ్యముకలిమి కలుములదేవివైన నీవిచ్చటికి వచ్చితివిగాని లేకున్న మాబోఁటి వారికి నీదర్శనమబ్బునా? మా యాశ్రమమున నీ వెన్నియో కష్టముల నొంది యుందువు. అయినను చింతిల్లకుము. కొలదికాలములోన నే నీ దుఃఖమున కంత్యము రాఁగలదు. నేను బ్రహ్మలోకమునకు సర్వతోముఖ మహాయజ్ఞము చూడఁ బోవలయు. మఱల శీఘ్రకాలములోననే వత్తును. అంతవఱకును నీవాశ్రమమునందు ప్రతిదిన వర్తిష్యమాణ ధర్మకార్యములనెల్లను నా యానతిచే నిర్వర్తించుచుండవలయు,

అతిథిపూజలయందును, అభ్యాగతుల నారాధించుటయం దును, మునిభార్యలకుఁ జక్కని సేవనంబొనర్చుచుండుము.

సీత॥ జనకా ! అవశ్యము తమ యానతిమేఱకు నిర్వర్తించెద. నీదయావలోకమునసేగదా నేనెంత దుస్తరదుఃఖముల పాలైనను జీవించియుండుట? నీ సాన్నిధ్య మను తెప్పచేత నేగదా నేనీ యాపత్సముద్రముఁ గడచెదననియుండుట ? తండ్రీ ! తమ జ్ఞానోపదేశ మప్పుడప్పుడు కలుగుచుండు టచేత నేనెంతయుఁ గృతార్థురాలనగుచుంటిని. మఱలమీ రెప్పుడువత్తురో యా దినముల లెక్కించుచుందును.

వాల్మీకి॥ జననీ! శీఘ్రకాలముననే వత్తునఁటలెమ్ము. కుమారులారా! నేనుపదేశించిన ధనుర్విద్య నభ్యసించుచు రామాయణక థ నప్పుడప్పుడు మీతల్లివద్దఁ బాడుచు నేను వచ్చువఱకు నాశ్రమమున కేయుపద్రవమును రాకుండ కాపాడుచుం డుడు. నేఁబోయివచ్చెద. భద్రము.

(నిష్క్ర-)

సీత॥ కుమారులారా! ఏదీ రామాయణకథ మీతాతగారుపదే శించి రంటిరే కొంచెము పాడుఁడు చూతము.

(అనుబంధము 20)

సీత॥ (కన్నీరునించును.)

లవ॥ అమ్మా! అమ్మా! ఏమట్లున్నావు? ఈకథ నీకు బాగుగలేదా? ఏల కన్నీరునించెదవు?

సీత॥ ఏమియు లేదు నాయనా?

లవ॥ అమ్మా ! మాగురువులుచెప్పిన రామాయణములో "సీతాదేవి" యనియున్నదే; ఆమెయెవ్వరో రామునిభార్య యఁట ? ఆమెకు నీపేరుపెట్టియున్నారు చూడమ్మా!

సీత॥ ఔను నాయనా! ఆమెయు నావలెనే యొక నిర్భాగ్యురాలు.

కుశ॥ అదేమమ్మా అట్లనెదవు ? ఆసీతాదేవి కావలసిన నిర్భాగ్యురాలు కానిమ్ము. నీవే లయ్యెదవు ? నీ కుమారులము మేములేమా? ఈమూఁడు లోకముల నొక్కనిమిషములో జయించి, నీయనుగ్రహ మొక్కటియున్న, నిన్నుచక్రవర్తినిగాఁజేయమా ? ఇంకొక్కతూరి యిట్టిమాట లాడకుము.

అమ్మా! మఱచితి. ఆ కథలోరాముఁడట! దేవుఁడట! విశ్వామిత్రునిశిష్యుఁడఁట ! తనభార్యనెవ్వరోయెత్తుకొనిపోయియుండ కోతులను బంపి, వెదకించి, సముద్రముదాఁటి, యెన్నియోదినములు కష్టపడి, పాపమాపతివ్రతను తెచ్చినాడఁట చూడమ్మా! ఆయన దేవుఁడైన కాని. ఆయనకు ధనుర్విద్య బాగుగావచ్చినట్లులేదు. లేకున్నశబ్దభేది బాణములను నామభేద్యాస్త్రములనుం బ్రయోగించిన నవియే యా రావణునిఁ దునిమితెచ్చి మనయెదుటఁ బడవేయవా? ఆసీతాదేవినిఁ దోడ్తెచ్చి మనయొద్ద విడువవా?

లవ॥ ఆబాణములు వానిగురువునకె రావు. వానికెట్లువచ్చును?

సీత॥ కుమారులారా! అట్లు పెద్దవారినిదూషింపరాదు. మహాపాతకము. ఇంతకును ఆయన మనదేశమునకురాజు. మీకు తండ్రితోసమానుఁడు.

లవ॥ ఆయనయేనా రాజు? మాతండ్రి కాఁడా? కాకున్న మేము చేసెదము.

కుశ॥ అమ్మా! మాతండ్రి యెక్కడనున్నాఁడు?

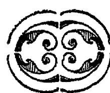
(లోపల 'జానకీదేవీ' అని శబ్దము.)

సీత॥ అదిగో? నన్నెవ్వరో పిలుచుచున్నారు. నేను పోయివచ్చెదను. కొంచెము నిలచి మీరును రండు.

(నిష్క్రమించును)

(వెంటనే లవకుశులును నిష్క్రమింతురు.)

(యవనిక పడును)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

తృతీయాంకము—పంచమరంగము

అయోధ్యాపురము—రాజనగరు

[రాముఁడు శయనించియుండును. లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు ప్రక్కన నుపవేశించియుందురు.]

శ్రీరామ॥ ఆహా! ఈపురి సమస్త ప్రాణులున్నను నవియన్నియు మా జానకి వెంటపోయి నట్లే నగరమంతయు నాకన్నులకుఁ బాడై తోచుచున్నదికదా? సీతా! అలికులాలకవ్రాతా! పుట్టినప్పటినుండి పుణ్యసాధ్వీమణియగు నిన్నుఁగన్న హింసలఁబెట్టి యిపుడు నీవు భూమిపైనుండరాదనితలఁచి నట్టడవిని ఘోర మృగములవాత వైచితినిగదా? నీపాలిటి పాపదేవతనై నీ వెంటనంటి నిన్నుహింసించుటకు బ్రహ్మ నన్ను సృజించి యున్నాఁడు. అయ్యో! దుర్గంధ కూపముఁబోలె, శూల భూమిఁబోలె, నరకలోకముఁ బోలె నున్న యీపురి నెట్లు చరించి, జీవించి, ప్రాణముల భరియింపువాఁడ?

సీ॥ నిండుగర్భిణి కాన మంటనగ్నిలోఁద్రోసి
యేమని జగతి చరించువాఁడ|

అబలయే, సాధ్వియే యనక నమ్మినభామ
నడుకాననైచి యెట్లడరువాఁడ।
భోగంబు, భాగ్యంబు, భూమిని, దేశంబు
కోశంబు నింకెందుఁ గూల్చువాఁడ!
తపియించి కృశియించి ఖేదంపువిషమునన్
దహియింప యింకెట్లుతాళువాఁడ।
గీ॥ అకట నాభాగ్యఫలరాసి నటవిఁదోలి
నరక కూపముఁబోలు నీధరణి నెట్లు
కాంచువాఁడ ప్రబోధంబు కాంచువాఁడ
ఎట్లు నసువుల మేన భరించువాఁడ.

లక్ష్మణా! అయిన సీత జీవించియున్నదని నీకునమ్మకము కలు గదా?

లక్ష్మణ॥ దేవా! గర్భభారమున నలసములై, భవద్వియోగ గర్భ భాగమున నత్యలసములై, అపనిందా జనిత శోకగర్భభా రమున నత్యలసతరములై, నీయట్టి విజ్ఞానశిఖామణి సైత ము తన్నుసందేహించెనుగదా యను తాపమున నత్యలస తమములై యున్న శరీర, ప్రాణ, మానస జీవములాతల్లికి తెలియక మితిమీరి యెందేగెనో తెలియకుండఁబోలును. అయ్యో! నీవలనగదా యింత యనర్థముగలిగె? రఘుకు లముపాలిటి యదృష్ట దేవతయే యీనాటికి మమ్ముఁబాసెఁ గదా? అతురతభావమున యుక్తాయుక్తముల విచారింప వైతివి. ఈసమస్త పాపకార్యముల భారమంతయు మూటఁ గట్టి నాతలపైఁబెట్టితివి. ఇపుడు వగచినఁ బ్రయోజనమేమి?

అయ్యో ! ఆ దేవి భాష్పజలపూరితనయనములింకను శూలములై నను బాధించుచునేయున్నది.

సీ॥ అనురాగపూరంబు నలరించె నేకనుల్
దశరథుకోడలై తనరునాఁడు।
భయభక్తిరసముల పరగించె నేకనుల్
పురిఁబాసి యడవికిఁ బోవునాఁడు।
ప్రళయాగ్నికీలలై రావణుదహియించె
నేకనుల్ లంకకు నేగునాఁడు।
కరుణా సుధావృష్టి కురువలిసుతునించె
నేకనుల్ ముద్రికనిచ్చునాఁడు।
గీ॥ కుశలమిడె నేకనుల్ విభుఁగూడునాఁడు
అట్టికన్నులు బాష్పధారాళి మునిఁగి
నిఖిలలోకంబులదర మున్నీటముంచె
నినకులేశ్వర ! యేమందువిధికృతంబు॥

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా ! నీ వెంతదూరినను తక్కువ యేయగు సుమా? విధిలేక లోకాపవాదమునఁ బడుటకంటె మృతియే మేలని వెనుదీయక నాప్రాణలక్ష్మిని, నాయర్ధాంగ లక్ష్మిని విడచి తిఁగాక యూరక పరిహాసమునకు విడచితినా?

శత్రుఘ్న॥ అన్నా ! అట్టి యపనిందకొఱకై యిట్టిఘోర కార్యముఁ జేయవలయునా? ఈకార్యమాచరించిన మాత్ర మిదియొక యపనింద కాదా? అంత విధిలేకున్న వేరుభవనమున నామె నుంచి ప్రసవించిన వెనుక బంధువుల యింటికిఁ బంపియుండ

రాదా ? ఏలయిట్టి యవాచ్య, పుత్ర, వంశఘాతుక, క్రూర కార్యమున కొడిఁగట్టవలయు ?

శ్రీరామ॥ శత్రుఘ్నా ! నేనంత యవిచారమున నీకార్య మొనర్చితిననుకొంటివా? ఈగ్రామమున సీత యున్నంతకాలము, జనులు మెచ్చుటకుగాను రాముఁడు సీతను వేఱుగానుంచినాఁడు కాని యంతరమందు ప్రేమను వదల డయ్యె నను యపవాదమువృద్ధి యగును గాని తక్కువ కాదు. మఱియు బంధువుల వద్దకుఁ బంపిన కులమువాశి, వన్నెలే చెడిపోవుకదా?

లక్ష్మణ॥ అట్లని నిరపరాధినియగు సూర్యవంశపు పెద్దకోడలిని, నిండుచూలాలిని నడవులఁద్రోసి దిక్కులేక చంపెదవే? ఈధర్మమద్భుతముగా నున్నది.

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా ! ఇంతవిచారింపవైతివిగదా ? ఆజానకి త్రిలోకపావనియనుట నాకించుకంతయు సందియము లేదు. ఆ సాధ్వీమణి నిష్కల్మషమానస యనుటయుఁ గొందఱికెవ్వరికో దుష్టులకుఁ దోపదుఁ గాక సకల ప్రపంచమునకుఁ దెలియక మానునే? అట్టి పూతచారిత్రను నేను ఘోర గహనములఁదోలుటచే జనులెంతయో కటకటపడి ఆయపవాద మూలమును నాశమొనర్చి వారికి సైతము పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించి, యామెసత్కీర్తిని పూర్వాధికముగా జగమున వెల్లడిచేయుదురు. అందువలన నేనును, నామూలమున రఘుకులమును, ఆజానకియు ముక్తకళంకులమై జగత్ప్రశంసనీయ స్థితి నొందుదు మనుకారణముచే నిట్లుచేయఁగడఁగితిఁగాక యిది నామృత్యుదేవతా మహెూత్సవసూచకమని నేనెఱుఁగఁ జాలకపోతినా?

శత్రుఘ్న॥ దేవా ! ఇట్టి విషమపరీక్ష చేయుటలో నామానవతీమణి, ఆ సుకుమారలతాంగి, ఆదేవదేవి యెందువిధమై యుండిన నెట్లని తలంపవైతివిగదా?

శ్రీరామ॥ శత్రుఘ్నా ! లక్ష్మణా! లోకపావనమై, లోకాతీత మహిమోపేతమై, లోకాలోకసన్నుతమై యొప్పురఘుకులమన్యాయమున నశించుననుకొంటిరా? నాఇష్టపుదేవేరి, నాధర్మసాక్షిణి, నాతపః ఫలరాశి యన్యాయమున నాశనమొందునని నాకెన్నటికినిఁ దోపదు. అట్లుకాకున్న నేఁడు లోకమున ధర్మదేవతయే నశించె ననుకోనేఁడు. సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయములే కలుగవనుకోనుఁడు. ఇఁక నన్నీ విషయమునఁ బ్రశ్నింపకుఁడు.

లక్ష్మణ॥ దేవా! లోకారాధ్యుఁడవైన నీయాశయము మేము తెలియఁజాలుదుమే ? నీవనినట్టులనే సర్వశుభములు కలుగుఁగాక ! మాజానకీదేవి సుఖప్రసూతయై సుఖముగ నుండుగాక ! ఇపుడైన లోకాపవాదము తొలఁగిననిగదా ? పౌరులందఱు నాచాకలవానిని వెదకిరిగాని వాఁడు దొరకఁడయ్యె. వానిపేరును, నూరునుమనయూరులేవఁట. వాఁడెక్కడనుండి వచ్చెనో, యెక్కడికిఁబోయెనో యద్భుతముగా నున్నది. మీకువచించిన భద్రుఁడు సైతము నాటినుండి మనకుఁ గనుపింపఁడయ్యె. ఇదియంతయు వాని మాయయే యని పౌరులందఱు వానికై వెదకుచున్నారు. నీయిష్టార్థసిద్ధియయ్యెఁగదా ? ఇంకనైన వెదకించి పిలిపింపుమా మాసీతాజననిని.

శ్రీరామ॥ కానిమ్ము ! ఇంకను కొంతకాల మేగవలయు.

లక్ష్మణ॥ ఇఁక తమకు యజ్ఞదీక్ష ప్రారంభమగును. మొన్న వశిష్ఠు లశ్వమేధయజ్ఞమును చేయుమని మీకానతివ్వలేదా?

శ్రీరామ॥ లక్ష్మణా! నిజము. ఆరావణసంహారజనిత బ్రహ్మహత్యా దోషమునుఁ బాపికొనుటకై యశ్వమేధము చేయవలసి వచ్చినది. రేపుబృహస్పతివారమే దీక్షాబద్ధుఁడ కావలయు. అశ్వము వెంట మనశత్రుఘ్నుఁడే యరుగవలయును మఱచి తిని మీరుభరతునితో వచింపుడు యజ్ఞమునకుఁదగుసన్నా హములఁజేయుమని యిక మీరు పొండు

లక్ష్మణ॥ } భాగ్యము. (నిష్క్రమింతురు.)
శత్రుఘ్న॥ }

శ్రీరామ॥ అకటా! నేనెట్టి కఠినకార్యమునుఁ జేసితిని? నట్టడవుల పాలుచేయుకాలమున నాయబల, యాశిరీష కోమలాంగి, యాకోమలహృదయా, తెరతెరలై పర్వతోపమానములై వచ్చు శోక విషకీలల నట్టిహృదయము పగిలిచచ్చెనో, లేక వడివడి పరతెంచు నడవి మృగంబులవాతఁ బడి యెనో? కని, చూడరాని, కన్నవారి యపనిందా వాక్య ముల నాలించి, విసికి, ప్రాణములవీడుటకుఁ దెగించి గంగా నదిలోఁ బడియెనో! లేదేని నిండుగర్భవతియగు నాపతి వ్రతాతిలకమును ధర్మదేవతయో, మునులో రక్షించిరో తెలియదుకదా? ప్రేయసీ—జానకీ!!

సీ॥ జననింద నినుఁజెందు మనమందు కడుగుంది
జనకనందని మొత్త వనటఁబడితొ।
వనిఁజేరి నినుఁదూరి ననుఁదూరి బలమూరి
వేసారి సతిమెంత వెతలఁగనితొ।

కడుజాలి పడితూలి చెడుబాళి వడిఁదోలి
పుడమిపైఁ బడియెంత పొగలఁగనితొ ।
బలుచింతఁ గనలేక బలువంతముఁ నలేక
యిలలేక కలికి నీవెందుచనితో ।

గీ॥ ప్రాణనాయకి, జానకి, పావకీన ।
భానుదాయకి, మామకభావమందు ।
నిలచియును నిట్లుగారింపవలవదింక ।
సుగుణగణజాత యోసీత సూరివినుత ॥

శా॥ ఓరామామణి ! చిత్రకూటగిరిలో నొప్పారు పూఁదోట
లో॥ నిరాడన్ నదికేనుబోవ ఘనమానెయ్యంబునన్ రా
ఘవా । ఓ రామా ? యని నన్నుఁబిల్చవె వనిన్ యొక్కింం
తనేతాళిరన్ । క్రూరారణ్యమునొంది యిప్పుడెటులన్
రోదించితో స్రుక్కితో ॥

మ॥ అకటా ! కానలొ జాహ్నవీతటగతా హార్యాంచితా
నోకహః । సుకరారిణ్య మృగావళుల్ వనటచేశోకింపనా
సాధ్వీజా । నకిమందాకినియందుఁజొచ్చెనొ, యరణ్యప్రాంత
భూమాత ! న । న్నికనైనన్ గొనిపొమ్మటంచుధరనిర్వేదత్వ
ము౯ జెందెనో ॥

అకటా ! ఈసూర్యుఁడు జానకీపరితాపంబు చూడనేరక
నపరాంబుధిఁ జేరుచున్నవాఁడుకదా?

చ॥ తనకులముద్ధరించుసతి, తన్నుఁబవిత్రునిఁ జేయుభామ, నం ।
దనునతికాంతుదీర్చు వరతామరనేత్రుణ, యాత్మమిత్రపా ।

వనకుల ప్రేమవృత్రి, సతిపావనికానలోఁ దోఁసినట్టి పా।
పునిఁగనరాదటంచు రవిపొక్కెపరాంబుధిఁ గ్రుంకెనక్కటా॥

అయ్యో! తనమిత్రుఁడైన మిత్రుఁడస్తంగతుఁడైనను నీ పాపిచందురుఁడు పొడుపుకొండ పైనుదయించు చున్నాఁడు కదా?

మ॥ తనమిత్రుండు తొలంగిపోవ జగముల్ తాపాంధకారంబు నన్ । మనుగన్ సత్పథమెల్ల కాంతిఁ దొరగన్ ముంజే తులాడించుచున్ । ఘనఁదోషానతిమెప్పు కాఁడు ద్విజులన్ గారించుపాపుండు నా । వనజాతంబులవైరి చంద్రుఁ డకటా ప్రాగద్రిపైఁదోఁచెడిన్॥

సీ॥ మున్నీటి నలరించి మున్నీటిసుతయిల్లు
మున్నీట గారించు మిన్నగాదె।
చిచ్చుకన్ దొరతలఁ జొచ్చియాచిచ్చుకన్
దొరసానినవతిపైఁబరగలేదె।
సద్విషంబునబుట్టి సద్విషంబును గ్రక్కి
సద్విసరంబార్చి చంపలేదె।
జేజేలసామికి జేజేలఁజేసి జే
జేలనొజ్జకుఁగీడు చేయలేదె।

గీ॥ లోకమెల్లను దుఃఖంబుతోనమనుఁగ।
సంతసించుట నీకుపైసర్గికంబు।
జడుల కెందైన నుపకారసరణికలదె।
కఠినచిత్తులకెందైన కరుణఁ గలదె॥

ఆహా ! ఈమందమలయానిలుఁడు సైతము తనపుట్టుక నింతైన విచారింపక నన్ను గారించు చున్నాఁడు గదా ?

చ. పరులుమెలంగఁ బుట్టుచు నపారబలంబునవారివంచిపు
ష్కరిణుల పద్మినీవశతగాంచివిచారముఁజేయఁగరూపహీనుఁడై
యొరులను తాకుదుర్గుణము నొందిన దక్షిణుఁడౌ ప్రభంజనా!
అరివయి తేల నాకుఁ గన నాపదవేళను శత్రులందఱున్॥

అయ్యో ! సర్వభూవలయ చక్రవర్తినియగు జనక తనయ ప్రసవము హింస్రాత్సివ మరణ్యభూమియందు భల్లూక తరుణులచే నిర్వర్తింపఁబడవలసెనుగా ? దురదృష్టముల కెల్లనిలువగు నాయట్టి వానిని చేఁబట్టుటచేతనేఁగదా యా సాధ్వీమణి కిట్టి మొడతెగని యాపదలు కలిగెను ? జనకుఁడు దుస్తరారణ్యములఁ గాపురము చేయుటకై నాకుఁ దన తనయనిచ్చెనా ? అకటా ! ఆసువ్రత, అనన్యథా జీవన, అధిక తేజోపద్యోత, అనుపమాన పురంధ్రీ పూతఁ గన్న హింసలఁబెట్టితిఁగదా ? అయ్యో ! హింస సైతము కాదే? కంటకముల నడుమవైచి, అపవాద వాక్యశూలములఁ గ్రుచ్చి, నా నిర్దయాశాసనరూప దవానలమును పురిఁగొల్పి, నాకఠినతరవాక్య శిలాఫలకములపై మోది, నలచి, విరచి, దహించి, గ్రుచ్చి, హింసించితినిగదా? ఇట్టి పాపుండు లోకమునందుండఁగలఁడే ? అకటా! నా కేలనీ యయోధ్య ? నాకేల రాజ్యశిరి ? నాకేల రాజ్యభోగములు ? నేనునుఁబోయి నాజీవితేశ్వరి నివసించు కానలకేగి ఆయభవ, మృదుల, పరిశుద్ధ, తనూలతచే పవిత్రతరమైన కాననభూమి నసువుల విడిచెదగాఁక. అక్కటకటా

ఆనాఁడు వనవిహారము తఱి పలుకరించిన పలుకులే యంత్య భాషణములాయెఁగా? ఒక్కమాటైనను నాడితినా? తఱి యిట్టిదని వృత్తాంతమైన వచించితినా?

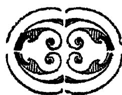
అయ్యయో ! ఘోరకిరాతకకృత్య మొనర్చిన యపరాధి సైతము ధర్మవిమర్శనకాలమున తన నిర్దోషిత్వమును స్థాపించు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమున కర్హుఁడైయుండ నాయర్థాంగియగు సౌభాగ్యముకతన కదా, నావామభాగము నను మదేకజీవనయగు, నోరెఱుఁగని యనాథయువతిని - నిష్కల్మషమానసను - పరిశుద్ధచారిత్రను - విషయ మిట్టిదనినైన వచింపక - మోసవిధానమున కంటకారణ్యముల - ఘోరఘాతుకమృగములవాతఁ బడవైచితి. అయ్యో! నానిర్దయాశాసనరూపదవానలము తన్ను నిర్దహించుచున్నను నొక్కమాటయైన నను నాడని సుగుణోపేతయే! మదీయక్రూరతర శాసననిర్వహణమునకై యుపనిందావాక్య హాలాహలమునేని పరమశాంతమున గ్రోలినపతివ్రతాతిలకయే - అక్కటకటా ! యీతాపము నెట్లు తాళుదు? యీదుఃఖ మెవ్వరితో వచింతు? యీ శోక మెవ్వరితో మొఱవెట్టుదు - యీ తాపము - యీ యంతర్దహన తాపము నెట్లోర్తు? మఱలనీజన్మమున నా దేవదేవిని - నాయర్ధాంగలక్ష్మిని నెట్లుఁగాంతు ? జానకీ - నిన్ను కారడవులఁ దోలిన నీకిరినుఁడు - నీనాథుఁడు - నిజఘోరతరహింసారూపకిరాతకకృత్యమునకు - బ్రదికియే - క్షణక్షణమునకును - పశ్చాత్తాపమరణతాపముల నను భవించుచునే యున్నాఁడు - ఆహా ! లోకమంతయు జానకీమయము - ఎందుఁ జూచిన - యేవస్తువును

పరికించినను, భాష్పజలపూరితనయనయగు నాజీవితేశ్వరి
రూపమే - నన్నుఁజూచుచు - నాదుఃఖమును పరిహసించు
చున్నది. జానకీ - జానకీ - నీకు దుర్భరసంతాపమునుఁ
గూర్చిన కఠినాత్ముఁడని - నీవగసాధించుటకైనను బాధిం
పనాగితివా? అయ్యో! యిదియేం నన హింసింపసమయము-
వలదు సుగుణమా యీవిషమపరీక్ష - నేనీసంతాపమునుభరిం
పఁజాల - వలదు - ననుబాధింపవలదు - రమ్మా - యీవిష
మపరీక్షమాని - నాసంతాపమును చూచుచుండియు మిన్న
కుండుట న్యాయమా? నాథుఁడెట్టి వాఁడైనను సతులభక్తి
పూజాసపర్యలకు పాత్రుఁడే యగుగదా? నన్నాదరింపవా?
తాపాంధకారమున దరిఁగానక - శోకపశ్చాత్తాప బాధితుఁ
డగు - నీనాథుఁడు నిను వేడికొను చున్నవాఁడు - అయ్యో-
యింకను నాపైకరుణకలుగదా? మద్వియోగ దుఃఖమొ
క్కటి యనుభవించితివిఁగాక నావలె నిమిషనిమిషమునకును
దుఃఖపశ్చాత్తాప వేదనల సైతమనుభవింపవే - అలనాఁడు,
లంకలో, నగ్నిగుండముఁ జొచ్చినపుడైన - నిండుప్రేమ -
మందహాసభాసుర సుందరవదనారవిందవై నను క్షమించి
తివే? యిపుడీకాఠిన్యము నీకెట్లు పట్టువడియె? ఏలనాసం
తాపముదీర్పరావు - యేల నన్నాదరింపవు - నీఘోరతరకి
రాతకకృత్యమునీక్షమాగుణమును సైతము మీరు చున్న
దా? ఆహా! తాళఁజాల - జానకీ విరహితమగు నీప్రపంచ
మున జీవింపఁజాల - నాయర్ధాంగి - నామనోహారిణి - లేని
యీధరణిని యసవులభరింపఁ జాల - లోకమంతయు - జా
నకీ మయమైయున్నను - సంతోష దేవతయెల్లెడల తాండ
వమాడుచున్నను - నాకుమాత్ర మీప్రపంచము - జలాశ

యము బొసిన మీనమునకుఁబోలె దుర్భరమైయున్నది. జానకీ విరహితయగు నీభూదేవి నను భరింపఁ జాలకున్నవి. ఆహా! అదే - నామనోహారిణి మందహాసమున నన్నాహ్వానించు చున్నది. ఆహా! ననుక్షమించితివా? నాకిరాతకకృత్యమును మనసారక్షమించితి ననుచున్నదానవా! ఆహా! ఏమినీక్షమాగుణము - ఏమి నీపాతివ్రత్యమహిమ - ప్రేయసీ - ప్రేయసీ - పోవకుము - పోవకుము- యిదేవచ్చితి - అయ్యో! పోయితివా ! వలదు - జానకీ - జానకీ - పోవలదు - రమ్ము - ఆహా - వచ్చితివా ! రమ్ము - నిన్నువిడువను - యింకెందుపోవఁగలవు - ఆహా- పోయె - మరల నామనోహారిణిపోయె - జానకీ - జానకీ - తా - ప - ము, బా - ద, రమ్ము - హా, తా -ళఁ - జా - ల, జా - న - కి, జాన - కీ.

(మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక పడును.)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము

అరణ్యప్రదేశము.

[ప్రవేశము· లవ-కుశులు]

కుశ॥ తమ్ముఁడా! చూచితివా? అదిగో! ఖడ్గమృగమొక్కటి చను చెంచుచున్నది. పోయిదానిని మొదటఖండింతము. ఇట్టి మృగము లాశ్రమవాసులను మిక్కిలి బాధించును

లవ॥ వలదురా ! దీనినిఁబట్టి యింటికిఁదీసికొనిపోయి మొన్న మనము సింహమును వేసితిమే యాబోనులో వేయుదము.

(ప్రవేశము: ఖడ్గమృగము)

కుశ॥ అట్లేకానిమ్ము. (అని దానినిఁ బట్టుకొందురు.)

లవ॥ అన్నా ! ఇక్కడ చూచితివా? దీనిశరీరమున బాణమునా టియున్నది. పాపమెవ్వరో దీనిమేన శరమును వేసియున్నా రే? (అనిబాణమును దీసివైతురు.)

[ప్రవేశము ముని కామినులు

1. స్త్రీ॥ (జనాంతికముగా) ఏమాశ్చర్యమిది? చూచితివే మే! వీరు ఖడ్గమృగమును బట్టి యున్నారు? (ప్రకాశము) బాలకులా రా! ఇది లోగా దుడుకుతనమునకు వేళ? ఇదియేమి జింకపి ల్లయనుకొంటిరా? ఇది ఖడ్గమృగము. దీనిని మొట్ట మొదట విడువుఁడు. ఇదికొమ్మునఁబొడిచినమిక్కిలి యపాయకరము.

2. స్త్రీ॥ మీరెప్పుడును నిట్టి తుందుడుకులే యగుచున్నారు. తల్లిదం డింపదు. మిక్కిలి గోమునఁ బెంచుచున్నది. వాల్మీకులుచూ చి నవ్వుచుందురు మొదట దానిని విడువుఁడు.

లవ॥ మంచి బుద్ధిశాలినులు. మీకేమివిద్యయాబుద్ధియా? మీరు విద్య నేర్చుకొనియున్న నిట్లెన్నఁడునుఁ జెప్పుచుండ లేదు. ఇట్టి దుష్టమృగములను మననివ్వరాదు. ఇదిమమ్మేమియుఁ జేయఁజాలదు, కావున దీనిని మేము విడువము. స్త్రీలకు విద్యనేర్పియుండిన వారు తమబాలురకు ధైర్యమును నేర్పి వారికీర్తిని వృద్ధిచేయుచుండిరి. మనస్త్రీలకు "విద్యకూడదు విద్యకూడద"నిమనవారు పశువులుగాఁజేసిరి. అందువల్లదే శమెన్నఁటికిని వృద్ధినొందఁ జాలదు.

చ॥ తరుణుల నన్యభావత నుదారమనీష సుహృద్యవిద్యలన్
ధరణివివేకమున్, విపులధైర్యము, దేశమహోన్నతీహయున్
తిరముగనొంద భర్తృసుఖదీప్తి వెలుంగదెనాయమబ్బదే
సురుచిర దేశవృద్ధియును చొప్పడదే ఘనధైర్యమబ్బదే॥

సీ॥ గురుశిక్షితానంత గుణపుత్రబోధన
ప్రియమాన మానసోపేతమాత।

దేశ శేవాబోధ దీప్తిహీనకుపుత్ర
ఘనదేశభక్తి సంజననిజనని!
రణకాందశీక పుత్రాంచితధైర్యసం
ధాన సద్భావమతల్లితల్లి!
రాజభక్తిప్రబోధ రాజితగుణమాన్య
కొమరుతానొనరించు కొమ్మయమ్మ!
గీ॥ ధరణిసాహస, సత్కృపా, దాన, ధర్మ!
సరసవిద్యోపకారతా సర్వసమత!
లరయబోధించి మమతలనారఁజేయు!
అఖిలసన్మాన్య గుణధన్యయానఁకాంత॥

కుశ॥ అందులో బాపకామినులకు నింటిలోని గోడయే దయ్యము గాఁ గనుపించును ఇంత తెలిసికొనఁజాలరా? ఈమృగము మమ్మేమైనఁ జేయఁజాలియుండిన నిట్లు మాచేఁజిక్కియూరకుండునా? ఊరకి మాట్లాడక పొండావల.

1. స్త్రీ॥ ఏమిపిడుగులురా మీరు? మంచితండ్రికిఁ బుట్టితిరి.

[ప్రవేశము. జనకుఁడు శీఘ్రయానమున]

(అనుబంధము 21.)

జనక॥ (బాణమును సంధించి) మునిబాలకులారా! దారి విడువుఁడు. ఈఘోరమృగము మిమ్ముల బాధించును. నేనిప్పుడే దీనిని బాణమున ఖండించెదను. తొలఁగిపొండు.

కుశ॥ ఎవరయ్యానీవు? వైదికపు మాట లాడుచున్నావు? దారియేమి? విడచుటయేమి? మొదట మీయూరి దారిఁ బట్టుము.

గీ॥ అమితవిక్రమ మార్తాండులగుచు భూమి ।
కంటకావళిఁబరిమార్చు ఘనులయెదుట !
శ్రాద్ధభోజన వికటహాసంబుఁ జేయు ।
వైదుకులఁబోలె మాటాడవలవదింక ॥

లవ॥ ఓహెూ! చచ్చినమృగములను వేటాడెడి శూరుఁడవానీవు? భళి. వీరుఁడన్న నీవే !

జనక॥ (స్వగతము) ఆహా ! వీ రెంత నిర్భయముగా మాటలాడుచున్నారు ? ఈపసికూనల నిట్లెలనొంటరిగాఁ దలితండ్రులరణ్యమున విడచియుందురు? ఔరా! పసిపాపల తేజమెల్లెడలవ్యాపించి వాసిఁగాంచి నాకద్భుతముఁ జనింపఁజేయుచున్నదిగదా ? (ప్రకాశము) బాలకులారా! మేము క్షత్రియులము ; కావున దీనిని సంహరింపనేవలయు. ఇది మిక్కిలి భయంకరమగు మృగము. నా బాణముచేత తొలుతనే యర్థముచచ్చినందున మీరుదగ్గరనున్ననుమిమ్ముల బాధింపలేదు. ఇంకనైననుఁ దెలిసెనా ?

లవ॥ అయ్యా ? మేమును క్షత్రియులమే. ఇది మాచేఁజిక్కినది. ఇదియేమియు నీచేఁ జావలేదు. ఊరక గాజులవాని మర్యాద యేలచేసికొందువు ? మేము దీనికోరలఁ బట్టి నిలపితిమి. ఇదిగో చూడుము. (అని కొంచెము కోరను విడుతురు. ఖడ్గమృగము పరువెత్తనుంకించును.)

జనక॥ చూచితిరా పోవుచున్నది ? కనుకనే మీరావల తొలఁగిపొండని నేను చెప్పుచున్నాను. ఇది నావలని భయమున మిమ్మేమియు చేయఁజాలకున్నది నేను కొంచెము దీనిని విడిచిపోతినా తప్పక మీకు ముప్పుకలుగును.

కుశ॥ మంచినేర్పరివయ్యా నీవు నీభయమునసే యిది యిట్లు నిలచినదిగా ? ఇది మాయది. దీనిని నీయస్త్రము లేమియు చేయఁజాలవు. పొమ్మా౽క.

జనక॥ మీరేమి దుష్టులుగానున్నారే ? మునికామినులారా !మీరి క్కడినుండి యెత్తుకొనిపొండు వీరిని.

లవ॥ ఏమయ్యా ! కొంచెము నోరుబిగయఁబట్టి మాట్లాడుము. ఇదిమాచేరక్షింపఁబడినది 'త్రాహి' యన్నవారిఁ దప్పింపఁ జాలము. నీవుకావా ముక్కంటి వచ్చినను నాపనికానేరదు.

2. స్త్రీ॥వీరేమిదుర్మార్గులే ? వీరితల్లితోఁ జెప్పుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమము)

జనక॥ ఇదిగో ! బాణమును సంధించెదను. చెడిపోయెదరుసుమా ! (అని బాణమును వేయును)

కుశ॥ (బాణమును దెగవేసి) నీ బాణమెక్కడ నున్నదో చూడుము.

జనక॥ (ముందుపోయి యాశ్చర్యమున యోచించుచుండును.)

లవ॥ అన్నా ! దీనిని నీవుతీసికొనిపొమ్ము. నేనీయనతోఁ గావలసి నంత మాట్లాడి వచ్చెదను.

(కుశకుమారుఁడు మృగముతో నిష్క్రమించును.)

లవ॥ (ముందరికివచ్చును)

జనక॥ (కోపముతోఁజూచును)

లవ॥ ఏమయ్యా ! మ్రింగెదవా అట్లుచూచుచున్నావు ? నన్నేమి చూచెదవు? నీమృగ మెక్కడనున్నదో చూడుము,

జనక॥ ఎక్కడ ?

లవ॥ ఇక్కడ ; ఇక్కడకాదక్కడ; అక్కడను కాదిక్కడ. (అని నలుదిక్కులనుఁజూపి కంటిలోని పాపనుచూపి పరుగెత్తి పోవును.)

జనక॥ ఆహా! ఈమారాకారు లెవ్వరైయుందురు? వీరి యస్త్ర నైపుణ్యమేమి? వీరి రూపవైఖరియేమి? వీరిమాటలేమి? భూమికవతరించిన కంతజయంతులవలె నున్నారుగదా? మోముపోలికఁజూడ, నిడువాల్కన్నుఁగవలఁబరీక్షింప, విశాల ఫాలతలముల నాలోచింప, విడుదయురంబులఁ దిలకింప, నేనెక్కడనో చూచినట్లున్నది. మోమునమాసీతాదేవి పోలికయున్నది ఆహా! ఒక్కటిజ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది ఆదేవదేవి, కారడవుల విడువఁబడునప్పుడు, గర్భవతియై యుండెననివింటిని. ఈ వీరమొలకలు ఆమెకనిన కుమారకులై యుందురా? అయ్యో! నాకెట్టిభ్రాంతి? ఏందో కీకారణ్యమున విడువఁబడిన యాసుకుమార కోమలాంగి క్రూర మృగములచేతనో రాక్షసులచేతనో భక్షింపఁబడి యుండ నాకెక్కడిసీతాదేవి? ఎక్కడికుమారులు? ఔరా! అదేలజీవించియుండరాదు? ఆవరాదేవిని, ఆభువనమాతను, ఆసర్వశక్తి స్వరూపిణిని, మృగములు, సర్వవనదేవతలు సేవించి, దరిఁజేర్చియుండవలయుఁగాక బాధింపఁజాలునే? అదియటుండ చేతిలోని మాణిక్యమును గ్రద్దతన్నుకపోయినట్లు నన్ను పిచ్చివానినిఁజేసి యామృగము నెత్తుకొనిపోయి తమప్రతిజ్ఞనే యాబాలకులుకాపాడికొనిరిగా! వీరత్యద్భుతపరాక్రమవంతులని తోఁచుచున్నది. అయిననువారి

యందు నాకనుమానము మానదయ్యె. అయ్యో! నాకట్టి పుణ్యముకలుగునా? మరల నాకుమారిని - నాసీతాదేవిని కనులారఁ గాంచు భాగ్యము నాకు కల్గునే?

సీ॥ సవనావనిజాత పవమానసుతమాత
భువనైకవిఖ్యాత పూతసీత।
శ్రితజాలనుతగాత్రి ద్విజజులగాయిత్రి
సోమార్కవరనేత్రి భూమిపుత్రి।
ఓంకారవరధామ యురులోకధృతికామ
రాక్షసకులభీమ రామభామ!
రుద్రాదిసురశక్తి ముద్రాదిచిచ్ఛక్తి
భద్రాదిగుణరామ భద్రశక్తి।
తే॥ గీ॥ యోగసువిలోల, భ్రూయుగయోగలోల।
మంతభాస్వరతారక తంత్రజాల।
రాఘవానందలోల, చంద్రాభఫాల।
భవ్యశ్రీబాల నాబాల పాలలేదె॥

ఉ॥ కందునొక్రందునెమ్మదిని కందునణంచెడు నిందుభాచయా
నందమునొందు మోమును, సనందన నారద యోగిబృందముల్
విందుగఁజూచు నిందిర, రవిడితమందిరఁ గాంచుభాగ్యమే
నొందఁగలేనా? నన్నునటు నొందఁగలేవొకొపూర్వపుణ్యముల్॥

(నిష్క్రమము).

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

చతుర్థాంకము—ద్వితీయరంగము

వాల్మీకాశ్రమ ప్రాంతారణ్య భూమి.

[ప్రవేశము: లవకుమారుడు, మునిబాలకులు]

(అనుబంధము 23)

లవ॥ మునిబాలకులారా! ఇఁక మనమాటలను చాలించియేమృగములు భూములయందు దుఁడిడి పైరులను ధ్వంసముచేయుచుండునో, యేక్రూరమృగములు బాటసారులను తాపసులను నెల్లప్పుడును బాధించు చుండునో, యే ఘాతుకమృగము లాశ్రమములందలి హరిణాదిమృగముల నెల్ల వేళలభక్షించుచుండునో, అట్టి శార్దూలాది మృగములను గొంతవఱకు సంహరింతము రండు.

1. బాలక॥ సరి. బాగుగనున్నదిరా. ఊరక బ్రదికినన్నాళ్లుప్పుతినియైన బ్రదుకక పులులనోటిలో నెలుగులనోటిలోఁబడుమంటివా? నీకు రొమ్ముపొగరున్నట్లున్నది. ఇది బాగుకాదురా!

లవ॥ ఇందుకే మనల నందరు పరిహసించుట. దైవ మనుగ్రహించిన ధైర్యసాహసవిజ్ఞానసంపదలను లోకోపకారమునకై

నుపయోగింపక కేవలోచరాంభరత్వమాత్రమున మనదేశ
మువారు మోక్షమబ్బినట్లు సంతసింతురు.

మ॥ పరులిండ్లన్ దిరిపెంబులెత్తి ధనులన్ బ్రార్థించిప్రార్థించినో।
మరులో వారలకేలధైర్యము ? లసన్మానంబు దేశోపకా।
రరమావృద్ధియు, దుష్టశిక్షణము రారంజించు శౌర్యంబుదీ!
వరులై గాథలఁజెప్పుచుండుడిక నీవాక్యంబులన్ బల్కకన్॥

2. బాలక॥ హాసమునకియ్యకొనిప్రాణముల తెగింపకున్నవారు మాత్ర
ముదేశోపకార మొనర్పఁజాలరు ఏమిరా ? సీతాదేవికుమా
రుఁడని మితిమీరి మాటలాడఁ జొచ్చితివి ?

మ॥ క్రతుజాలంబుల నిత్యకర్మల, తపఃక్లాంతిన్, జలారంభతన్।
వ్రతనైమిత్తికదీక్షలన్, భువనభద్రానంద కాంక్షాఢ్యులై
సతతంబాత్మ పరోపకారరతులౌ సర్వంసహాదేవులన్ !
నుతిసల్పందగు, నిందలాడఁదగునే నూత్నంబుగా బాలకా॥

లవ॥ అట్లయిననావెంటరండు. నేనే పులులను యెలుగులను కుప్పలు
కుప్పలుగాఁగూల్చెదను. మీరును గొంచెము దేహబలము
నుసాధింపుడు. అది సకలకార్యములకును మూలమగును.
మీబ్రాహ్మణులలో పరశురాముఁడు చూడుఁడెంత ప్రసిద్ధి
కెక్కెను.

చ॥ ధరణిజనించినందుకు నుదారబలంబున, సాహసంబునన్।
నిరుపమకీర్తినొంది, జననీజనకాదులు సంతసిల్లఁగాఁ।
బరగెడువానిపుట్టుకయె భవ్యపుఁబుట్టుక, కాకయుండినన్।
తరువులుపుట్టవే ? క్రిములతండముపుట్టదె వ్యర్థజీవమై?॥

3. బాలక॥ నీకే మోహాగురుతల కెక్కుచున్నది. మాకు దేహబలమెంతు కు? బుద్ధిబలమున్నఁజాలును.

సీ॥ అసమానవిక్రమ లసమానబలినేత
    హొట్టి బాపనిచేతఁ గట్టువడఁడె।
శంకరుమెప్పించి శంకరువరమొంది
    భస్మాసురుఁడు తానుభస్మగాఁడె।
నరసింహములచాన నరయక నరసింహు
    చేహిరణ్యుఁడు మృతిఁజెందలేదె।
మాధవుయుక్తికి మారాడనేరక
    మధుకైటభులుభూమి మ్రందలేదె।

గీ॥ దానవావళి మోహినీతరుణిరూప।
    ధారియాహరిచే సుధాధారఁబాశి।
చెడరెసద్బుద్ధిబలమున్న శ్రేయమబ్బు।
    బాహుబలమేల కాల్పనే బాపలకును॥

లవ॥ బుద్ధిబలమునకుఁదోడు దేహబల మవశ్య ముండవలయుఁ గదా? అప్పుడు దేశము సారవంతమగును.

సీ॥ ధీశక్తియుక్తికి దేహశక్తియునున్న
    పౌరుషంబప్పుడు పరగునయ్య!
పౌరుషహీనమా పురుషజన్మముభూమి
    భారమై సువిచారదూరమయ్య।
దేహంబునిర్గత దీపంబునగుడుఁదా
    శేముషీయభివృద్ధిఁజెందదయ్య।

ప్రభుభక్తినిండార బలశాలిరణమున
రాజసాహాయత గ్రాలునయ్య।

గీ॥ బలములేకిటు తాబలలై చెలఁగుచుండ।
పరులుమమ్ముల నిర్లక్ష్యభావముసను।
గాంచ దేశంబునభివృద్ధిఁ గాంచదయ్య।
అంగబలమున్న నంతయు నమరునయ్య॥

(లోపల సైనికుల కోలాహలము)

1. బాలక॥ తాళుఁడు! తాళుఁడు! అం దేమో శబ్దమగుచున్నది.
(అందఱునుఁ జూచుచుందురు. ప్రవేశము: సవనాశ్వము)

2. బాలక॥ చూడరా. చూడరా ఇదియెంత మంచిగుఱ్ఱము. లవకుమా రా! నీవు వేటాడఁ బోవలయునంటివే? దానికిది మంచియుపయోగకారియగును. దీనినెక్కి వేటాడఁబొమ్ము.
లవ॥ ఔను బాగుగానున్నది. (అని యశ్వమును బట్టును.)

3. బాలక॥ దీనిముఖముననేదియో యొకపత్రికయు దానియందుఁగొన్ని శుభాక్షరములును వెలయుచున్నవి. అదియేమోచూడుఁడు.

లవ॥ (ఫాలపట్టమునందలి పత్రికనుదీసి చదువును)

శా॥ వీరాగ్రేసరుఁ డశ్వమేధహయ ముద్వేలంబుగానంపె, నా
శ్రీరాముండిటు రావణాంతకుఁడు, రక్షింపఁగా వడిఁగావచ్చె, నా।
ధీరోత్తంసుఁ డ, నేకవాహినితో శత్రుఘ్నుండు, నీఘోరుణిఁగా,
శూరుల్ గల్గినధైర్యలక్ష్మిహయమాశు ప్రౌఢిమఁగాబట్టుడీ॥

1. బాలక॥ అయినవలదురా యిదిపోవనీ. ఏమో బలమున్నవారు పట్ట వలయునఁట ! శత్రుఘ్నుఁడు వెంటవచ్చువాఁడఁట! ఇది యజ్ఞపుగుఱ్ఱమఁట ! ఎలదబ్బా ? దీనిజోలి మనకేల ?

లవ॥ అయిన మిక్కిలి మేలయ్యె. నేఁబట్టెద నీయశ్వమును రాముఁడు యజ్ఞముచేయువాఁడఁట ! శత్రుఘ్నుఁడు శూరుఁడఁట ! అయిననేమి ! శూరుఁడైన గానిమ్ము. వీరుఁడైనఁగా నిమ్ము దీనినిబట్టినేఁబరీక్షించెద వానిశూరత్వమును. (అని గుఱ్ఱము నొక చెట్టునకుఁ గట్టివేయును.)

2. బాలక॥ మృత్యువును వెంటఁబెట్టుకొని తిరిగినట్లు నీవెంట వచ్చినది మాకే బుద్ధి చాలదు. ఇంకొకతూరి నేఁజెప్పెద వినుము. మనకేల యీయధిక ప్రసంగము ; ఊటిక యాశ్రమము నకుఁ బోవుదము రమ్ము

3 బాలక॥ నీకేమి పైత్యమా ? మహాసైన్యమెక్కడ ? యుద్ధమె క్కడ ? చేయుటనఁగనెక్కడ ? చాలునురమ్ము పోదము.

(ప్రవేశము : సైనికులు, సేనాధిపతి)

సేనాధి॥ అయ్యా ! మునికుమారా ! ఈయశ్వమనఁగ నేమనుకొం టివి ?

లవ॥ గుఱ్ఱమనుకొంటిని.

సేనాధి॥ దీని నేమిచేయ నెంచితివి;

లవ॥ కట్టివేయ నెంచితిని

సేనాధి॥ ఇవి వట్టిమాటలు కావునమా?

లవ॥ వట్టిమాటలుకాకున్న పచ్చిమాటలుకానీ,

సేనాధి॥ (సైనికులఁజూపి) వీరి నేమనియనుకొన్నావు?

లవ॥ నాబాణములచే నెన్నఁడో చచ్చిన పీనుఁగ లనుకొన్నాను.

సేనాధి॥ (కోపముతో) మాఁగుఱ్ఱము నెట్లుకట్టితివయ్యా ?

లవ॥ త్రాటితోనయ్యా.

సేనాధి॥ నీవు బాలుఁడవే ? యుద్ధముఁజేయఁగలవా ? నేను నీకొక సూక్తముఁజెప్పెదను వినుము. చెడిపోకుము.

లవ॥ ఇప్పుడేమియు నాకువలదు ముందు నీవే పలాయనసూక్తముఁజెప్పెదవు. నేను వినెదనఁట లెమ్ము.

సేనాధి॥ వెంట కాపుదలగావచ్చినవాఁడు శత్రుఘ్నుఁడు ! ఏమనితలఁచితివో ?

లవ॥ ఔనయ్యా ! ఏమి బెదరించెదవా ! గ్రామమునకు సింహమైన నడవికి సింహమగునా ? ఇదిగో నేనొక్కటిచెప్పెదన, గట్టిగ మనసుననుంచుకొనుము ! నేను దీనినివదలను, మీరు నాతోయుద్ధముఁజేసి ప్రాణములవిడువకుఁడు.

సేనాధి॥ (మహాకోపముతో) ఏమి పొగరుబా పఁడా! ఎద్దు కాలిలో ముల్లంతలేవు. మీరిమీరి మాట్లాడెదవా? సైనికులారా! ఈ కొంతకాయను గుఱ్ఱమునుగట్టినచెట్టునకుఁగట్టి గుఱ్ఱమును ప్రయాణమునకు సిద్ధపరుపుఁడు. (సైనికులట్లుచేయయత్నింప లవకుమారుఁడు వారినందఱిని బాణములచేఁగూల్చును)

(ప్రవేశము : శీఘ్రయానమున శత్రుఘ్నుఁడు పాడుచు)

(అనుబంధము. 24)

శత్రుఘ్ను॥ ఓరీ! బాపనకుఱ్ఱలారా! ఎవ్వరీయశ్వమునుగట్టిరి? ఎవ్వరీ సైనికులఁజంపిరి? తొలుతఁ జెప్పుడు.

1. బాలక॥ (భయముతో) అయ్యా! అయ్యా! మేముకాము. మాగ్రహచారముచాలక వీని వెంటవచ్చితిమి.

2. బాలక॥ గుఱ్ఱమును బట్టినది వీఁడే. కట్టినదివీఁడే.

3. బాలక॥ (లవకుమారునిఁ జూపుచు) మీవారినిగొట్టినదియు వీఁడే నయ్యా! వీనియిష్టము. మీయిష్టము.

లవ॥ (స్వగతము) మీదేశమువారికున్న రోగమేయిది. ఐకమత్యము అనసూయమీకుఁగలిగియుండిన దేశమిట్టిస్థితికేల వచ్చుచుండెను?

శత్రుఘ్ను॥ (స్వగతము) ఆహా! ఏమియీబాలకుని తేజము! బ్రాహ్మణోచిత వేషముననున్నను నివురుగవిసిన నిప్పువలెఁ బైకిఁదనశక్తినిఁ జూపుచున్నవాఁడు. వీరరసము మూర్తీభవించినట్లున్నది. జగత్సంహారకాలమున ప్రతాపరేఖచేతిరాజించు నటరాజబాలకునిఁబోలె నున్నాఁడు.

సీ॥ పినతల్లి, జాహ్నవి కనుఁగొన, భూమినిఁ
జేరిన గౌరీకుమారుఁడనఁగ।
కుసుమ బాణరణంబు వెసఁ బాసి శస్త్రాస్త్ర
మహిమమఘానిన మారకుమారుఁడనఁగ

విలువిద్యావైచిత్రి వెలయుంగ, విలుఁబూని
నట్టి జయంతకుమారుఁడనఁగ|
బాలరూపముఁబూనిచాలఁగ వెలుగొందు
భూరి పరాక్రమసారమనఁగ|
గీ|| మహితసుకుమారతా విక్రమంబులొక్కఁ
లక్ష్యమందులఁగాన్పింప లలితరీతి|
ముదముఁగలిగించి సర్వుల మోహపఱచి|
యిట్లుమించెడు యీ బాలుఁడెవ్వరుండొ||

(ప్రకాశము) ఓరీ! మునిబాలకా! ఏమి యీకార్యము? పవిత్రతర అశ్వమేధ తురఁగము నీకుఁబట్టనౌనే? బాపన కుఱ్ఱఁడెక్కడ? శత్రుజనభీషణ రఘురాజులెక్కడ? తెలిసి పట్టితివా ? తెలియక పట్టితివా ?

లవ|| గౌరవమువదలి మాటలాడకుము హెచ్చరిక. ధీరుఁడగు బ్రాహ్మణ బాలుఁ డెక్కడ. రఘురాజులో యేరాజులో అక్కడ. ఇంక ప్రేలితివేని అక్కడ యమలోకమునను౦డ గలవు.

శత్రుఘ్న|| అయ్యా ! నీపరాక్రమలక్ష్మి మెచ్చఁదగియున్నది. నీవ యోధ్యకు రమ్ము. యజ్ఞకాలమున నీధనుర్విద్యను బరీక్షించి వలసిన బహుమతులు నీకిప్పించెదను. మృష్టాన్నభోజన మిప్పించెదను. రమ్ము. నీకేలయుద్ధము?

లవ|| మాకెందుకయ్యా నీభోజనము? అడవియందు సంచరించు చు కాలముఁగడపుచున్న మాకు నీవస్తువులు, నీవాహనము లు, నీమృష్టాన్నభోజనము లెందుకు? నీకే మునఁ గావలసిన

మా యాశ్రమమునకు రమ్ము. వలయు ఫలహారముల నిప్పించెదను.

శత్రుఘ్ను॥ అయిననీ కేమికావలయు ?

లవ॥ సమానవిక్రమధన్వుఁడగువీరునితో సమసంగ్రామము కావలయు.

శత్రుఘ్ను॥ అయ్యో! బాలకుఁడవే ? చిన్నారిమరునిగేరు సుకుమారుండవే? అస్త్రవిద్యా పాండిత్యముచాలని చిఱుపాపఁడవే? నీతోయుద్ధముచేయ నాకు మనసుపుట్టదుకదా? చనుబాలు పైనగ్రమ్మ లేఁదాడలు దుర్వారపరాక్రమ రక్తకాంతిని నొందఁగలవే ? పూలబంతులఁబోలె కోమలములై రంగారు నీ భుజయుగ్మము శరశరధికాండాసనముల మోయఁగలదే ? తిన్నని లేగాలిసోకిన నించుక పశిమివాయు నీ లేఁజాఁకు నెమ్మేను కాండీరప్రకాండసాయక ఖండనముల తాళఁగలదే ? శృంగారకందర్ప మోహన రేఖలఁబోలె వెలరారు నీ కనుబొమలు వికటభ్రూభంగరచనా క్రోధమునందఁగలవే?

సీ॥ లేయెండకసిగందు నీయంగమృదులత
దారుణాయుధముల తాళఁగలదె|
చిగురాకుసొంపుల తగమీరు హస్తముల్
వరధనుర్బాణముల్ పట్టఁగలవె|
చెలికాండ్రుమాటాడ నలయునీ నెమ్మోము
సింహనినాదంబుఁ జేయఁగలదె|
పట్టుశాలువఁబూన భరమనునీవు నీ
మూఁపున తూణిని మోయఁగలవె|

గీ॥ తెరచి తెరవక నెత్తమ్మి తెఱగునించి।
యొప్పు నీకన్నుగవ కోపమూనఁగల దె।
ప్రధనకర్కశ శత్రుఘ్న ప్రబలరథిక।
వర్యుతోఁబోర సాధ్యమే బాలచంద్ర॥

ఏలకో నిన్నుఁజూచి నప్పటినుండియు వీరరసస్థానమున ప్రేమ రసమును, కోపరసస్థానమున కరుణారసమును క లుగుచున్నవి. కుమారా! ఈయశ్వమునువదలి చిరకీర్తి యుతుఁడవై, చిరకాలముమని, నీతల్లిదండ్రుల కామోద ముఁ గలిగింపుము. ఇపుడు నాకుఁగలిగిన కరుణారసమే యిఁకముందు నీయెడనుండునని యెన్నటికిని విశ్వసింపకుము.

లవ॥ అయ్యా! నీ కరుణకు, ప్రేమకు, నా ప్రణామములు. నీవు బోధించువాక్యము లతిహీనములు. వచ్చినవెంటనే శత్రువు ను వందిఁబోలెబొగడుచున్న నీవేమిశౌర్యముఁ జూపఁగలవు. బాలకుఁడైననేమి; వృద్ధుఁడైననేమి? పరాక్రమమొక్కటి కలిగియుండ వలయుగాక. దూదియెంతయున్ననేమి? అగ్ని కణమొక్కటి దహింపదా? ఎవరో రాముఁడని రామా యణకథయం దొకవీరుఁడుండెనని వినలేదా? అట్టి రాముఁ డు కాకపక్షధరుఁడైయుండియు ప్రధనకర్కశులగు సుబా హుమారీచులను నొక్కబాణమున వ్రేల్మిడిఁ జక్కాడినది వినవా? చేతఁగాని వారందఱిట్లే లోకమునమాట్లాడుట.

శత్రుఘ్ను॥ ఆరాముఁడే యిప్పుడు హయమేధసవనమును చేయఁబూని యీ యశ్వమునుఁ బంపియున్నాఁడు.

లవ॥ అట్లనా? మఱియు మేలయ్యె. అట్టివానితోఁబోరి, వాల్మీకి మహామునీంద్రులునేర్పిన శస్త్రవిద్యానైపుణ్యము ప్రదర్శించి,

లోకమున నెవలేనికీర్తినిసంపాదింపవలెనని యున్నాఁడ. తొలుత నా రామునిరమ్మనుము. లేదేని నీవే యుద్ధమొనర్చి పరుగిడి నీయపజయమాతని కెఱింగించి యతనినిఁబ్రోత్సాహపరుపుము.

శత్రుఘ్ను॥ ఓరీ! బాలుఁడని పోవనిచ్చినట్లంతయు మీరి మీరి పలికెదవా? ఇఁక నిన్నుపేక్షింపఁజాల. రమ్ము. తొలుత నీప్రాణములను యుద్ధభూమికి బలియిచ్చెద.

(అనుబంధము 25)

(ఇరువురును యుద్ధము చేయుదురు.)

శత్రుఘ్ను॥ ఔరా! మాటలుమాత్రము కఠినములని యెంచియుంటిని గాని, మాటలకన్నమనమును, మనస్సునకన్న బాణములును కఠినములై, కఠినాతితరములై, అసీ విషములఁబోలె నా పంచప్రాణములను హరించుచున్నవిగదా? ఇంకతడసిన ప్రమాదము. ఇదె యొక్కబాణమున నిన్నిఁగూల్చెద (అని బాణము వేయును. లవకుమారుఁడు మూర్ఛిల్లును.)

(యవనిక పడును.)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

చతుర్థాంకము—తృతీయరంగము.

సీత పర్ణశాల యందుండును.

సీత॥ వాల్మీకిమహామునీంద్రులింకను రారైరి. అయోధ్యాపురవృత్తాంత మించుకంతయుఁ దెలియదయ్యె. ఈయాశ్రమమునందుం డెడి పరమ తాపసులందఱును నీ కచిరకాలముననే శుభోదయమగునని వచించిరి. అది యెక్కడి శుభమో, యెట్లు వచ్చునో? అయ్యో! శుభమను రెండక్షరములకును నాకును పుట్టువైరము కదా?

అకటా! ఎట్లనియూఱటజెందుదును? దుర్వారలయకాల కాలరుద్రు మహానేత్రాగ్నినైనను సహింతును. కాలపక్వ జనసమాజ సంహనన సంక్రీడన కుతూహల లేలిహ్యమాన రసనాగ్ర మృత్యుదేవతావదన దంష్ట్రాసమ్మర్దములనైన నోర్తును. పటుతర ప్రళయభీలార్కమండల చండతర మార్తాండు వేడిమినైన నను నొక్కింతయేనిజంకకసైరింతును. దుర్నివార దంభోళి సహస్ర సహస్రధారాపాతంబుల నన్నిఁటిని నొక్కుమ్మడి క్షమింతునుఁ గాక శ్రీరామచంద్ర పదసరోజ సపర్యఁబాసియెట్లు సహింతును?

శా॥ ఓర్తునరణ్యవాసమును, నోర్తు శిలాతల కంటకంబులే।
నోర్తును కందమూలముల, నోర్తు దవాగ్ని శిఖాపరంపరల్।
ఓర్తును సింహ, పన్నగ, గజోత్కరబాధలనింక నెమ్మదిణ్।
ఓర్వఁగలేనునీపదసరోజసపర్యలఁ బాయఁగ నెంచురాఘవా॥

ఆ సదయాంతరంగుఁడు నన్నుఁ బ్రతినిమేషమునను ధ్యానించుచు, మద్వియోగపరితాప పరిభూతినెఱుంగక నెట్లులున్నవాఁడో తెలియదుగదా ?

ఉ॥ ఎట్టులనున్నవాఁడో? మనుజేశుఁడు రామవిభుండునక్కటా।
యెట్టులనెంచినాఁడొనను, నేగతి నాయెడబాటునోర్చెనో।
ఎట్టుల గర్భభారమును నీగెడునంచని పొక్కినాఁడో ? నా।
కట్టడిదైవమెట్లునన్నుఁగాంచునొ? నొంచునొ ప్రీతిఁబెంచునో॥

కట్టా! ఏదియెట్లున్నను నాశ్రితజన చాతకపోత జీమూతాతాయమానమై, శాత్రవవర్గ మనోభీషణ ప్రళయార్కబింబమై, రాజీవప్రభాసుందరమైయొప్పు నాశ్రీరాముముఖచంద్రు నెన్నఁడుఁగాంతును ?

మ॥ అకటా ! యెన్నఁడుఁగాంతు వాయుసుత నీహారంశునీకాశమై
ప్రకటారిందిమరావణాది వనధగ్వహ్ని ప్రభాభాసమై
వికచాంభోజ విలాసమై మునివరావేద్యంబునై యొప్పుభా
నుకులోత్తంసు ముఖాంబుజంబుఁగను సన్మోదంబునీధారుణిణ్

(ప్రవేశము : బాలకుఁడు.)

బాలక॥ అమ్మా! సీతాదేవీ! నీనందనుఁడు లవకుమారుఁడీ నాఁడొక యశ్వమునుఁ బట్టెను. దానిని రక్షించు సైనికులుకొంద

లువచ్చి యెంతచెప్పనను వినువాఁడయ్యెను. వారికి ప్రభు వగు నొక్కరాజకుమారుఁ డసిఁజేసితననిశితబాణముచే నీ కుమారుని మూర్ఛనొందించి రథముపై నిడుకొని పోవు చున్నాఁడు.

(నిష్క్రా.)

సీత॥ హా! కుమారా! (మూర్ఛజెంది లేచి.)

(అనుబంధము 26)

అయ్యయ్యో! ప్రళయాగ్నికీలల దహింపఁబడుటకుఁదోడు మహాశనిపాతము సంభవించినట్లు, శ్రీరామవియోగాన లమున దహింపఁబడు నాకీపుత్రవియోగ మహాదుఃఖంబు రాఁజెల్లునే? అక్కటా! అదెక్కడియశ్వముచనుదెంచె? మా లవకుమారుని ప్రాణములకు మారియైవచ్చెనుగదా? లవకుమారా! పుట్టునిర్భాగ్యురాలికి నాకుజనించితివి. కాన నాంతర పర్ణశాలలో వసించితివి; కందమూలములే యోగి రంబుగఁజేకొంటివి! కృష్ణాజినంబులే దుకూలాంబరములు గ గ్రహించితివి; కాని రాజనందనుఁడవై రమణీయ్యరాజ వైభవంబులనొందవైతివి. మనోహర కనక భూషణంబుల ధరింపవైతివి. రారంజితగజతురఁగారోహణంబుల నానందిం పవైతివి. సరసపక్వాన్న భోజనంబుల భుజింపవైతివి. వాటి కన్నిఁటికిమారుగ ఘోరగిరి కందర వృక్షచ్ఛాయనైన నుం డక కదనరంగమున మూర్ఛిల్లి శాత్రవులచేఁజిక్కితివా? కటకటా! నీతల్లినేమిచేయఁదలఁచితివి? నీతండ్రి నీచరిత్రము విన్న నెంతఘోరసంతాపంబుఁ బడునుగదా? అయ్యో! నీతండ్రిని, నీప్రేమంపుతండ్రినిఁ గన్నులారఁ జూడనైనఁజూడ

వైతివిగదా ? నీపినతండ్రులఁగాంచవైతివి. మీయవ్వగారగు కౌసల్యాసుమిత్రాదులకు నెంతయు ముద్దొసంగవైతివి. ఇపుడూరక మమ్మందర మహాశోకపారావారమున ముంచి వీరస్వర్గమునందితివా ? దీని నేనెట్లుసహింతును ? నా కుమారునెట్లుఁగాంతును ? శ్రీరామా ! లోకాభిరామా ! అనాథనైయుంటిని. ఇపుడపుత్రికనైతిని. రావే కావవే. నీపుత్రువిపాటుఁగాంచి, కరుణించి; రక్షింపవే. హా ! రామా ! కుమారా ! కుమారా !

(మూర్ఛిల్లును)

(ప్రవేశము : కుశకుమారుఁడు)

కుశ॥ ఆహా ! ఏమిది? ఈపర్ణశాలయంతయు కాంతిఁ బాసి విద్యాహీనునిఁబోలె నున్నది ? నాతమ్ముఁడు లవకుమారుఁడేల యెదురురాక యున్నవాఁడు?

సీ॥ ఏవచ్చినంతనే యెదురేగు దెంచునేఁ
డేలకో మాతల్లి యెదురురాదు।
చెన్నారకూర్మి నన్నన్నా ! యనుచుఁబిల్చు
నేలకో తమ్ముఁడు నెదురురాఁడు ।
నన్నెందు రామాయణంబుఁ బాడుమటంచు
నడుగుతల్లి యదేలనడుఁగరాదు ।
ఆశ్రమంబునుజేర అట్టెనన్గాంచెడి
బాలకులేలకో పలుకరారు।

గీ॥ ఏమిచిత్రమొ, విషయమిం కేమికలదొ।
ఏమివిననౌనొ, యనుభవ మేమికలదొ ।

ఏమిరానున్నదో, నాకునేమిగతియొ।
ఎఱుకపడదయ్యో నక్కటా! యేమిసేతు॥

మాతల్లి జానకీదేవి మేమువనమునుండివచ్చిన వెంటనే యెదురుచనుదెంచి యెత్తుకొని, ముద్దాడి, మేమభ్యసించిన విద్యలనడిగి, మాచే రామాయణకథనుగానము చేయించి, యానందమునఁ గన్నీరునించి, ఫలభోజనములనిడి మా ముచ్చటలాలించుచు కూర్చొనియుండునుఁగదా? ఆజనని యేలనన్ను గారాబమునఁ బిలువకున్నది? ఆమెపిలువకున్నను అమ్మా! యనినేను పిలిచినంతట నెంతటి కార్యముఁ జేయుచున్ననుమాని ప్రేమనిండాఁ గుమారా! యని చెంతకఱుగెంచుచుండెఁగదా? నేఁడేలరాదయ్యో? తోడి బాలకుల యాలాపములేల వినఁబడవు? నాతమ్ముని గానామృతమేల నాచెవులకు విందొనర్పకున్నది? (మూర్ఛాగతయగు తల్లినిఁజూచి) తల్లీ! తల్లీ! ఏమి యిది? ఏవ్వరీమెకు పరిభవము కలుగఁజేసిరి? అయ్యో! ఈజనని స్మృతిఁ బాసియున్నదిగదా? (అని తనవస్త్రమున గాలి విసరగా సీతలేచును.) అమ్మరో! నేఁడేకీజీవనివలన నీకువాటిల్లె? కాలసర్పము నెదుర్కొన నెంచినవా డెవఁడు? వాఁడు మానవుఁడైనను, దానవుఁడైనను, గీర్వాణుఁడైనను సరియే ఒక్కవిశిఖాగ్రమున వానిజీవితమునుఁ గొనితెచ్చి నీపాదముల కర్పించెద. స్వభావశీతలమును, పరమపరిశుద్ధమును నగు నీమానసమునకు కోపముఁ గలిగించినవాఁడు మహేంద్రుఁడగుఁగాక! యుపేంద్రుఁడగుఁగాక! రణరంగమునఁ జచ్చినవాఁడే యనుకొమ్ము.

(అనుబంధము 27)

అమ్మా! ఏల కన్నీరునించెదవు? ఏల నామాటలాలింప వు? ఏల ప్రత్యుత్తరమియ్యవు? నాతమ్మునికేమైన నాపదకలిగెనా? ఇంకేమైన దుఃఖవృత్తాంతమును వింటివా? నీకుమారుఁడగు నేనుండ నీవు వేడికన్నీరు విడుతువన్న ముల్లోకములు కన్నీరు విడువవలయు ననుటయేకదా? సప్తసముద్రములఁగలఁచెద. మిన్నుమన్ను నేకముచేసెద. బ్రహ్మాండముపగల్చెద. తల్లీ! లేక నేనేమైన నపరాధ మొనర్చితినా? అట్లుచేసియుండిన నిదే "పాహీ" యని నమస్కరించువాఁడ. మన్నింపుము.

శా॥ కన్నీరేటికిగల్గెనమ్మ, యిఁక లోకంబెట్లుజీవించునో
కన్నారఁగనుమమ్మ, యేకలుషుఁడీ కష్టంబునీకిచ్చెనా
పన్నుంజేయుదునమ్మ, నేను ఘనపాపంబేమిగావించితిఁ
మన్నింపఁ దగునమ్మ, బాలుఁడను కొమ్మా ప్రోవుమా
ప్రొక్కెదన్॥

సీత॥ (లేచి) తనయా! కుశకుమారా! నేను దిక్కులేనిదాసనయ్యు మిమ్ములఁజూచి యున్నదుఃఖసాగరము లేదనుకొని, లేని ప్రపంచ మున్నదనుకొని యెటులనో కాలముగడుపుచుంటిని. ఎండచే తప్తుఁడగువానికి దావాగ్నిచుట్టుకొన్నట్లు పుత్రదుఃఖము నన్నావరించె. నా ప్రాణపదమును, నా యనుంగు మాణిక్యమునునగు నాకుమారుఁడు నాకు నేఁడు లేడయ్యె. వానినిఁజూడక క్షణమైన జీవముభరింపఁజాల.

కుశ॥ ఎవరు? ఎవరట్లుచేసిరి చెప్పుము. కన్నుమూసి తెరచునంతలో నీకుమారుఁడు నీ పాదములచెంత నుండఁగలఁడు

సీత॥ అన్నా! ఎవరో రాజకుమారుఁడఁట! రథముపై నిడుకొని యరణ్యమునఁ బోవుచున్నాఁడఁట. మునికుమారులనడిగిన తెలియఁగలదు.

కుశ॥ అమ్మా! నాకు శెలవిమ్ము. వీరజననివగు నీవు పరితపింప కుము. అచిరకాలములోనే నాతమ్మునితో నీకునమస్కరించెద. అటుగాకున్న నీకు నేను కుమారుఁడుకాననితలంపుము.

ఉ॥ భానుఁడుగ్రుకకుండ నరివర్గముఁజంపి మదీయసోదరుఁ
నేనిటు దెచ్చువాఁడ నదినిక్కముకానిచో పుణ్యదూరులుఁ
హీనులు, పంచపాపులును నేగెడు నారకవహ్నిఁజొచ్చెదఁ
మానెద ప్రాణముల్ పనుపుమా నను నీపదసాక్షి యమ్మరో॥

సీత॥ కుమారా! వలదు, వలదు. భర్తృవియోగమునను, పుత్ర వియోగమునను, సకలబంధువియోగమునను తాళఁజాలక జీవము నన్నుఁబాయనున్నది. ఆసమయమున నీవునునా చెంతనుండక దిక్కులేని మరణ మొందుమంటివా?

కుశ॥ తల్లిరో! ఏలశోకించెదవు? నీకుమారుఁడు మృతుఁడై యుండఁడు. లోకజనయిత్రివగు నీయాశీర్వచన ప్రభావమునను మా గురువర్యులగు వాల్మీకుల పరమానుగ్రహరక్షణమునను, నాతమ్మునకేమియు నపాయము కలిగియుండదు. ఒక వేళఁకలిగియున్నను నాయముఁబట్టి నీచెంతకుఁగొని తెచ్చి మరల బ్రతుకునట్లుఁ జేసెదను. భయపడకుము. నాకాశీర్వచనమిమ్ము.

(నమస్కరించును)

సీత॥ కుమారా! శీఘ్రముగఁ బోయిరమ్ము. శ్రీరామచంద్రుని మహిమయు, కరుణయు మాయందుఁ గలదేని నీకు సర్వజయమును, సర్వసిద్ధియును కలుగుఁగాక. నేను శ్రీరామభద్రు పాదారవిందముల నెల్లెడ ధ్యానింతునేని, అతనిఁ దప్ప వేరొండు దలఁపనేని, ఆరఘురామునకు రావణాది యుద్ధమున సంపూర్ణజయము కలిగినట్లు నీకును కలుగుఁగాక।

సీ॥ ఘనమనోవాక్కాయ కర్మల శ్రీరాము
దైవమంచని యాత్మఁదలఁతునేని
నీరేజసంభవ నీరేజనాభాదు
లెందునాసాధ్వీత నెంతు రేని
కుంభసంభవముఖ్య గురుమానిచంద్రులు
కలుషహీనఁగ నన్నుఁగాంతురేని
ఆవేదచంద్రార్క మవనిపై రఘురాము
చరితంబు తిరమునై పరగునేని

గీ॥ దినకులేశ్వరుకృప మీకు నెసఁగునేని
సర్వజయమును, శక్తియు, సర్వదమము
సర్వశస్త్రాస్త్రసంసిద్ధి సర్వశుభము
యశముకల్గుత నీకునో కుశకుమార॥

తనయా! ఇదె జగత్పవిత్రమై, సకలాపత్తారకమైన శ్రీరామమంత్రము నుపదేశించెద. దానిని జపించుచు పొమ్ము.

(యవనికపడును)

లవ - కుశ నాటకము

చతుర్థాంకము—తురీయరంగము.

అరణ్య ప్రదేశము.

(ప్రవేశము కుశకుమారుఁడు పాడుచు. వెంట మునిబాలకులు)

(అనుబంధము 28)

కుశ॥ మునికుమారులారా! వారింకెంత దూరమునఁ బోవుచున్నారు?

బాలక॥ అల్లదే! రథనేమిధ్వానములును, తురంగ హేషారవములును వినుపించుచున్నవి. క్రోశదూరమునఁ బోవుచున్నారు!

కుశ॥ అయిన వారిని మనము పాదచారులమై యెదిగికొనుట కడు దుర్లభము. కావున శబ్దభేధి బాణములను ప్రయోగించి వారిని మొదట నిలువరించెదను. పిదప మనముపోయి వారినిగలిసి కొందము. (అని బాణమును ప్రయోగించి నిష్క్రమింతురు.)

(వెనుక యవనిక నెత్తగా నొకఘోరారణ్యము కనుపించును. అందు శత్రుఘ్నుడును సైనికులును నుందురు.)

(ప్రవేశము: కుశకుమారుడు)

కుశ॥ శా॥ ఓరీ రాజకులాధమా, కలుష కర్మోన్మత్త, దుశ్శీల, యోక్రూరా । ధర్మవిదూర, యీబుడుతనిన్, ఘోరాహవాసక్తునిన్ । వీరుండంచును గొంచుపోయెదె నినున్ వేజంపెదన్ త్రావ్యయం । బౌరాఘిన్ సుపవిత్రకునటుల నిత్యామోదతన్ జేసెదన్ ॥

ఓరీ! రాజాధమా! ఒక బాలునితో, ఏకరధునితో, అక్షోహిణీ సేనాసమావృతుండవై పోరితివిగదా ? ఇది క్షత్రియ ధర్మమా ? అందును విరధుడగువానితో సంగ్రామముం జేయనగునా ? నీవు కిరాతుండవగుదువుగాక క్షత్రియుండ వగుదువా ? అంతటం దనివిందీరక మూర్ఛపోయిన మాత్ర మునసే రథముపై నిడుకొని పోవుచున్నావుగదా ? కను పరపుమునీశక్తి తటియొదవినది.

శత్రుఘ్న॥ బాలకా ! తొలుతనే నీసోదరునకు నేను యుద్ధమువలదని బోధించితిని. వీడువినక ముష్కరతపట్టెను. కావున యుద్ధముచేసి మాగుఱ్ఱమునువిడిపించుకొనుట నాకెంతయుం గర్తవ్యమగుటచే యుద్ధముం జేసితి. ఇదియజ్ఞాశ్వమునురక్షించుట కాని యుద్ధముకాదు. కావున యుద్ధధర్మము దీనికన్వయింపదు. నేనీబాలునిం గొనిపోవుట చికిత్సయొనరించి, మూర్ఛ దేరించి, మారాజునకుంజూపి, మంచిబహుమాన మిప్పింప

వలయునని కాని వేరొకుదురుద్దేశమునఁగాదు. ఇఁక నీవే మనునది చెప్పుము.

కుశ॥ నేననునదియా ? తొలుత నాతమ్మునిని, నాతమ్ముఁడు పట్టిన యశ్వమును నాకప్పగింపుమనియెద. కాకున్న నీవు చచ్చితి వనియెద,

శత్రుఘ్న॥ బాలకా ! సీతమ్మని పవశ్యము గ్రహింపుము, వలదనను. ఈ యశ్వమును మాత్రము నీకివ్వను. నీవును సీతమ్మనివలె మౌర్ఖ్యముపట్టక పొమ్ము. తాపసులకు సత్వగుణముండ వలయుఁగాక తమోగుణముండరాదు.

కుశ॥ నీవుయుద్ధముచేయవచ్చితివా లేకపిరికిపందలధర్మశ్రవణముఁ జెప్పవచ్చితివా ? నీకుఁగావలసినన్నిధర్మముల నేనుపదేశింతును రమ్ము నా వెంట. ఈగుఱ్ఱము నీయదియేకాని దాని మోముపైననేవో యక్షరములున్నవఁట! అవి గుఱ్ఱమునీది కాదనియు; శౌర్యగుణముపాలిటి సొత్తనియుఁజెప్పుచున్నవి, నేనుశూరుఁడను. కావున నిది నాసొత్తు. కాదంటివా ముఖముననున్నయక్షరములఁ దొలఁగింపుము.

శత్రుఘ్న॥ మీరిద్దఱును నొక్కముహూర్తమునఁబుట్టితిరా యేమి ? తుఱఁగమునివ్వను. ఏమి చేసెదవో చేయుము.

కుశ॥ చేయవలయునా ? ఇదిగో చేసెదచూడుము.

(అనుబంధము 29)

(బాణములతోడిగి బాణమువేయ శత్రుఘ్నుఁడు మూర్ఛబోవును. లవకుమారుఁడు తటాలునలేచును.)

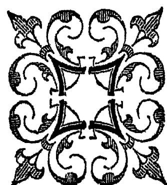
లవ॥ (ఆతురముతో) అన్నా; ఎప్పుడు వచ్చితివి? వాఁడేడీ? ఆగుఱ్ఱమేదీ?

కుశ। అవృత్తాంతమంతయు సవిస్తరముగ వచించెదను రమ్ము.

లవ॥ వచ్చుటెక్కడికి ? ఈయాశ్వమును వదలిపోయిన దీనిఁ గాపాడువారెవరు ?

కుశ॥ తల్లికి నమస్కరించి యామెకన్నుల చల్లఁగఁజేసి మరల శత్రుసైన్యమువచ్చువఱకు వత్తమురమ్ము.

(నిష్క్రమము)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

చతుర్థాంకము—పంచమరంగము

పర్ణశాల.

[జనకుఁడును సీతాదేవియు నుందురు.]

జనక॥ అమ్మా! నినుఁగాంచుటచే నామానసమున నెలకొని యున్న విమోహము ననుఁబాసిచనియె. సకలపరమార్థ సంభూతియెసంగె. తల్లిరో! నీవిందుశిశిర మానసమున శోకింపకుము.

చ॥ ముదముచెలంగెనమ్మ పరిమోహముబాసెఁగదమ్మ సర్వసం
పదలిటుఁగూడెనమ్మ పరిభాసురకీర్తి యెసంగెనమ్మయో
సుదతిరోనిన్నుఁగాంచ మదిశుద్ధతనొందితినమ్మవేగనీ
హృదయవిశోకమున్విడి ప్రహృష్టతనొందెదవమ్మ జానకీ॥

సీత॥ జనకా! నీపరిశుద్ధహృదయ పుత్రికనై లోకమున నేమిసుఖ మనుభవించితిని? మిహిరవంశపుఁగోడలినై, మహితగుణ పరాక్రమలసమాన శ్రీరామచంద్రుప్రియభార్యనై, యిన్ని కష్టములనుభవించి, తుదకిట్టి యపారాపనిందా మహావిష

రోగమును వడయఁ బాల్పడితిని. బీదవాని గృహిణికున్న సౌఖ్యమునైత్యము నాకుఁగలుఁగదయ్యెఁగా?

ఉ॥ కంటిని కంజనీపతి వికాశిత వశంపు కోడలాసిరిఁ
కంటినిలోకనాథరఘుకాంతుని కాంతునినొందుభాగ్యముఁ
కంటినిదైత్యవానరవికస్వర సార్వవిభుత్వసంపదల్
కంటినియిప్పుడున్న తవికత్థనలోకదుగు క్తి శస్త్రముల్॥

జనక॥ అమ్మాయీ! యోచింపకుము. సర్వలోకపాలన మహా కారణశరీరులై సీతారాములుగ నుద్భవించినమీ కుసర్యానిందులు, సర్వకష్టములులోకవిడంబనార్థము నొందవలసి వచ్చెఁగాక. మీకు లోకాపనిందయు, ప్రాపంచిక దుఃఖమును పరమార్థముగఁగలుఁగఁగలదే? అదియుండనీ. నీనందనుల నుఁ జూడవలయునను కుతూహలము నన్నుఁద్వరపెట్టుచున్నది. వారినిఁబలిపింపుమా!

సీత॥ ఇంతదూరము నాకైశ్రమనైననంగీకరించి చనుదెంచివచ్చితివి. ఇఁక నీ ముద్దు దౌహిత్రులఁగాంచ నపేక్షించుటయు లోక సహజమేకదా? వారొకయశ్వమునుఁబట్టిరఁట. దాని నొక రాజకుమారుఁడు రక్షింపసమకట్టి వారితోఁబోరుచున్నాఁడఁట. నీపుత్రికాసుతులే జయమునందిరఁట. ఇంతలోన నేవత్తురు.

[ప్రవేశము : లవ-కుశలు]

లవ॥
కుశ॥ } (సీతకు నమస్కరింతురు.)

సీత॥ కుమారులారా! జయశాలులై వచ్చితిరా?

కుశ॥ తల్లీ! భవదీయ్యాకరుణాపటిష్ఠ కవచరాజమునమ్మెంతయుఁ గాపాడుచుండ మేము జయశాలులమగుటలేక యబ్బురమా ?

లవ॥ అన్నా ! (జనకునిఁజూపి) ఈయన మొన్నఖడ్గమృగమునుఁ బట్టి మనతో ధిక్కరించిమాటలాడనే యాయనయే చూడుము

కుశ॥ అమ్మా ! ఈయన యెవ్వరు.

సీత॥ కుమారులారా! వీరు మీ మాతామహులు. జనక రాజేంద్రులు. నమస్కరింపుడు.

లవ॥
కుశ॥ } (నమస్కరింతురు.)

జనక॥ (బాలకులనులేవనెత్తి) కుమారులారా ! నాఁడు మీతోఖడ్గమృగమునకై మాటలాడునపుడే మీరు మాజానకీదేవి కుమారులని తెలియును. కాకున్న నాప్రతాపసూక్తులు, నామహాధైర్య రణలాలసమానసములు, నావచనరచనాప్రాగల్భ్యములు, నాయనంగకోటి సౌందర్య రమావిలాసములు, నాయనంత సార్వభౌమపద వీసాసూచిత మహాలక్షణరేఖలు, నితరులయందుఁగనుపట్టునే? మిముఁగాంచుటచే పుత్రవత్సాభాగ్య సమ్మోదమందితిని. నేఁడు ధన్యుఁడనైతిని. నేఁడు కృతార్థుఁడనైతిని.

కుశ॥ పూజనీయ్యులారా ! మాతల్లి మాతామహులున్నారని చెప్పుచుండెఁగాని మేము చూచియుండలేదు. తమ విఖ్యాతియు, తమ మహాజ్ఞానసంపత్తియు, భవదీయ్య బ్రహ్మవిద్యాపరిపాటియు, మావాల్మీకి మహామునీంద్రువలన వినుచుం

టిమి. ఇపుడు మాపూజ్యమాతామహుల కన్నారఁజూచుటచే నీదినమును, నీక్షణమును, నీస్థలమును మాకు భాగ్యకరములని యెంచెదము.

లవ॥ మాతండ్రినిఁ జూచుభాగ్యములేకున్నను తండ్రితో సమానులగు మాతామహులగు మిమ్ముఁ జూచుటచే నింకనెంతయోకాలమునుండి మేము కోరుచున్న మాజనక సందర్శనమును మాకు లభింపఁగలదని నమ్ముచున్నారము.

జనక॥ అందుకు సందియములేదు. మీతండ్రినిసత్వరముననేమీరుఁ గాంచఁగలరు. కాని మీకెవ్వరితో యుద్ధముగలిగెను? వారెవ్వరు ధరణీశులా ధరణీశాన్వయులా?

కుశ॥ ధరణీశాన్వయులఁ బోలెనున్నారు.

జనక॥ బాలకులారా! ధరణీశుఁడన్న మనదైవముఁబోలె నెన్నవలయు. నిరంతరవైష్ణవశక్తి యాప్రభువగువాని నావరించి యుండుటచే నతఁడు శ్రీమన్నారాయణుఁడనఁబోలు. రాజు మనల విద్యాదానమువలనను, తత్తత్కాలాగత మహాభయనివారణమువలనను, నస్మదీయ్య రక్షణమునకై రాత్రింబవలు పరితపించుచు కన్నబిడ్డలఁబోలెఁ గాపాడుచున్నందునను, మనతండ్రియనవచ్చును. కుమారులారా! అట్టి ప్రభువును సదా పూజించుచుండవలయును. ఏదేశమున ప్రభువుకై తమ తను ధన ప్రాణముల నర్పింతురో, యేదేశమున ప్రభువన్నఁబరదైవముగఁ జూతురో, యేదేశమునఁ బ్రభువాజ్ఞ దైవాజ్ఞగాఁ బరిపాలింపఁడునో యట్టి దేశము మహాదేశము. మహా విభవదేశము.

శా॥ శ్రీనారాయణుఁడీ జగంబులను రక్షింపంగ శ్రీయుక్తుఁడై
నానాభూమిపరూపభేదముల సన్నాహంబుచెన్నారఁగా
భూనారీమణిదుష్టవర్గములచేఁబొక్కంగఁదాఁబ్రోచుచున్
సానందంబుగఁబుట్టెఁగాన నృపుఁడే యావిష్ణువో బాలకా॥

చ॥ తలచిన చెంతఁజేరు పరధర్మపరాయణుఁజేర్చి బ్రోచు తా
కలుషమునాచరింప నఱగంటనుఁజూచును భక్తియుక్తిచే
పలచినకోర్కెలిచ్చు ఘనవర్గములందునఁజేరు మోక్షమున్
కలుఁగఁగఁజేయుభూమిపతి కంజదళాక్షుఁడుచూడ బాలకా॥

సీ॥ జననాదియేబాధ తనరకుండఁగమమ్ము
గన్నబిడ్డలఁబోలెఁ గాచుకతన
పాంసుక్రీడాసక్త బాలురమమ్ము ని
ర్బంధవిద్యలొసంగి పరగుకతన
గతిహితాహితకృత్య ధర్మబోధలఁజేసి
యిలలోన మమ్ముద్ధరించుకతన
బహురోగబాధలఁబాపి బ్రోవఁగమమ్ము
నురువైద్యశాలలనుంచుకతన
గీ॥ కలువునందైన నన్నాదికములనిచ్చి
బ్రోచుకతమున ధరణినిభూమి విభుఁడె
తల్లి, తండ్రియు, బంధువు, దైవమిలను
ప్రజకు ప్రభుభక్తియుండంగవలయు నుండీ॥

మ॥ ఒకవేళన్ నిదురింపఁగానఁడు విహారోద్యత్క్రీడనాశింపఁడో
పికతోఁడన్ చరియించిధూర్తచయముస్వేలార్చు కన్రెప్పవా
ల్చక శిష్టావళిఁబెంచుచుండు జనవర్గప్రాప్తకష్టంబు మా
మకకష్టంబనియెంచు రాజేమునకున్ న్యాయమ్యాండు దైవంబిలన్॥

మ॥ తనరాజ్యంబును భోగముల్ సకలసత్కర్మావళుల్ భూములున్
తనవిత్తంబును శస్త్రముల్ బలము నిత్యస్ఫారకోశార్జనల్
తనకాయంబును ప్రాణముల్ మనసునై ధాత్రీశుఁడర్పించుఁగా
వున నాతండె ధరిత్రిసేవ్యుఁడు సదాపూజ్యుండు నో బాలకా॥

కావున ప్రభుభక్తిపరాయణులై మీరు మనుట సర్వశ్రేయము.

లవ॥ } భాగ్యము, మాకు సెలవిండు. పోయివత్తుము.
కుశ॥ } (అని నమస్కరింతురు)

జనక॥ పోయిరండు. మీకు శుభంబగుఁగాక!

లవ॥ } (సీతాదేవికి నమస్కరింతురు)
కుశ॥ }

సీత॥ మీకు దిగ్విజయంబగుఁగాక. (అని వారిశిరములపై చేయి నిడును.)

(యవనికపడును)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

పంచమాంకము—ప్రథమరంగము

భాగీరథీతీరారణ్యము.

[ప్రవేశము: లక్ష్మణుఁడు సేనాయుక్తుఁడై]

లక్ష్మణ॥ (స్వగతము) ఔరా ఇంతటిపాటు రఘువీరులకుఁ గలుగఁ నానే? ఎవ్వరో మునిబాలకులఁట! రణరంగ శత్రుఘ్నుఁడగు మాశత్రుఘ్నుని జయించువారఁట ! ఇంతటి సిగ్గులచేటు రావచ్చునే? దానికిఁదోడు భరతుఁడు సైతము తమ్ముని నూరడించుటకో యన్నట్లు తానును పెనుమూర్ఛనొందె నఁట ! వారేమి భూలోకమున కవతరించిన శివకుమారులా? లేక ధరణీతలమున సంచరించు వామనకుమారులా?

అకటా! ఎవ్వరైననేమి? నాసోదరుల నగ్నిశిఖకు మహావృక్షమువలె నప్పగించితినిగదా ? అకటా ! దీనికేమన వలయు? మహోద్వీరద కుంభవిదారణ పటిష్ఠ మహానఖర నఖంబగు కేసరిని శశసముదయంబుమార్కొనినట్లు,అచల మహోన్నత చామీకరగిరిని దోమలుడీకొనినట్లు,రాఘవ

వీరుల నెదిరించి హయమేధ తురంగమునుబట్టు వీరులు కలిగిరిగా? ఆదేవదేవు, యాలోకమాత, యాపురంధ్రీమణి యుసురన్న నూఱకపోవునే?

సీ॥ లోకైకపావని శోకతాపంబన్న
ఘనవహ్నిఁబడి మమ్ముఁగాల్పలేదె
అమలసాధ్వీమణి యపనిందఁబడఁద్రోయ
నదియయోధ్యనునంత నార్పలేదె
నిండుచూలాలిని నిష్ఠురాటవిఁజేర్ప
ధూమకేతవనంగఁ ద్రుంచలేదె
మాభాగ్యచంద్రిక మముఁబాయఁబడరాని
బన్నముల్ మముఁజేరి బాధలిడవె

గీ॥ కులమువెలయించి సౌశీల్యమలరఁబెంచి
శిరులఁగలిగించి సత్కీర్తి చెలువునించి
వంతఁదొలఁగించి ముదమొందు సంతరించు
జననితొలఁగినఁ జేకూరె వనటలకట ॥

పోయి మొదట నాతమ్ముల విడిపించెదఁగాక! (ప్రకాశము) సైనికులారా! ఏక్కడనున్నది మనగుఱ్ఱము? ఆ సైంధవమును గట్టివైచిన బాలకు లెందున్నారు?

సైనిక॥ దేవా! పోయిచూచెదము.

లక్ష్మణ॥ తొలుతపొండు.

సైనిక॥ (నిష్క్రమము)

లక్ష్మణ॥ జానకీదేవి యయోధ్యఁబాసినదాదిగా మాకు ధైర్యోత్సాహములు బాయుచున్నవి. ఆ దేవిపోయినదాదిగా మాక న్నియుఁ గష్టములేవచ్చుచున్నవి. ఇంకను యేయనర్థములు రానున్నవో ?

అక్కటకటా ! సకలచరాచర జగత్పోషణములు, అన వరతపరమహంస మనోరాజీవ సంచరణములు, అపగత మోహనభక్తజన పరిపోషణములు. అజస్ర త్రయీకుటజ శిఖాంతసంపల్లవారుణములు, ఆశ్రితజన మనోమోహాపసర ణములు, రఘుకుల భాస్వర సత్కీర్తి గౌరవ రవితరణ ములు, నిజదాస మోక్షవశీకరణములు, పరమయోగిద హారాకాశాలంకరణములు, నాజానకీదేవి చరణముల శేవించు పుణ్యమునాకు మరలకలుగునే ?

[ప్రవేశము: సైనికుఁడు.]

సైనిక॥ స్వామీ ! అదిగో అక్కడనే మనఘోట్టాణము కట్టఁబడి యున్నది. అచ్చట యెవ్వరును కాపుదలలేరు.

లక్ష్మణ॥ అట్లనా ! మఱియు మేలయ్యె. మా భరత శత్రుఘ్నులతోఁ బోరాడిన బాలకు లెచ్చటికిఁ బోయియుందురు ? పోయి తొలుత మాగుఱ్ఱమును తెత్తమురండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

(యవనికనెత్తగా హయముపవిత్రము చెట్టునకుఁ గట్టఁబడియుండును. లక్ష్మణుఁడు దానినిసమీపించి దాని కట్లను వదలింపఁ బ్రయత్నించును. అచ్చటనున్న గుండు

వెనకనుండి లవ-కుశులువచ్చి సైన్యమును ధ్వంసము చేయుదురు! లక్ష్మణుఁడు దిగ్భ్రమముతో బాలకులఁజూచు చుండును)

కుశ॥ ఏమయ్యా? అట్లుచూచెదవు? నీకేమి దయ్యముపట్టినదా?

లవ॥ దయ్యముకాదురా. మనముఖములపైన కోతులాడుచున్న వని చూచుచున్నాఁడు.

చ॥ పరుకనుగొన్న భాస్వరత బాణపరంపరఁ దేల్చి పేర్చకన్
సొరగెడుచూపులన్ రిపులఁజూచినపూజయొనర్తురేయరుల్
పరుసముమాన బాపఁడ వె పౌరుషహీనత స్థాణురీతినీ
వఱుదుగమిమ్ముఁజూడక పివర్గములాడు నెమోము మోములన్॥

కుశ॥ అదియునుగాదురా. ఆకాశమును క్రింద చేయుమనా భూమినిపైనజేయుదునా యని యాలోచించుచున్నాఁడు. కాదేమయ్యా?

లక్ష్మణ॥ (స్వగతము) వీరిమాటలకు నవ్వువచ్చుచున్నది. కోపమును వచ్చుచున్నది. ప్రేమరసము నేనున్నాననుచున్నది. ఏమి చేయుదును? (ప్రకాశము) ధూర్తబాలకులారా! ఇవి పిన్నాటలుకావుసుమా! మీరు మహాపరాధముఁ జేసియు న్నారు. ఇఁక మీఁగుదక్కరు.

కుశ॥ ఎటులనయ్యా మాకు భయమగుచున్నది?

లవ॥ ఈముఖమేనా మముదక్కనివ్వనిది? మొన్న మాతో యుద్ధముచేసికే యెవ్వాలో భరతుఁడఁట! శత్రుఘ్నుడఁట! నీవును వారున్న చోటునకేపోయెదవా?

కుశ॥ నీ పేరేమయ్యా? చెప్పుము మాకుఁ గొంచెము కావలసి యున్నది.

లక్ష్మణ॥ ఏల ?

లవ॥ నీవు రణక్షోణి క్రిందపడినతర్వాత నింకొకఁడు యుద్ధమునకు వచ్చునే వానికి నీపేరుఁ చెప్పుటకు.

లక్ష్మణ॥ ఊరకున్నట్లంతయు మేలములాడుచున్నారా ? బుద్ధిచాలదు. గుఱ్ఱమునిచ్చి యావలపొండు.

లవ॥ ఊరకుండకున్న నేమిచేసెదవు ?

కుశ॥ అదియు చెప్పవలయునా? ఊరికిఁబరుగెత్తి పోవుచుండెను

లక్ష్మణ॥ బాలకులారా ! ఇది శ్రీరామునిహయము. అతనితమ్ములు లోకైకవీరులని వినరా ? అవివేకమున జెడిపోకుఁడు.

లవ॥ అతనితమ్ములను బాగుగనెఱుఁగుదుము. ఇద్దఱినిదివఱకే యెఱిఁగి మఱచిపోఁయి యున్నారము. ఇప్పుడు నిన్నెఱింగితిమి.

కుశ॥ శ్రీరాముఁడెవఁడయ్యా? ఏమో చాల పొగడుకొనుచున్నావు?

లక్ష్మణ॥ శ్రీరామునినే యెఱుఁగరా? అతనిచారిత్రము రామాయణముగా సర్వలోకపూజనీయ్యమై యుండదా ?

కుశ॥ ఓహో ! అతఁడా? వాలితో యుద్ధముఁజేయలేక దొంగవలె చెట్టుమఱుఁగుననుండి యన్యాయముగ బాణముచే జంపినవాఁడు ?

లవ॥ అన్నా ! రాముఁడెవఁడు? తాటకయను స్త్రీనిజంపిన వీరుఁడా? అయ్యా! నీవారాముని సేమికావలయు? కుమారుఁడవా? తమ్ముఁడవా? బంటువా?

లక్ష్మణ॥ సీ॥ తాటకమర్దించి తెపసియాగముఁగాచె
శ్రీరామునెఱుఁగరే శిశువులార?

లవ॥ ఆఁడుదానిని జంపినట్టి మీరాముని
నెఱుఁగమే యతఁడొక్క వీరుఁడౌనె?

లక్ష్మణ॥ వాలినినొకకోలఁ గూలనేసినరాము
బలమును దెలియరో బాలులార?

కుశ॥ చెట్టుచాటునదాగి చేరికొతినిజంపు
ధీరుని మీరాముఁ దెలియలేమె?

లక్ష్మణ॥ మాయామృగంబైన మారీచునటుఁజంపె
వరరాము నెఱుఁగరో బాపలార?

లవ॥ చేరిన బరుగెత్తు జింకపిల్లనుజంపు
శ్రీరాము నీవింత చెప్పనగునె?

లక్ష్మణ॥ వరలోకవీరుఁడౌ పరశురామునినోర్చు
ఘనురాము మీరేమి వినఁగలేదె?

కుశ॥ బడుగుబాపని భంగపఱచుటబ్బురమౌనె
సిగ్గుచేటుగ మాకుఁజెప్పనేఁ?

లక్ష్మణ॥ గీ॥ త్రాహియని భక్తివేఁడఁడా రావణుభ్రుని
పరగరక్షించు యుద్ధంబు వలదువలదు

లవ॥ పాహియంచని రాముండు వచ్చెనేని
హయమునిత్తుము మరిమాటలాడవలదు॥

లక్ష్మణ॥ బాలకులారా! పశివారుకావున తెలియక రాముని నిందించినను సూరకుండవలసివచ్చెను. ఇంక మితిమీరిన నీ లక్ష్మణుని క్షమా గుణము మిమ్ముంగాపాడునని తలంపకుండుం.

లవ॥ నిలువుము. నిలువుము ఏ వేనా లక్ష్మణుండవు? కాదయ్యా నీపేరునకు పూర్వాపర బిరుదపదములు లేవా? అవనీధవ లక్ష్మణుండవా? భూపతి లక్ష్మణుండవా?

కుశ॥ కాదురా. "అవనీధవ" యనుచోట "నీధవ" అనునది తీసివేయుము. ఇతని కదియేచాలును. అయ్యా! నీసంగతి మాకు తెలియును. నీపరాక్రమము మేమును కొంచెము వినియున్నాము. నీవా యింద్రజిత్తుతో యుద్ధముంజేయుచు నతని నోడింపలేక "ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యథి" అని "రాముండు సత్యసంధుండగునేని, ధర్మాత్ముడగునేని, యీబాణ మింద్రజిత్తును జంపునుగాక" అని చెప్పితివే యదియేచాలును నీశూరత్వమును చాటించుటకు.

లక్ష్మణ॥ మునికుమారులారా! మీరు బాలకులనియు, బ్రాహ్మణులనియుందాళితి. ఇంక తులువకూతలుకూయక యుద్ధభూమినుండి తొలంగెదరాలేక నాబాణవృష్టికి మీజీవితాగ్నినప్పగించెదరా.

లవ॥ సాహోదరా! ఇతనితో పరిహాసములు చాలును. ఇతని గోడు వినంజాలము. ఏమయ్యా! మేము యుద్ధమునుండి

తొలంగపలయునన్న శత్రుస్తోమముల నీలోకమునుండి తొలంగించినతర్వాతనే. తెలిసితివా ?

(అనుబంధము 30)

లక్ష్మణ॥ అయ్యో ? కాండాసన విముక్త చండతర విశిఖప్రవాహము లుగాని యాశ్రమవృక్షములందలి లేఁజిగురుటాకులు కావు కరవాల ఖడ్గక్షత క్షుభిత రక్తమాంసాంచిత రణరంగముకాని సమారాధనభోజనాంగణము కాదు. కాండాసన కాండ సముదయములుగాక మూపునమోయ దర్భ సమిధలు గావు. బాపలు మీకేల యుద్ధము? మాపురికిరండు వస్త్రమాల్య భూషణాదుల నిచ్చెదము.

(అనుబంధము 31)

కుశ॥ ధరణీశా! ఏండ్లు మితిమీరివచ్చినవికాని బుద్ధినీకురాదయ్యో తెలివి యొకరిసొమ్మయయ్యా? వీరక్షత్రియ వంశదీపకుల మగుమాకు సమరభూమియేకదా మోక్షస్థానము? ఇంత తెలియవైతివికదా ?

సీ॥ చెలువారు పర్ణశాలలు లేకయున్నవే
మీరిచ్చుబంగారు మేడలేల
రుద్రాక్షమాలికల్ రూఢిలేకున్నవే
సొగసైనరత్నాల సొమ్ములేల
నలువారు కృష్ణాజినములు లేకున్నవే
పట్టెమంచముతోడి పరుపులేల
కందమూలంబులు కలుగవే మాకెందు
భక్షింపుటకు పిండివంటలేల

గీ॥ ఆదరంబగు పీబూదిలేదెమాకు
పొలుపునించెడు శ్రీగంధపూతలేల
దాసజనులేల జలతారు తాల్పులేల
యుద్ధరంగమె మోక్షంబు యోధవర్య ॥

(అనుబంధము 32)

లక్ష్మణ॥ మీరుక్షత్రియకుమారులా? మిమ్ముఁగన్న భాగ్యముగల లిల్లి దండ్రులెవరు ?

(అనుబంధము 33)

లవ॥ అది నీకేలనయ్యా ? ఏమి వంశావళి వ్రాసెదవా ? చేతనైన యుద్ధమునకాగతోఽస్మియనుము. లేకున్న జితోఽస్మియనుము.

(అనుబంధము 34)

లక్ష్మణ॥ బాపలారా ! లేవెన్నెలలుసోకిన లోవన్నెతరుగు మీసుకుమారములగు నునుదొడల కరవాలమిడుట పూలరాశియందగ్నినిడుటయేకదా ? చెలువారు కమల నాళముఁబోలు మీకంఠసీమ నర్ధచంద్రసాయకములఁ బ్రయోగించుటమాలతీలతాసీచయముల విత్రమునఁ దరుగుటయేకదా ? ఏల మూర్ఖతఁ బట్టెదరు ?

కుశ॥ అయ్యా! నీవుక్షత్రియుఁడవయ్యు క్షత్రియధర్మమునుఁ దెలియకమాట్లాడుచున్నావు. యుద్ధరంగమేకదా క్షత్రియులకు స్వర్గద్వారము? శౌర్యమేకదా రాజులకుఁబరమధర్మము ? అట్టి స్వధర్మమునువదలి పరధర్మమునాశ్రయించుట నరకద్వారమేకదా ? వేయేల ? ఈయశ్వము నీశౌర్యమునుమా

కప్పగించిన దొరుకునేగాని పనికి మాలిన మాటల నాడిన దొరకనేరదు.

లక్ష్మణ॥ వెఱ్ఱిశిశువులారా! క్షత్రియులైన మాత్రముననే తారతమ్యమును విచారింపవలదా? వీరసూ కౌసల్యానందను లెక్కడ, పసికూనలగు మీ రెక్కడ?

లవ॥ మాతల్లియే వీరసూ కౌసల్యయైన మాతల్లి వీరాధివీరసూ యనుకొనుము. ఊరక వదరినఁ బ్రయోజనమేమి? శక్తి యున్నఁ గూయక చూపుము.

లక్ష్మణ॥ ఔరా! నేను పసిపాపలని కరుణించి యుద్ధమువలదని బోధించినట్లంతయుఁ దిరిగిపెంపు తిండి తల కెక్కి మాటలాడెదరా? ఇఁక మీ శరీరంబుల మాలికలగాఁ బైచి మాతుఱుఁగ ముఁగొని యెద.

(అనుబంధము 35)

కుశ॥ ఈ గ్రుడ్డిబెదరింపుల నెవ్వరినిఁ బెదరింపఁ జూచెదవు? కై కొమ్ము కోదండమును. కై కొమ్ము బాణతూణీరములను. నిన్ను యమునియింటి కతిథిగాఁ బంపెదను. (అనియుద్ధమాడుదురు. కుశుఁడు లక్ష్మణుని బాణముల నెగరగొట్టిధనస్సును విరచును)

లక్ష్మణ॥ (స్వగతము) ఔరా! మోములచక్కదనము చంద్రబింబమును మీర నస్త్రవిద్య శ్రీరామచంద్రునిమీరుచున్నదిగదా? (ప్రకాశము) బాలకులారా! మీవీరత్వమునకు మెచ్చితి. మీరు వీరవర్గశిరోమణులగుదురు. మీకువలయుబహుమతు

లిప్పించెదను. తుదకర్ధరాజ్యమైనను నిప్పించెదను. అయోధ్యకుఁ బోదమురండు. ఇఁక నా ప్రతాపాగ్నికి మిడతలుగా నయ్యెదరు. అపుడు మీతల్లి మీబోఁటి పుత్రరత్నములఁ బోఁగొట్టుకొని దుఃఖపుచావుఁ జచ్చును.

లవ॥ ఏమయ్యా? మరల నీ పిచ్చిమాటల మానకపోతివే? మా తల్లి రణరంగమున శత్రుస్తోమంబులఁదునుమాడి వీర స్వర్గమందిన నదియే పురుషార్థమని భావించునుగాని గ్రద్ద బ్రతికినట్లు బ్రతికి తనవంశమునకును, దేశమునకును, తలిదండ్రులకును, గొంచమైన నుపకారముఁ జేయకయున్న పుత్రకులనుగాంచుట మేలనితలఁపదు.

ఉ॥ సారమహాస్త్రవిద్యభుజసారము మీరఁగశత్రుపంక్తి సం
హారముఁజేసి శూరవరులానన రక్తజలంపు పూరమా
వీరరమాంగనామణికి నేనభిషేకముఁ జేసినఁదల్లిమెచ్చుఁగా
కారఁయునూరుపేరులటు నందని నందనుఁజూచి మెచ్చునే॥

కుశ॥ నీరాజ్యము, నీద్రవ్యము, మాకేమియువలదు. కావలసిన మమ్ము దానమడుగుము. మేమేనీకిచ్చెదము.

లక్ష్మణ॥ (అనుబంధము. 36)

అయిన నాయత్నములేదు. (అని దివ్యబాణముల వేయ కుశుఁడుమూర్ఛపోవును. లక్ష్మణుఁడతనిసమీపించి) అయ్యో నేనెంతవలదనినను మానవైతివిగదా? వ్యర్థముగా ప్రాణములఁ బాసితివే? నిన్నుఁజంపి నేనెట్లువెడలిపోదును?

కుశ॥ నేనును నిన్ను వదలి యెట్లుపోవుదును! రమ్ము. (అని లేచి బాణమును తీసి) ఓ బాణమా! మాతల్లి, సుశీలయైన,

మాగురువు తపోవంతుఁడైన, నీవీక్షణమే నాశత్రువునుఁ బరిమార్చును.

(అనుబంధము 37)

(బాణము వేయును. లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛిల్లును)

లవ॥ అన్నా! మన గురువుమహిమవల్లను, మనతల్లిమహిమవలనను నీమహావీరుఁడుపడియెగాక యితఁడు పరాక్రమశూన్యుఁడని తోఁచుచున్నది.

కుశ॥ సందేహమేమి? ఇతఁడత్యద్భుత పరాక్రమవంతుఁడని మనవాల్మీకు లప్పుడప్పుడు చెప్పుచుండలేదా?

[ప్రవేశము. మునిబాలకులు]

అందఱు॥ భళి! భళి!! మిక్కిలి సంతోషమయ్యె. మేమేమైన సహాయముఁ జేయవలయునా?

లవ॥ (స్వగతము) ఇట్లుండవలయు. ఇపుడు లోకమంతయు నిట్లేయున్నది. జయించినవారివంకనే యందరునుఁ జేరుదురు. (ప్రకాశము) ఏమియువలదు. ఊరకున్నఁజాలును. పిచండిలా! నీవుపోయిమాతల్లితో మేమేజయించితిమని తెలుపుము. మేము మరల నెవ్వరైనవత్తురేమో కాచియుండెదము. పొమ్ము. మరల శీఘ్రమున రమ్ము.

పిచండి॥ కానిమ్ము. (నిష్క్రమించును)

(యవనికపడును)

శ్రీ

లవ-కుశ నాటకము

పంచమాంకము — ద్వితీయరంగము

హిమవత్పర్వత ప్రాంతారణ్యము

—:o:—

[ప్రవేశము: ఆంజనేయుడు]

ఆంజ॥ ఆహా! ఈ హిమవత్పర్వతమున నివసించు మహర్షులవలన నేఁడెట్టిసంతాపకరవార్తవింటిని? అఖిలలోక మాతయగు మాజానకీమాతను రామచంద్రుఁడు ఘోరారణ్యములకుఁ బంపియున్నాఁడఁట. స్వభావమూఢులై, యసూయా పిశాచావేశితులై, పరదూషణారోపణ మాత్రప్రవీణులై, ఘోరతర సంతాప సత్కీర్తిహరులై యున్న దురాత్ముల దుష్టాలాపనిందావాక్యముల మా రామభద్రుఁడు, మా దేవదేవుఁడు నమ్మి, యీయవాచ్య, క్రూరహింసాకార్య మొనర్చెఁగదా? ఆసీతారాముల శ్రేయస్కర నిత్యాశిష ములఁగైకొని యచిరకాలము క్రిందచేకదా నేనీ తపోవన భూమిఁజేరితి? ఔరా! ఈ యపవాదము సహజసాధు వులగు సాకేతపౌరులద్రిక్షాధఁట! నాఁడు దండకాటవిని

రామలక్ష్మణులచే భిన్ననాసాకర్ణపుటయై, లంకాపురరాజ్య లక్ష్మీవినాశకారణభూతయైన, శూర్పణఖయు, రావణాది దనుజపరిపంథి స్తోమంబులు పరిమార్పఁబడగా హతశేషుఁడై యెందో తప్పించుకొని బ్రతికియున్న యాతిరాక్షుఁడును బన్నిన మాయోపాయ విజృంభసమఁట! కష్టా! కరుణారసమహిమాంచితములై, కమనీయ్యాకమిలిని వేదశిరోవిలసితములై, ఘనతర సనకసనందన హృదయారవింద విలసితములై యున్న యాజానకీ పురంధ్రీమణిరారంజిత నేత్రరాజీవంబులు నీరుగ్రమ్మ, శోకరసమునవాడి యెంత కాంతిఁ బాసియున్నవో కదా? శ్రీరామచంద్రుని నర్ధాంగి లక్ష్మియై, ముక్తికాంతామనోహర మూర్తియై, భక్తలపాలిటి కల్పవృక్షకీర్తియై, దివ్యజ్ఞాన సద్గుణస్ఫూర్తియై లోకులందరకానౌనన, సకలగీర్వాణ బృంద మచ్చెరువంద విలసిల్లు పాతివ్రత్య మహిమంబున నెంతయు వాసిఁగాంచియున్న మాజానకీ జనని యిట్టి తలఁపరాని యపనిందలపాలై పరితపించి పరితపించి యెనలేని కడగండ్ల ననుభవించెనన్న నిఁక పామరభూయిష్టమగు నీప్రపంచపు వారిగతి యేమనవలయు? ఆహా! ఇంత దురంతములగు వంతలకుఁ గారణమా రాక్షసపంద లేకదా? వారిని నేను మననిత్తునా? మదీయ్యవాలాగ్రంబున నాశూర్పణఖా కరాళుల కంఠనాళంబుల బిగియించి, పాదాహతినలచి, దుర్దంతపటుతర మదీయ్యముష్టిఘాతంబున శిరంబులఁబగల్చి, ఉభయకరతల భుజావమర్దనంబున రక్తశోణితంబుల మెదిపి, ముద్దఁజేసి శ్రీరామచంద్రుని పాదకమలంబుల కర్పించెద. ఇదేపోయెద.

సీ॥ కనువారి కనువారికను కలిగింప నలగింప
యపనిందవినియెంత నడలెనో కో.
భూధరావళిస్రుక్కి భూధరావళిదక్కి
భూపుత్రిమదియెంత పొగిలెనో కో
రామసిహ్మముల్లొంది రామసింహ్మము డింది
యకట మారుతి! యంచు నరచెనో కో
పరువారతరు వార పరివారముల జెంది
తనతల్లిదండ్రులందలచెనో కో
గీ॥ రాల్రవాలుమంజలితాపోలెనో కో
పరిగభూదారములుజేరి భావమందు
తనదుభూదారు నెమ్మదిగసియెనో కో
మాదుజనయిత్రి భూమిపై మనియెనో కో॥

(అనుబంధము 38)

(పాడుచు నిష్క్రమించును)

(యవనిక నెత్తగానదే యరణ్యమున మఱియొకభాగము కనుపించును. ప్రవేశము ఆంజనేయుడు పాడుచు.)

(అనుబంధము 39)

ఆంజ॥ అయ్యో! నేనెందెందు వెదకినను మాసీతామాతగాని, తుదకా శూర్పణఖాకరాళులుగాని దొరకరైరి. వెదకివెదకి వేసరితిని. ఇచ్చట కొంతవిశ్రమించి మరలపోయెదగాక.

(అని చెట్లుమరుగుననుండి ఫలముల భక్షించుచుండును)

[ప్రవేశము. శూర్పణఖా కరాళులు]

శూర్పణ॥ భళీ! కరాళా! నీవు కరాళుఁడవేసరి. భద్రుఁడను పేరు పెట్టుకొని రామునిసేవించి సీతకును రామునకును నెడ బాటుఁగలిఁగించితివి. ఇఁక రాముఁడు "సీతా! సీతా" యని మొరయెత్తి యేడ్చుచు నింకొక్క క్షణమునకో రెండు క్షణములకో ప్రాణములవిడుచును. రావణుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు, ఇంద్రజిత్తు చేయఁజాలకపోయినపనిని నీవవ లీలసాధించితివి. ఇప్పుడు నామదినున్న దుఃఖమంతయుఁ దీరె.

కరాళ॥ శూర్పణఖా! నీవుచేసినకార్యము మాత్రము సాధారణ మా? చాకలదాని వేషమువేసికొని యెంతబాగుగనటించి తివి? రాముఁడుకాని లక్ష్మణుఁడుకాని ఒక్కరుకాని నిన్ను గుర్తింపరైరికదా?

శూర్ప॥ అంతవివాదమేల? నీవుకొంతపనిని నేను కొంతపనిని సాధించితిమి. ఇంతటితో నేసంతోషింపరాదు, ఇల్లలికినంత నెపండుగయగునా? ముందున్నది ముసళ్ళపండుగ. సీతావియోగమున రాముఁడు పరితపించుచున్న వాఁడుకాని, అతనికి నెవరో వసిష్ఠుఁడట; వామదేవుఁడట; యెప్పుడుచూచినను వేదాంతముఁ జెప్పుచుండుటచేత వాఁడుచావకున్నాఁడు.

కరాళ॥ కానిమ్ము. ఆ మునిముచ్చులపని తర్వాత తీర్చెదము. వారికి కండకావర మెక్కువయైనది.

శూర్ప॥ ఇంక మనము విచ్చలవిడి తిరుగాడవచ్చునుగదా? పోదము రమ్ము.

కరాళ॥ నీవుణ్యామగును. ఊరకుండుము. ఆ యాంజనేయుఁడను కోతియిప్పుడూఱలేదుకావున మనపని కొంచెము గట్టెక్కినది.

శూర్ప॥ వాని భయమునాకంతలేదు కాని మాయన్నవిభీషణుని దేనాకుభయము. నేనొక్కవైపునను నీవొక్కవైపునను పోయి మనకార్యము ఫలించినదా లేదా యనికొంతకాలము కాచుకొని యుందము. ఒకవేళ యింతలోనే రాముఁడు మృతిఁజెందిన నదిమనభాగ్యవిశేషమేకదా?

కరాళ॥ "మృతుఁడయ్యెనా" ? ఏమట్లు మాటలాడుచున్నావు? ఇంకను సందేహమా ? ఇపుడు మనము పట్టినదంతయు బంగారగుచున్నది

శూర్ప॥ ఇంకొకటి నీవు వినలేదా? మొన్న పట్టాభిషేకమప్పటి నుండి మాయన్న రావణుఁడు రామునిఁబట్టియున్నాఁడఁట! ఎందఱెందరొ భూతచికిత్సకులు, మహాసీయ్యులు వచ్చి చూచుచున్నారఁట! ఇది మిక్కిలి మాకు సహకారిగదా?

కరాళ॥ ఔను, ఇఁకపోదమురమ్ము. (అనిపోఁబోవ నాంజనేయుడు వెనుకనుండివచ్చి వారిని చేరియొక చంకలోయిరికించుకొనును)

(అనుబంధము 40)

(నిష్క్రమము)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

పంచమాంకము—తృతీయరంగము

భాగీరథీ తీరారణ్యము

—:o:—

[ప్రవేశము · శ్రీరాముఁడు]

శ్రీరామ॥ ఆహా! గోరుచుట్టుమీఁద రోకలిపోటువలె నాకిట్టిదుర్దశ రాఁదగునే? హతభాగ్యమై, అపగతవివేకమై, యీరాముని బ్రతుకింత నిరర్థకమగునే? సూర్యవంశపు గౌరవమెల్ల నశింపఁజేసితిని. వచియింపరాని జనాపవాదశూలముల పాలైతిని. ప్రాణాధికప్రాణధనమగు మాసీత నన్యాయముగ నట్టడవినిఁద్రోలి తద్వియోగదావాగ్ని పౌరలనైతిని. నాయనుఁగు తమ్ముల విషమయుద్ధదేవతకు బలియిచ్చితిని. దేనికి దుఃఖింతును? దేనికి పలవింతును? దేనికి పరితపింతును? ఆహా! మాజానకినిఁజూపువారు లేరే. అన్ని దుఃఖములను విధి నాకొఱకై సృజించెఁగాఁబోలు? నాచే ప్రారంభింపఁబడిన హయమేధము హయముతోడనే నిలిచినట్లయ్యె.

ఇన్నిశోకములు నన్ను ముంచిచంపినను మానేఁగాక పర లోకమునందు సైతము ఘోరవాదినరకములు నాకై యెదురుచూచుచున్నవిగదా? యజ్ఞదీక్షాకంకణముఁ గట్టుకొనియున్ననే నెట్లుయుద్ధమునకుఁ బూనుదును? దైవమా! నన్నింత విషమపరీక్షణకు చేయసాగితివి కదా? కానిమ్ము. ఏమేమి యనర్థములు, యేమేమి కష్టములు, యేమేమివిపత్తులురానున్నవో యవి యన్నియు నాకుమహోపకారములుగాఁదలఁచి పరమసంతసమున భరించెదఁగాక. అకటా, నిరపరాధ, నిరస్తకల్మషయగు మాజానకిని, పూర్ణాంతర్వత్నిని గుట్టలఁదోలి, కిరాతకకృత్య మొనర్చిననాకీగతిగాక మరేగతి రాఁగలదు? ఈ బాలకు లెచ్చటనుండి వచ్చిరి? వీరు బాలకులా పరేతపాలకులా? పోయిచూచెదఁగాక. ఆ హయముండు జోకైనఁ దెలయదయ్యెనే?

సీ॥ చేరరేకలికిరాచిలుకలార చెలంగు
కోలకులార మయూరకలుకులార
కదియ రేసీతయానదములారసుకోక
నదములార సుషట్క పదములార
పరికింపరే భూమిప్రతతులార ధరాజ
ప్రతతులార ప్లవంగవితతులార
అరయరే కాంతభూధరములార జలాంత
చరములార వనాభ్రచరములార.

గీ॥ వనితఁగానరె శైలసదనములార
వనములార మృగేంద్ర గణములార
వినుతభూపుత్రి యపరసావిత్రియిందు
చూడరే మానిని ప్రోడనిందు॥

(ప్రవేశము: అరణ్యక వేషముల లవ-కుశులు)

లవ॥ ఆహా! ఈమహానుభావుఁడెవఁడో దేవాంశసంభూతుఁడని తోఁచుచున్నది.

మ॥ అరరే తేజమపారమయ్యెఁ గనగా హరి ప్రభాయుక్తమీ
సరసీజాతముఖంబు పక్షమును విస్తారంబుగానొప్పెనా
యరుణాబ్జాతములట్లు నేత్రములుమాకానందముఁగొల్పెనీ
ధరణీశేంద్రు డెవండొ స్వర్గహరియో దైత్యారియో నారయన్

కుశ॥ ఇతనితోఁబోరి జయించుటకష్టసాధ్యమనియెుఁదోఁచుచున్నది.

శ్రీరామ॥ బాలకులారా! మిమ్ముఁజూచిన నీయరణ్యావాసులని స్ఫురణ గలుగుచున్నది. ఈకాననమున మాయశ్వమేధహయము నెవ్వరోమూర్ఖులగు యిరువురు మునికుమారులు పట్టియున్నారఁట! అదియెక్కడనున్నదో చూపఁగలరా?

లవ॥ అశ్వమునకేమి చూపెదము; కాని మీకా తురంగముతో నేమిపని?

శ్రీరామ॥ అదినాసవనాశ్వము. ఆద్విజకుమారులజయించి దానినిఁ గొనిపోయి యజ్ఞమును సాంగము చేయువలయుననుటయే పని.

కుశ॥ అబాలురు సాధారణముగ జయింపఁ బడువారుకారే యప్పు డేమిచేసెదరు?

శ్రీరామ॥ అది నాకునుఁ దెలియును. అయినను నేనువారని జయించియే తీరవలయును. జయాపజయములు దైవస్వాధీనములే కదా?

లవ॥ అయిన మీపేరేమి?

శ్రీరామ॥ నాపేరు శ్రీరాముఁడని లోకులందురు.

కుశ॥ ఇపుడు మాచే-కాదు-మునికుమారులచే జయింపఁబడిన వారలెవ్వరు ?

శ్రీరామ॥ వారు నాతమ్ములు. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులనువారు.

లవ॥ వారు మీకుకావలయునా? ఆగుఱ్ఱముమీకుకావలయునా?

శ్రీరామ॥ అంతఃకరణమునుబట్టి వారును కావలయు. ప్రకృత కార్యమునుబట్టి తురంగమును కావలయు.

కుశ॥ మీకాయశ్వముఁజూపిన మాకేమిబహుమానమిత్తురు ?

శ్రీరామ॥ తురఁగముతప్ప మీరుకోరినదానినిచ్చెదను.

లవ॥ అయినమీతురఁగమిచ్చటనేయున్నది-చూడుఁడు.(అనిచెట్టు మఱుఁగుననున్న యశ్వమునుఁ జూపును.)

శ్రీరామ॥ ఇదియే మాయశ్వము. అయిన దీనినిఁగట్టిన వీరశేఖరులగు బాలకులేరీ ?

కుశ॥ గొప్పవారు మీరపేక్షించిన వారుదూరముపోవుదురా ?

శ్రీరామ॥ ఏమీ? సమీపముననున్నారా?

లవ॥ సమీపమున ననేల? ఇందేయున్నారు చూడుఁడు. (తమ యరణ్య వేషములఁదీసి ధనుర్ధారులై యెదుట నిలువఁబడుదురు.)

శ్రీరామ॥ (స్వగతము) ఆహా! వీరా యాశ్రమ రులు? వీరిఁగాంచి నాకేదో యొకవ్యక్త మనసునఁబొడకట్టుచున్నది. ఈరక్త రేఖాంచిత నేత్రములు, ఈనిడుదయురము, ఈపున్నమచందురుఁబోలు నెమ్మోము చూడ వీరిని ముద్దాడవలయునని తోఁచుచున్నదికాని కార్ముకముపై చెయిపోవకున్నదికదా?

సీ॥ మోములఁదిలకింప ప్రేమయొప్పునుఁగాని
కోపంబునెమ్మదిఁ గూడఁబోదు
పలుకులవినవేడ్క యొలుకునేకానినా
వీరసూక్తులమోము చేరఁజనదు
అంగశృంగారంబునట్టె చూచునుగాని
కనుదోయి కిన్కకెంపెనయఁబోదు
ధైర్యంబుఁగన నద్భుతముగల్గునేగాని
కార్ముకమొగిఁబట్ట కరముచనదు

గీ॥ భళిరె యీబాలకులజూడ భావమలరె
చెలువుమాజానకీదేవి చిన్నెలమరె
వీర లెవ్వారొ ధీరతాసారులౌర
వీరవర్యులు బాపలు వీరుకారు॥

లవ॥ ఇఁక మాయభీష్టముఁదీర్చుటయేకదా తమకుఁ గర్తవ్యము?

శ్రీరామ॥ ఈ రామునిచరిత్రము మీరువినలేదో? ఇచ్చినమాట తప్పు టయా? అదియెట్టిది?

కుశ॥ ఔనయ్యా! మాగురువులవలన మీగుణాతిశయములనువిని యున్నారము. ఐనను నీకాలమున గొప్పవారినిమాత్ర ము నమ్మరాదు.

ఉ॥ పెద్దలు పెద్దలంచు తగుపెత్తనముల్ పచరించి ధర్మపుం
సుద్దులఁజెప్పుచుందురిలచూడఁగఁ జేయుటయన్న సున్నయా
పెద్దలు లోకమందు బలుపెద్దలు వారినినమ్మఁజాలనే
పెద్దలుదేశవృద్ధినిటుపెంతురు నట్టిలకేను మ్రొక్కెదన్॥

శ్రీరామ॥ తొలుత మీయభీష్టమేమో యడుగుచున్నాను.

లవ॥ మాకేమియు నభీష్టమువలదు. మీరు యుద్ధరంగమునుండి తొలఁగక మాకురణదానమొసఁగిన సర్వాభీష్టములు సమ కూరినట్లు.

శ్రీరామ॥ (నవ్వి) బాలకులారా! మీముద్దారుపలుకులు నామది కెంతయు పారవశ్యము నిచ్చుచున్నవి. మీకు త్రిలోకాధి పత్యమిచ్చినను నాకుతృప్తిగలుగదు. అయిన నీ దానము మీకేల?

మ॥ వలుపల్ వేడుటో, వన్నెసొమ్ములనుతావాంఛించుటో, పిండివం
టలునాశించుటో, విత్తముల్ మదినివేడ్కన్ కోరుటో, దంతివా
జులకాంక్షించుటో, చూడధర్మములుమీక్షోణీసురేంద్రాళికిన్
కలనైనన్ రణమిచ్చకోరనగునే కాంచంగనో బాలకా॥

కుశ॥ పరాక్రమమే భూషణముగా, శూరత్వమే జీవనముగా ప్రజాపరిపాలనమే ముఖ్యధర్మముగా నెంచుమాకు రణ మపేక్షణీయ్యమగుఁగాక యుదరభరణ మపేక్షణీయ్యమా?

శ్రీరామ॥ ఐన మీరు క్షత్రియకుమారులా?

కుశ॥ అది నోటవేఱు చెప్పవలయునా?

శ్రీరామ॥ మీయట్టి శుభముహూర్తుల, మీయట్టి యభినవకందర్పుల, మీయట్టి విక్రమధన్యులఁగని మధ్యమలోకమున కొంక పెట్టని భూషణముసంగిన ధన్యులగు మీజననీజనకులెట్టి మంగళాక్షరములచే యలంకృతులో వచింపఁగలరా?

లవ॥ (జనాంతికము) సోదరా! ఏమి యీమహాపురుషుని వాఙ్మాధుర్యము? ఏమి యీవచన చాతుర్యము?

కుశ॥ ఇట్టిమహనీయ్యునితో మాటలాడఁ గలుఁగుట మనతల్లి యాశీర్వచన ప్రభావమేకదా?

లవ॥ సంగ్రామ లాభము కలిగిన మఱియుమేలు. (ప్రకాశము) ఆర్యభూషణా! ఇది కదనరంగముగాని బంధువావి వరుసల నడుగుటకు పెండ్లింటి భోజనముకాదు.

కుశ॥ మీరేమి యశ్వమేదయజ్ఞమును చేయఁదలఁచుకొన్నట్లులేదు.

శ్రీరామ॥ ఏల?

లవ॥ లేనిపోనిమాటలతో ప్రొద్దుపుచ్చువారలకు కార్యమన్నసున్న

శ్రీరామ॥ కుమారులారా! మీరీతుఱఁగమును బట్టుట తగిన పని కాదు. అందును మీశౌర్యము మ్మాతమ్ములయందు సారక

మయ్యెనని తెలుపకుడు. మీ మోహనాకారములఁగాంచి వారు పరాకున మీచేవంచితులై నిర్జింపఁబడియుందురు. అంతమాత్రముననే యింతటి సాహసమునకు మీరుపూనుట మిక్కిలి లగ్గుగాదు. నామదియు మిమ్ముఁజూచినది మొదలు కరుణాంతరంగిత మైనందున నందున్న ప్రతాపాగ్ని చప్ప చల్లారినది.

కుశ॥ మీరేమి క్రిందపడినను పైచెయ్యనుచున్నారే? మీతమ్ముల మాటటుండనిండు. మీరేమి యుద్ధమునకుపక్రమించెదరా? లేక మాతో సంధిచేసి కొనెదరా? "బాలకుల కేల యుద్ధము" అంటిరికదా? అది మిక్కిలిపొరబాటు. ఏయభ్యాసము కాని బాల్యమునుండియే యలవడవలయు.

శ్రీరామ॥ ఇంక నాయత్నములేదు. బాలులారా! మాగురువులు స్త్రీ శిశువులతోఁ బోరరాదనినందున నింత వచించితినికాని రావణమారణమునఁ దృప్తినొందకున్న నాబాణములకు మిమ్ముబలి యివ్వఁజాలక కాదు.

లవ॥ గురువాక్యపరిపాలనమన్న మొదట మిమ్ము జెప్పవలయు ఆనాడు తాటకనుచంపితిరే? అది గురువాక్యమా లఘువాక్యమా?

కుశ॥ అతికాయునితోఁబోరినప్పుడీ గురువాక్యమును మరచిపోయి యుంటిరి కాఁబోలు?

లవ॥ మాగురువాక్యము వినలేదే? లోకమున నెవ్వరైన మా గురువు లట్లు చెప్పినారని చేయరాని కార్యములఁ జేయువారిని, మాగురువులు కలలోవచ్చి యిట్లుచేయుమని

రనిపలుకువారిని, మాగురువులకుగానుమీరుమాకుధనము
సంగుఁడని మోసంగించువాఁని నమ్మరాదని చెప్పియున్నారు.

శ్రీరామ॥ సీ॥ స్త్రీబాలకులఁజంప చెలఁగుపాపమటంచు
పలికిరి గురువులో బాలులార

కుశ॥ తాటకఁ జంపుచో నేటికి యీబుద్ధి
కలుగకపోయెనో పలుకుమయ్య

లవ॥ అతికాయుతోఁబోరు మనినీదుతమ్మునిఁ
బంపుచో గురువు వచింపలేదె

శ్రీరామ॥ ధరణీవిభుండాట తండ్రిని మీకాదు
తండ్రితో యుద్ధంబు తగునటయ్య

కుశ॥ ధరణీవిభుండీవు తగ లోకవిభుఁడు మాతండ్రి
యాతనిమేముఁ దలఁతుమయ్య

శ్రీరామ॥ ఎవ్వడుమీతండ్రి ? యెట్టిరూపమువాఁడు
యెందుతానున్నాఁడు ? యెట్టివాఁడు

లవ॥ దేవుఁడాతఁడు నీలదేహముకలవాఁడు
ఎల్లెడనున్నాఁడు ఎల్లనతఁడు

శ్రీరామ॥ అతనిపేరెయ్యేది? అతఁడెప్పుడిటువచ్చు
అతనిఁగాంచెడివార లరయ నెవరు

కుశ॥ అన్నిపేర్లతనివే యతనిచేరఁగరాదు
యోగులుచూతురా యోగపురుషు

శ్రీరామ॥ మీతల్లియే సాధ్వి మీరిందునుండుట
కరయఁగారణమేమి యమలులార

లవ॥ గీ॥ సర్వలోకైకజనని మాజనని యిందు
చేరియుండఁగ హేతువు చెప్పరాదు

శ్రీరామ॥ కనుల మిముఁగాంచనేటికో కరుణగలిగె

కుశ॥ కరుణగాదది నీచేతగానితనము॥

శ్రీరామ॥ చాలునధిక ప్రసంగము తాటకను చంపుట మాగురువుల యానతిచేతనే. అదియుండనిండు. మీగురువులెవరు?

కుశ॥ వాల్మీకిమహామునీంద్రులే.

శ్రీరామ॥ వారివద్ద మీరు విద్యాభ్యాసముఁ జేసితిరా? (స్వగతము) హృదయమా! తొందరపడకుము. నీ సంకల్పము సత్యమా యసత్యమాయని తెలిసికొనకనే చెదరకుము. (ప్రకాశము) మీరు వాల్మీకి శిష్యులా? మఱియు మేలయ్యె. వారుమీకు బోధించియేయుందురుకదా?

కుశ॥ ఓ. చెప్పియున్నారు.

శ్రీరామ॥ ఏట్లు

లవ॥ పట్టినపట్టు వదలరాదనియు, క్షత్రియధర్మము పాలింపవలయుననియు, అదియే వీరధర్మమనియు.

శ్రీరామ॥ ధనుర్విద్య నభ్యసించెడి విద్యార్థులు వీరులగుదురా

లవ॥ ధనుర్విద్యాభ్యాసకులు వీరులగుదురుగాక వట్టిమాటలాడు వారు వీరులగుదురా?

శ్రీరామ॥ రాజనీతియందు నెక్కుడగువానితోఁ బోరరాదని చెప్పఁ బడదా ?

కుశ॥ ఎదటివారు మాకంటె నెక్కువవీరులైనఁగదా ?

శ్రీరామ॥ ఇది మీకు గర్వము కాదా?

లవ॥ ఇది మీకు దురభిమానము కాదా?

శ్రీరామ॥ దేహమును వ్యర్థముగ పోఁగొట్టుకొనవచ్చునా ?

కుశ॥ కనుకనే యీసాహసమునకుఁబూనితిమి.

శ్రీరామ॥ పోవనీ. మీతల్లిదండ్రుల యాజ్ఞనైనఁ బొందియున్నారా ? వారీగుఱ్ఱమును పట్టుఁడనిరా ?

లవ॥ ఏమయ్యా? నీవు మంచిగట్టివాడఁవే. మెడకు వేసిన కాలికి, కాలికివేసిన మెడకు వేయుచున్నావే ?

కుశ॥ మాతల్లి మాకు స్వధర్మములను రక్షించుకొని తనకు కీర్తిని తెమ్మనిచెప్పినది. మాతండ్రి దేవుఁడు; గనుక అందు నయు స్వధర్మత్యాగముఁజేసి పరధర్మము నాశ్రయించి దేశమును, కులమును నాశనముచేయుమనిచెప్పలేదు. తెలిసి నదా ?

లవ॥ ఇతఁడేమి యుద్ధము చేయునురా? మాటలు కోటలు దాటు చున్నవికాని కాలు గడప దాటకున్నది? తమ్ములపాటు జూచినను నితనికి కోపమేరాదుకదా ?

శ్రీరామ॥ ఆహా! ఇంక తడయుట దుస్సాధ్యము కలుపాత్ములారా ! ఇఁక మిమ్ము విడువను. (అనిదారుణాస్త్రములప్రయోగిం

చును. అవి పూలహారములై వారికంఠములఁబడును) ఔరా అదియేమి యాశ్చర్యము? నా బాణములు పూలహారములే యైయుండునా ? (కోపముతో) ఇప్పుడైనను మీయజ్ఞానమును వదలెదరా లేదా ? (అని నారాయణాస్త్రమును తొడగును.)

కుశ॥ (జనాంతికముగ) ఆహా ! ఈయుగ్రాకారము కనులకు మిరుమిట్లుగొలుపుచున్నదిగదా? ఈభయంకర తేజముచే మనకు బాణాసనముపై చేయియే పోవకున్నది కదా ?

లవ॥ ఊరక మనతల్లివద్దకు పోవుదమురమ్ము.

కుశ॥ (అస్త్రమును తొడిగి)

గీ॥ మహిని మాతల్లి లోకైక మాతయేని
ఆమె సత్కీర్తి జగముల నలరునేని
జనని మాజానకీదేవి సాధ్వియేని
ఇతఁడు నీయస్త్రమున మూర్ఛనెనయుఁగాత॥

శ్రీరామ॥ హా ! జానకీ ! జానకీ ! (మూర్ఛపోవును)

[ప్రవేశము: శ్రీఘ్రముగ శూర్పణఖాకరాళులతో ఆంజనేయుఁడు. శ్రీరాముని వద్దకు వచ్చిచూచి]

ఆంజ॥ రామా ! రామా ! రామా ! లోకాభిరామా ! ఈదేవుఁడు మూర్ఛిల్లియుండుటకేమి కారణముండవచ్చును ? (బాలకులఁజూచి) బాలకులారా ! మీరేనా మారామచంద్రు మూర్ఛనొందించినవారు ?

లవ॥ లేదయ్యా! అతఁడే యేలనో మూర్ఛిల్లి యున్నవాఁడు.

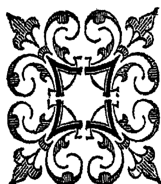
ఆంజ॥ కల్ల. మిమ్ము విడువను. చచ్చితిరిఁక నాముష్టి ఘాతమునఁ.

(అనిచెయ్యెత్తును. లవకుశులు రామధ్యానముఁ జేయుదురు)

(అనుబంధము 41)

(ఆంజనేయుఁడు నృత్యముఁ జేయుచుండును. లవకుశులు రామధ్యానముచేయుచు నిష్క్రమింతురు. ఆంజనేయుఁడు వారిని వెంబడించును.)

(యవనికపడును.)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

పంచమాంకము—చతుర్థరంగము

పర్ణశాల.

(సీతయు వాల్మీకులును కూర్చుండియుందురు)

వాల్మీకి॥ అమ్మాయీ! ఇంతలోననేవత్తురు. నీకుమారులకేమైన నాపదకలదా? ఊరడిల్లుము.

సీత॥ జనకా? ఇంతకాలము నన్నుఁ బాలించితివి. రామదర్శన భాగ్యము నాకుఁగలదాలేదా?

వాల్మీకి॥ అమ్మా! అంతయుఁ దెలియఁగలదు. ఒకక్షణములో నీవు నీనాథునితోఁ జేరుదువు. సత్యము. నేనుసంధ్యావందనము తీర్చివచ్చెదను. ఏమియుభయపడకుము?

(నిష్క్రమము)

[ప్రవేశము: కుశ కుమారుఁడు]

కుశ॥ తల్లీ? నమస్కారములు.

సీత॥ జయసిద్ధిరస్తు. కుమారా! నీతమ్ముఁడేడీ?

కుశ॥ అమ్మా! వెనుకవచ్చుచున్నాఁడు.

సీత॥ మీకు జయమే కలిగినదికదా?

కుశ॥ తల్లి! అంతయు నీమహిమయే. అశ్వమును సాధించితిమి.

సీత॥ వారేమైరి? వారు శూరులేనా?

కుశ॥ లోకైక వీరులని వచ్చును. వారు నీవుపదేశించిన మాత్రముఁ చేతనే మూర్ఛిల్లిరి. తుదకెవరో యొకమహాపురుషుఁడు నీలమేఘశ్యాముఁడు వచ్చెను. అతని బాణాగ్ని మమ్ములనుఁ గాల్చుచుండెను. మేము నీధ్యానమునొనర్చితిమి. నీపేరు వినఁగానే యతఁడు క్రిందపడియె అతనివద్దనుండి యీ మాణిక్యమునుఁ దెచ్చితిమి (మాణిక్యమిచ్చును)

సీత॥ (రిచ్చవడి మాణిక్యమునుచూచి) హా! రామా! రామా! (అని క్రిందపడును.)

కుశ॥ తల్లీ! తల్లీ! (అని శైత్యోపచారములఁ జేయును.)

సీత॥ (లేచి) కుమారా! ఆమహానుభావుఁడు, ఆనీలమేఘశ్యాముఁ డెచటనున్నఁవాఁడు? ఎట్లున్నవాఁడు? అయ్యో! అలనాఁడు మేమరణ్యమునకుఁబోవునపుడు మాయత్తకౌసల్యాదేవి రామచంద్రునకుఁ గట్టిన రక్షామణి కదాయిది?

కుశ॥ తల్లీ! తల్లీ! ఆరాముఁడెవరు? నీవు శోకించుటకుఁ గారణమేమి? తెలుపుమా తెలుపుమా, నీకు నమస్కరించెదను తెలుపుమా. (అనికాళ్లఁబడును.)

సీత॥ అయ్యో! అతఁడు మీదైవము. మీగురువు. మీపాలకుఁడు

గీ॥ మీదు దైవంబు మీదాత మీగురుండు
మీనిధానంబు భాగ్యంబు మీదుస్వామి
మీదుజీవంబు మీకల్మి మీధనంబు
మీకులాధ్యుండు మీతండ్రి మీకు లేడు॥

కుశ॥ అమ్మా ! మేము కలుషాత్ము లైతిమి. పితృహింసకుల మైతిమి. మాగతియేమి ? నీవేల మాకుఁ జెప్పక పోయితివి ?

[ప్రవేశము: లవకుమారుఁడు పాడుచు; వెంట ఆంజనేయుఁడు శూర్పణకా కరాళులతో]

(అనుబంధము 42)

ఆంజ॥ (ఆశ్చర్యమున ఆహా ! మాజానకీదేవి ! మాలోకమాత ! ! మాతల్లి ! ! ! (నమస్కరించును)

సీత॥ (దుఃఖముతో) అన్నా ! మారుతీ ! నీ వెక్కడినుండి వచ్చితివి ? మీరాముఁడెందున్నాడు ? ఆదేవుఁ డెటులున్నాడు? చూచితివా నీస్వామిని ?

ఆంజ॥ తల్లీ! రామచంద్రుడు యుద్ధమునకు వచ్చినాఁడన్న యుదంతమువిని తపముఁ జేయుచున్న నేనాతని దర్శింపవచ్చితిని. రాముఁడు మూర్ఛిల్లియుండెను. ఈ బాలకులు సీతరామ మంత్రముచే నన్నుఁగట్టివైచి నీయొద్దకుఁ గొని తెచ్చిరి. వీరెవరు ?

సీత॥ మారుతీ ! పితృఘాతకులై నాయుదరమున దురదృష్ట వశమున జనించినవారు.

ఆంజ॥ వీరు నీనందనులా? మాస్వాములుకదా వీరు ? నాచిన్న ప్రభువులుకదా వీరు ? నేడు ధన్యుడ. నేఁడుకృతార్థుఁడ (అనినమస్కరించును.)

సీత॥ అంజనాతనయా! మా రామచంద్రుని నాకుఁజూపుమా. మా దేవదేవుని నాకుఁజూపుమా. అకటా! దిక్కులేక యనదనైయున్నను నతని క్షేమవార్త వినినైన సంతసించుచుంటినే? ఇఁక నాగతియేమి? నాకెద్ది శరణము? హా! శ్రీరామా!

[ప్రవేశము వాల్మీకి, జనకుఁడు.]

వాల్మీకి॥ జానకీ! జానకీ! భయపడవలదు. కుమారీ! నీనాథుఁడు నీపేరు విన్నమాత్రమున నధికదుఃఖార్తుఁడై యున్న కారణమున మూర్ఛిల్లియున్నవాఁడు. ఈకుమారులు నీకుమారులని తెలిసినందున దుఃఖప్రేమాధిక్యములవలనఁ గలిగిన పారవశ్యముకాని వేరపాయముకాదు పోదమురమ్ము. రామచంద్రు నొద్దకు. కుమారులారా! మీజనకుని దర్శింతురఁటరండు.

జనక॥ తనయా! ఇదియే నీ సంతోషసౌధ ముఖద్వారము. నీకుఁగలిగిన యవరోధమునుమాని శుద్ధమాయాస్వరూపిణివై వెలుగొందుము. లోకనాథులగు సీతారాములఁ గాంచి జగము సంతసించు. రమ్ము పోవుదము.

[ప్రవేశము: ఆంజనేయుఁడు శూర్పణఖా కరఖులతో]

ఆంజ॥ (వాల్మీకులకు నమస్కరించును.)

వాల్మీకి॥ పావనీ! మంచివేళకువచ్చితివి. నీవు లేని రామాయణము కలదా? పోదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

లవ - కుశ నాటకము

పంచమాంకము—పంచమరంగము.

యుద్ధభూమి.

[శ్రీరాముఁడు పరుండియుండును. జనకుఁడు కూర్చుండియుండును. వాల్మీకులు ప్రక్కనకూర్చుండి యభిమంత్రింతురు.]

శ్రీరామ॥ (లేచి) మునీంద్రా! వాల్మీకి చంద్రా! తమదర్శనము నాకెట్లుకలిగె? ఏరీ ఆకుమారులేరీ? త్రిలోకవీరులేరీ? జానకీ వరపుత్రులేరీ? చూపుమా. చూపుమా.

[ప్రవేశము; ఇరుప్రక్కలనుండి పాడుచు శీఘ్రయానమున లవ - కుశ కుమారులు.]

(అనుబంధము. 43)

శ్రీరామ॥ కుమారరత్నములారా! శూరవసంతములారా! ఈపాతకునినేల వేఁడెదరు? వీఁడు మీకుఁదండ్రికాఁడు. క్రూరుఁడు, కిరాతకుఁడు. హా! సీత! నాయంత్యకాలము సమీపించుఁ గాఁబోలు! నా మానసమును! నా సర్వాంగములును తాపబాధితములై యున్నవి. లోకాపవాద మూలమున

నిన్నుఁ గన్నులారఁ జూడకున్నాఁడను. మదియందు నిన్నే ధ్యానించుచున్నవాఁడ.

వాల్మీకి॥ రామచంద్రా! పరమవిజ్ఞాన ధన్యులగు జనకరాజేంద్రులు మిమ్ము దర్శింపవచ్చియున్నారు.

శ్రీరామ॥ రాజేంద్రా! మిమ్మిందుదర్శించుటచే ధన్యుండనైతిని.

(అని నమస్కరించును)

జనక॥ రామా! నిన్ను దర్శించుట భాగ్య మెన్ని జన్మములు తప మొనర్చినఁ గలుగవలయు?

[ప్రవేశము: శూర్పణఖా కరాళులతో ఆంజనేయుఁడు.]

ఆంజ॥ (శ్రీరాముసకు నమస్కరించును.)

శ్రీరామ॥ అంజనాతనయా! నీవెప్పుడు వచ్చితివి? ఈ శూర్పణఖను నీవెట్లు తెలిసికొంటివి? ఆహా! జానకీ! నిరపరాధ వగుట జగమెఱిగియున్నను నిన్నుఁ గటిక మానసమున నడవిఁదోలిన నిర్భాగ్యుని నొకతూరిచూచుట మహాపాతక కార్యము. అయినను ఏదీ నీ మోముదమ్మి నొకపరి నాకుఁ జూపుమా. నాకుమాపణఁ గైకొమ్మా.

[ప్రవేశము: సీత పాడుచు]

(అనుబంధము 43)

శ్రీరామ॥ (ఆలింగనము చేసికొని) జీవితేశ్వరీ! ఈ కుమార హింస కుని, నిండుగర్భిణి నించుకంతయు నక్కటికములేక బాధించిన పాపాత్ముని జూడఁగల్గితివిగా? ఇదియే నీవరపురంధ్రి

చారిత్రమును సూచింపుచున్నది. నన్ను మన్నింపుము. నాయపరాధముల మదినుంచకుము. అట్లైన నాయంత ర్దహనా పశ్చాత్తాపము తీరఁగలదు.

(అనుబంధము)

సీత॥ నాధా! అంతయు నా పూర్వార్జితఫలము; ఇందు నీయప రాధ మేమున్నది. సర్వభూత దయామయుఁడగు నీకిట్టి బుద్ధి కలుగవలయునన్న నాగ్రహచారము కదా ?

ఆంజ॥ దేవా! ఇది మీయపరాధము కాదు. ఇదియంతయు ని దురాత్ముల కృత్యము (అని శూర్పణకా కరాళులను చూపి) వీరు చాకలివేషముల వేసికొని మిమ్ము మోసగిం చిరి.

వాల్మీకి॥ దేవా! ఇదియంతయు నీకు శాపఫలముకాని వేరుకాదు. అది తీరిపోయినది. ఇది సమ్మోదకాలము. ఈకుమారు లకు నాయెదుట యువరాజ్య పట్టాభిషేకముఁ జేయుము.

జనక॥ సీతారాములారా! ఇపుడు మిమ్ముం గాంచితిని. నాఁడు మిధిలాపురమున మీ వివాహమునాఁడు మిముఁజూచుటచే గలిగినసంతస మిప్పుడు కలిగినది. నాదౌహిత్రుల యౌవ్వ రాజ్యాభిషేక మహెూత్సవము కన్నులార జూడవలయు నని యున్నవాఁడ; దాని కనుమతింపుఁడు.

శ్రీరామ॥ మునీంద్రా! నాతమ్ములు ?

వాల్మీకి॥ సందేహములేదు. వారయోధ్యాపట్టణమున నపుడే మేల్కాంచియున్నవారు.

శ్రీరామః ఆంజనేయా! ఈ శూర్పణఖాకరాళు లపరాధులైనను నిట్టి సంతోష సమయమున వీరిని దండింపరాదు. వీరి కభయ మిచ్చియున్నాఁడ.

(ఆంజనేయుఁడు శూర్పణఖాకరాళుల విడిచిపెట్టున వారందఱికిని నమస్కరింతురు.)

లవ-కుశ కుమారులను కూర్చుండఁబెట్టి పట్టాభిషేకము జరుపుదురు.

(అనుబంధము 45.)

మంగళము.

అ ను బ ం ధ ము.

మాల్ కోస్ రాగము. చాపు తాళము.

అందరు|| కృపారామ-శ్రీరామ-నారాయణా
అపారాగ-మోద్ధార-ఆలింపుమా ||కృపా||

మహాదైత్య సంహార-మానాయకా
మనోభక్త-సంరక్ష-మందారమా ||కృపా||

మునీంద్రా మనోవాస-దీనావనా
ఘనాధామ-శ్రీరామ-ఓరాఘవా ||కృపా||

నౌరోజు రాగము. ఏక తాళము.

అందరు|| ధరణిని-స్థిరంబు నేలు-రఘువర-
సుఖంబుగన్-జనంబులన్ ||రఘు||

భరతు|| ఖేదముల్-వాదముల్-భేదముల్ - పోవగా-సాదరమతి స-
మ్మోదము చెలగన్-సోదరులన-నెల్లర బ్రోవుముదయ ||రఘు||

శత్రుఘ్న|| ఇన్నాళ్ళకున్-కన్నారగా-నిన్నిందులన్-కన్గొంటిమి
కలుషము చనె స-త్ఫలములు వెలిగెన్ - బలు వెతలడగెన్
రఘుకులభరణా

ఆంజ|| రామా - సురుచిరదనుజ భీమా-రవిశశిలెదివర-క్షేమా -
రగనిల వెలయున్ భూమిన్ - అది వర - కరుదుగ-ధరణిని
మనుపుము ||రఘు||

లక్ష్మణ॥ పరులై - సుఖతత్పరులై -పతి భక్తిరలై -తగు సుందరులకా-
మనుపక-ఘనసతులై -తనరగ ధర్మము నెపుడుక-నిలుపు
దయ్యా-పన్నుగ-నాదర మెన్నగ-నందర చెన్నుగ-బ్రోచుచు-
సన్నుతరఘుమణీ ॥ధర॥

సీత॥ వాణులక్ -బుధగీర్వాణులక్ -శ్రుతినింద్రాణులక్ -మణినింద్రాణ్ణం
బులునక్ -శుభంబు-సలలిత-సుఖంబులొసగుత ॥రఘు॥

శ్రీరామ॥ ఇందిర-రమణుఁడు నిటు-మమ్మిందు-ఆనంద-మలరఁగనిఁడు-
నొందింప-మీరంద-రనుపమదయ నొందంబు-మీరక-బ్రో
వగ-ఎందు నేలెదక - అందముమీరచ-మంద శుభోద
యమెందును నొసఁగుఁడు॥

నాటకురంజిరాగము. ఆదితాళము.

సీత॥ ధీరమారుతీ-రమ్మా-వీరాగ్రణి
కోరి రామవార్త-కూర్మిఁదెల్పినట్టి ॥ధీర॥

శోకసంద్రమందు-సొలసియున్న నన్ను
వీకబ్రోచినట్టి-ధకుమార యిందు ॥ధీర॥

మాల్కోస్‌రాగము. ఆదితాళము.

ఆంజ॥ అమ్మా కోతికి మణి-హార మదేలా
ఇమ్మా రాముని-పాదభక్తిని ॥అమ్మా॥

రాముఁడెదైవము - రాముఁడెభావము-రాముఁడె ప్రాణము
రాముసిధానము ॥అమ్మా॥

రామారాఘవరామ-ప్రేమంపుకరుణను
నామానసంబున-తిరముగనిలుమా

నీమహిమంబును - నేర్తునె తెలియగ
ఇమ్మాజ్ఞానము - ఇనకుల భూషణ ||అన్యా||

5. కాఫిరాగము. ఏకతాళము.

అంజ|| కనుగొంటినాదైవ దైవంబును
కనుగొంటి శ్రీరాము నభిరాముని ||కను||

కనుగొంటినాభాగ్య సుఫలంబును - కనుగొంటినాతపో
పుణ్యంబును - కనుగొంటిశ్రీరామ తత్వార్థము ||కను||

ధన్యుండనైతినే-మాన్యుండనైతిగా
చెన్నారనానోము-లీడేరెగా ||కను||

6 1-వ పాటయే.

వృషభగతిరగడ.

0. యదుకులకాంభోజిరాగము, అటతాళము,

రామ|| కానజానకిసూనసోనలు- కానకానగనయ్యెమానిని
సీత|| తేనెవానలనూనమానగ- తేటులాటలపాటపాడవె

రామ|| వారినీరజవారమారగ-నంచలంచుగసంచరించెగ
సీత|| కోరిసారసకీరవారచ-కోరబృదమునందమొందెను

రామ|| సీతశీతలకాంతగాతక-చిత్రలాస్యము నేత్రపాత్రము
సీత|| భీతవాతసుపోతవ్రాతము-నేతరించెనుసాతిమోదత

రామ|| బాలబాలరసాలసాలపు-పాళులలరెనుపాలుపుమీరగ
సీత|| నీలతాలతమాలజాలము-నిరతపాంధసుఖంబునించదె

8. సురటిరాగము. రూపక తాళము.

సీత॥ వనసీమ-కరుగగనా-కానతిచ్చి బ్రోవుమా
ప్రాణనాధమానుమనుచు-పలుకకుండ వేడుదాన ॥వన॥

రామ॥ ఎలనాగ-యీవాంఛ-ఏలకలిగెనీకు-పలుబాధ
కలిగించు-బాలఘోరకాననంబు ॥ఏల॥

సీత॥ మునిభార్యలనుజేరి-మనసారనుండకోర్కె-మొనసి
నాకురామచంద్ర-కనికరంబుచూపుమా ॥వన॥

రామ॥ మొన్నగదా-మునిభార్య-లున్న కానమాననయ్యె
ఎన్నవలదీ. కానికోర్కె-సన్నుతాంగి-వలదువలదు ॥ఎల॥

9. కేదారరాగము. రూపక తాళము.

సీత॥ దయగనుమారమణా-తాపసాశ్రమంబుఁజేర ॥దయ॥

రామ॥ ఇదితగునా-లలనా-యేలయిట్టివాంఛితంబు ॥ఇది॥

సీత॥ నా-థా-అ-లిం-పు-మా ॥దయ॥

రామ॥ బా-లా-మే-లా-యీ-లీ-ల ॥ఇది॥

సీత॥ కీడా-మేలో-వీడఁ-జాల-వేడుదాన ॥దయ॥

రామ॥ కాన-నంబు-కాన-లేదె-మానుమింక ॥ఇది॥

సీత॥ మునిభా-ర్యలతో-ఘనలీ-లలనే-గనగఁ మనుపవె॥ ॥దయ॥

రామ॥ వనజే-క్షణసీ-మనమీ-గతికిఁ-చనగఁ-వలయునె ॥ఇది॥

సీత॥ నమ్మినభామినితా-నెమ్మదికోర్కెలని-యిమ్మని
వేడగను-నొసఁగక మసలుట యుచితమె ॥దయ॥

రామ॥ సుందరియీగతినా-నందమెకానలనీ-పొందితి
మొన్ననెగా-అడుగక నుడుగుము పడతిరో ॥ఇది॥

సీత॥ మానక_జాల-రామా-

కానలకై నను-నేగగమనమునఁ-దలచితి ॥దయ॥

రామ॥ దైవా-యత్తం-బేమొ-

తలపఁగజాలనునే-తాపము-కలిగెను తలపగ ॥ఇది॥

10 వసంతరాగము. ఆదితాళము.

శ్రీరామ॥ పల్క_జాలనే-పాపపుమాటల

పరమహేయముల్-పాతకమడరదె ॥పల్క॥

మహాశోకమా-మానసమందుల

మాటలవెలికిని-దాటగనియ్యదు ॥పల్క॥

11 హిందూస్థాని జంఝూటిరాగము. ఏకతాళము.

లక్ష్మణ॥ నే మహాపాపుఁడనునైతి-పరలోక-దూరుఁడైతి-
అపయశం_బందనైతి
జననిరో-కాననంబులఁవిడిచిచనఁగనే-మనఁగజాలనే ॥నే॥

ఈమహాతాపమెటులోర్తు-పలుకంగనెటులనేర్తు
కలుషుఁడై-గర్భవతినినే-కటికయడవినే-గనగ త్రోయగా॥

12 మాండ్ రాగము. చాపుతాళము.

లక్ష్మణ॥ మాతయింత-వంతనిచ్చు-పాపుఁడ
ఇంతనన్ను-మదినికరుణ-చూడకే ॥మాత॥

అంతమొంద-శాపమిచ్చిబ్రోవవే
సంతసంబు-గల్గునాకు-అమ్మరో ॥మాత॥

సీత॥ అన్ననింద-లెన్నో యోంద-నాయెంగా
ఎన్నఁడాయె-కరుణరాముఁ-వలకో ॥అన్న॥

ఉన్నవృత్తము-తెలియఁడాయె-కన్నారఁ
అన్నియాశ-లణ్టిపోయె- లక్ష్మణా ॥అన్న॥

13 ధన్యాసిరాగము రూపకతాళము.

లక్ష్మణ॥ అమ్మరో! -అడవినెట్లువిడతునే
నెమ్మనంబు-తల్లడిల్లె ॥అమ్మరో॥

సీత॥ లక్ష్మణా ! -చింతయేలమానుమా
నాదుప్రాప్తి-యిట్టులుండ ॥లక్ష్మణా॥

లక్ష్మణ॥ తల్లీ-వనటగలిగెపెల్లై-విడచిచనగలనెఁపుడమి ॥అమ్మరో॥

సీత॥ సౌ-మి-త్రీ-శో-కం-బే-లా-నీకు ॥లక్ష్మణా॥

లక్ష్మణ॥ ఈరేడు-జనులుఁ-మునులుఁ-సురులుఁ-చూడంగ
అనలంబుననీవెనయవె-మాయమ్మ-వరసాధ్వినినిఁ
అటవిఁ-త్రోయించి-మనగఁ-గలనెజనని ॥అమ్మరో॥

సీత॥ నాదునొసటిటులఁ-విధివ్రాయమటికలదే-ఇదినాదు
పూర్వజన్మ-పాపమింక మదినడలకుమా ॥లక్ష్మణా॥

లక్ష్మణా॥ నీ-కరుణచె-మముకడుఁ-నరశితజనని-వరప్రేమను-
మమ్మరయఁగా-కంటిమోౘజనకతనయ-మనమున-
శోకము కలిగెను. ॥అమ్మరో॥

సీత॥ మాయన్న-ఘనతరముగ నా శేవ-సలుపుదుగద
వేభక్తి-బలువనములనాకింక- శేవల్ -ప్రమోదమున
సలుపఁగ-మహాత్ము లెవరిటు చెపుమా-శుభ మొదవును-
ననుమది మఱువంగవలదు. ॥లక్ష్మణా॥

14 ముఖారిరాగము. రూపకతాళము.

లక్ష్మణ॥ నీకి యొ్యా-దిక్కు-నెవరు-
యీావనంబునందు- తల్లిరో ॥నీకి యొ్యా॥

లోకజననీ-నీకీగతి-శోకముకలిగనుసకటా
కీకాటవి-కాపుడయ్యె-ప్రాకటసురవర్యులారా ॥నీకి యొ్యా॥

పరమసాధ్వి-నీదుకోడలి-నరయనీకు-నప్పగింతు
కరుణనీవె-చూడుమయ్యా-ధరణిదశరథావనీశ ॥ నీకి యొ్యా॥

15 రాగము. తాళము.

వాల్మీకి॥ మానుమింక-తాపము-జానకీ
ప్రాణనాథు-కాననౌను-భామినీ ॥మాను॥
లోకమాత-నీవెయేల-శోకము
వ్యాకులంబు-మానుమమ్మ-పావనీ ॥మాను॥
వెతలుబోవ-సుతులగనెదు-అతివరో
పతినిజేరి-సుఖముగందు-వమ్మరో ॥మాను॥

16 సావేరిరాగము. ఆదితాళము.

సీత॥ రఘురామ-మనుపుమా-రామా
ఎందునేనీముఖ-చందురుగాంతునో-
చెందనీవగబాయుదు ॥రఘు॥

ఇనకులభూషణ-ఏలుమా-దీనను-రాగదే-రామా
రామా ॥రఘు॥

17 కమాజురాగము. ఏకతాళము.

లవ॥ } వరసరోజలోచనరామ-రఘుకులాబ్ధిసురుచిర
కుశ॥ } సోమ-రఘురామ-పరంధామ-అరిభీమా ॥వర॥

ధరణిజామనోంబుజకామా-సురవరావదభిరామా-
దయగనుమా-మదిగొనుమా-వరనామా ॥వర॥

18 [illegible]రాగము. ఏకతాళము.

లవ॥ } ఏలమ్మాయిటు-దురంతచింత
కుశ॥ } చాలశోకమొందనేల-దురంతచింత ॥ఏలమ్మా॥

కుశ॥ కన్నులనీరిటు-కారగనేల-మన్ననదెల్పవె-మమతచె
తల్లిరో ॥ఏలమ్మా॥

లవ॥ తనయులమమ్మల-గనియిటుశోకము-కనగను
నేలను-వినుమిదిజననిరో ॥ఏలమ్మా॥

19 కానడరాగము. ఆదితాళము.

లవ॥ ఇటుపిఱికిపలుకు వినకమ్మా
ఇదినరునికుండ తగదమ్మా ॥ఇటు॥
బాణముచేకొని - వైరులజంపక
మానినక్షత్రియుండౌనా ॥ఇటు॥

20 శ్యామకల్యాణి రాగము. ఆదితాళము.

లవ॥ } రఘురాముచరితమును -వినుమమ్మా[illegible] ॥రఘు॥
కుశ॥ } రాముని సీతా-రామునిం దలచిన్న-[illegible]లగునుగా

లవ॥ ఖరదూషణాదులను-ఖండించెనుగద
వాలినికోలంగూలఁగనేసెను-
రాముఁడు రాముఁడుగా ॥రఘు॥

కుశ॥ జనకాత్మజనుకూడి-జగమెల్లఁ బరి
పాలన సేయు-భవ్యుఁడు రాముఁడు-
నారదవంద్యుఁడుగా ॥రఘు॥

లవ॥ ధరరావణాదిదనిమి-దయచెన్నారెను
రాముఁడు నేఁగా-రాముఁడుకలిగిన-మోక్షముకలుగునుగా॥

21 శంకరాభరణము. ఏకతాళము.

జనక॥ విడువిడుబాలక-మృగమునుపట్టకు
వినోదమా-యిది-ప్రమోదమా ॥విడు॥
ఘనతరమా-గనతరమా
చూడఁగ వేడుక-కాదిదితలపఁగ
వినోదమా-యిది-ప్రమోదమా ॥విడు॥

22 హిం-తోడిరాగము. ఏకతాళము.

కుశ॥ దుడుకునపలుకకుమా-యెడగునగు
కడుకొనిమృగమును-నెడరునడుగకు ॥దుడుకు॥
కాలరుద్రుఁడగు-నేమికావగా-కాలుపూనకటునావల
పోమ్మా-చాలవింకవడి-పరుగిడుపలుకక ॥దుడుకు॥

23. మధ్యమావతిరాగము. రూపకతాళము,

బాలకులు॥ రారవేటలాడుదమురారా-వేడుకలరగా
బలుసింగంబులనెల్లఁ-నలుముచుపులులను వేగ
నలచినలచి-నెతలపఱచి-జగముఁ బెనచి-ముదము
పెంచఁగా ॥రార॥

ఘనకుంజంబులలోనఁ-వనమహిషంబులమరియు
కరులయెలుల-తరలదునిమి-ఫులులనదిమి-భరము
డించఁగా ॥రార॥

కలకాలంబును నెంతో-జనములనలచెడివానిఁ
కదలనియక-మెదలయక-వదలిచనక-చెదర
చంపఁగ ॥రార॥

24 కాఫీరాగము. ఏకతాళము.

శత్రుఘ్న॥ నినుమదమణచెద పలువా-గనుమా
రాముని యెడనీ-రా ఋడిచెల్లునె-భూమినినీవిక బ్ర
దుకవుపోరా-శరం-బిదే-నినుఁ-హరిం-పగ వెలగెను రా
పలు వా-గనుమా ॥నిను॥

కావరముందు మనీవిటుహాయమును-లావునబట్టితి
దక్క-వు క్రూరా-జనం-బులుఁ-గనఁ-నినుఁ- యిలగూల్చె
దరా - కనుమా - పలువా ॥నిను॥

25 కమాజురాగము. ఆదితాళము.

శత్రుఘ్న॥ బాలకచాలవు - ఆలమునఁ
కాలముతీరెను - కానవురా ॥బాలక॥

లవ॥ ఏపునచూపుము - శౌర్యమును
ఈపరిమాటలు - నోపవురా ॥ఏపున॥

శత్రుఘ్న॥ శూలియడరినఁ - స్రుక్కణగింతు

లవ॥ ఏల - ఇట్టుల - బీరము - పల్కెదు
కాలుని - చెంతకు - నంపెదను

శత్రుఘ్న॥ చాలునునీవిక - చచ్చితిరా

లవ॥ నీమానము - ప్రాణము - నీగెదురా

ఫీల్ రాగము. ఏకతాళము.

సీత॥ సుకుమార-రణమునచనితే
శోకంబే-గతితాళుదాన
ధర నే-గతినే-మనఁగలదాన ॥సుకు॥

సొగసగునగు వె-న్నడుగనుదాన-చెక్కిలినొక్కి-నే
ముద్దిడుదాన-చెలునొ-పలుకె-న్నడువినుదాన ॥సుకు॥

27 శామకల్యాణిరాగము. రూపకతాళము.

కుశ॥ వాఁడెవ్వాఁడు-నొంతునేఁడు-పట్టితెత్తు పేరువాడి
పాదముల చేర్తునే-ప్రాణములతీర్తునే ॥వాఁడె॥

ఇంద్రుఁడైన - యుపేంద్రుఁడైన-మించిద్రుంచి నొంచివైతు
శోకమేలనమ్మరో-వీకపంపుతల్లిరో ॥వాఁడె॥

28 కాఫిరాగము. ఆదితాళము.

కుశ॥ ఏపలువా-కొనుచుచనెనో-పలుకుడికనేవాని-
మదమణతుఁ ॥ఏపలువా॥

పటుతర-శరముల-పాఁయఁగఁ జేతుఁ
పటుతర యురమును-చీలఁగఁ జేతుఁ
అటునిటుకదలక-పదములవిరుతుఁ ॥ఏపలువా॥

29 తోడిరాగము. ఏకతాళము,

కుశ॥ ఓరోరోరీ-నిలునిలుమిఁక పొగ-రడిచెదభూమిప రణమందుఁ
-శరంబునిటునిఁ-విరోధగతిచే-ధరఁ పడగనిఁ-
మదయింతుఁ ॥ఓరో॥

శతృఘ్ను॥ బాలా-మేలా

కుశ॥ పోరక-రారా

శతృఘ్ను॥ బాలోఁడ-వీలాగు-అలంబు-చేయంగ-చాలుదె
బాలక-పోలునేరా.

కుశ॥ ఇటులన్-పలుకన్-నగునే-పొగరే

శతృఘ్ను॥ వైరంబునీ-కేరాయికన్-పోరాడఁగా-ధీరుండనే
నీవు-శూరుండవే॥ ॥ఓరో॥

30 కల్యాణిరాగము. ఏకతాళము.

లవ॥ } సమరమందు-శౌర్యమున్-మీరన్-చూపుమా-ఓపుమా
కుశ॥ } సవనవాజినాజిలో-శక్తిచూపనినిత్తుము ॥సమర॥

31. కల్యాణిరాగము. ఆటతాళము.

లక్ష్మణ॥ బాపలేటికిమీకునీగతి- పవరమును చాలింపుఁడు
సైపలేరు ప్రతాపవహ్నిని-చటులబాణపరంపరల్ ॥బాప॥

32 కల్యాణిరాగము. ఏకతాళము.

లవ॥ } నృపులకెందుయుద్ధమే – సారా – మోక్షమా ధర్మమా
కుశ॥ } నృపుఁడక్షత్రియుండవు – నీకుఁ జెప్పువారమే ॥నృపుల॥

33 కల్యాణిరాగము. ఆటతాళము.

లక్ష్మణ॥ మీరుక్షత్రియులౌదురే – మిముఁ గన్నధన్యులికెవ్వరు
మిమ్ముగన్నయశమ్మునొందిన – మేలివంశము నేదొకో

34 కల్యాణిరాగము. ఏకతాళము.

లవ॥ } కులమునూరుపేరు నీ – కేలా – బంధువీవౌదువే
కుశ॥ } వినుముజన్మపత్రికల్ – వేడ్కవాయువాఁడవే ॥కులము॥

35. కల్యాణిరాగము. ఏకతాళము.

లక్ష్మణ॥ వీరక్షత్రియులైన శూరుని - బలమునిటుయోచింపుడు
తారతమ్యమెఱుంగకిట్టుల - మీరినిల్వఁగపాడియే ॥వీర॥

36. బిల్హారిరాగము. ఏకతాళము.

లక్ష్మణ॥ పుడమిపడగ -- వేయఁజాలనే

కుశ॥ పోగరా?

లక్ష్మణ॥ తగురా?

లవ॥ నగరా?

లక్ష్మణ॥ బాలులంచు నూరకుంటి

కుశ॥ ఏలగర్వమడరెనీకు

లక్ష్మణ॥ నిలుము నిలుము - పలుకులార్చెదన్

లవ॥ చనుమా

లక్ష్మణ॥ వినుమా

కుశ॥ కనుమా

లవ॥ } పలుకుతేల పసుపుబాణముల్ -
కుశ॥ } మెచ్చన్ - వచ్చున్ - నిన్నున్.

లక్ష్మణ॥ శరములింక నురముపెడలి ధరణిచేరుచూడరా

తరమెనిలువ - రణముసేయఁగా -

కలరా - మీరన్ - గలరా

37. హిం - జంఝూటి రాగము. ఏక తాళము.

లక్ష్మణ॥ వీరుఁడైన శక్తియున్న-యుద్ధమందుఁ బోరఁజాలి-నిల్వుమా
కుశ॥ బీర మేల బాలులంచు - పల్కనేల ధీరుఁడౌచు - పోరుమా
లక్ష్మణ॥ బాలురింతతో వైర మేల - కాలంబుతీరినదిగా
లవ॥ ఈలాగు ప్రేమంబునీ కేలనూ - చాలించి గై కొమ్ము -
బాణంబులన్
లక్ష్మణ॥ ప్రాణంబు-మానంగ-నౌనఁ చూడుఁడీ-మన-లేరు
చూడుఁడీ ॥వీరు॥

38. ఇంగ్లీషునోటు. ఏక తాళము.

ఆంజ॥ ఇదె ధరన్ బడన్ పడన్ నడంతునిం దె దుష్టులన్ -
ఖలులనొంతు - ద్రుంతుమింతు - వంతనొందఁజేసెదన్
ఏ - పా - రన్ - దైత్యులిట్టుకట్టడిన్ -
సలుపదలచి - కలతపరచి - ఖలత సలిపిరే ॥ఇదె॥

39. కల్యాణిరాగము. ఏక తాళము.

ఆంజ॥ నేనెందు కానన్నైతి - జానకిన్ కానన్నైతి -
దీనతనొందనాయె-ప్రాణంబు మానన్నాయె,
శ్రీరాము నెట్లుగాంతు - యేమని విన్నవింతు - ॥నేనెందు॥

40. ఇంగ్లీషునోటు. రూపక తాళము.

ఆంజ॥ వదుఁడిందూరక
శూర్ప॥ } విడుమమ్మూరక
కరా॥

ఆంజ॥ పాపాత్ములైతిరి.

కరా॥
శూర్ప॥ } తప్పులసైరింపు

ఆంజ॥ మొడనలిమొప మిమ్మింక

కరా॥
శూర్ప॥ } దయవిడువుము ప్రొమ్కెదము

ఆంజ॥ పలుకకుడోతులువల్

కరా॥
శూర్ప॥ } ఘనకరుణను మనుపుము. ॥పడు॥

41. శంకరాభరణరాగము. ఏకతాళము.

లవ॥ రామారామా – రఘువరరామా – రాఘవరామా
దానవభీమా – జగదభిరామా – తారకనామా –
దశరథరామా ॥రామా॥

42. శంకరాభరణరాగము. ఏకతాళము.

ప్రేమాధామా – ముఖజితసోమా – సురుచిరధామా
మునిజనధామా – వేదారామా – వైకుంఠధామా –
రామా రామా ॥రామా॥

43. బేహగ్ రాగము. ఆదితాళము.

కుశ॥ } జనకా–ప్రేమనిమ్మా–తనయుల మము చేకొమ్మా
లవ॥ } తండ్రిరోమాదగు–తప్పులసైచి–తనరగ - దయ
రానిమ్మా ॥జనకా॥

కోపముచేనిటు–పాపముఁజేసితి–కొమరుగ
మమ్ముఁజేకొమ్మా ॥జనకా॥

సీత॥ కరుణించి పా - లింపుమా - ఆలింపుమా - నాథా ॥కరు॥
ఎన్ను మ నీమది - మన్ననజేయవె - సన్నుత రఘుమణి
న్యాయమా - భారమా - ఉదారమా
గంభీరమా - నా - థా ॥కరు॥

45 పూరి కల్యాణి రాగము ఆటతాళము.

రామ॥ కామిని కరుణింపవె-కాంతగా నీకిటు
సంతాపము చేకూర్చితి ॥కామిని॥
జానకి యీకానల-పోనాడిన హీనుఁడనే
మానక కాపాడవె-సీత భూవిజాత యిటు ॥కామిని॥

46 మోహనరాగము. ఏకతాళము.

కమలా-నాథా-విమలవిభా-కమలా-వాసా-కలుష హరా
ప్రముదా-భాసా- వరఫలదా-కమలా-నాథా - ఘనకరుణా॥
కరివరదా-సురవినుతా - హరి వదనా-మురహరణా-సుర
చిర - నార-దాది-వంద-నీయ్యా-శ్రీ॥ కమలా॥
సామలోలా - సాధుపాలా- వేదలీలా - సారలీలా - భాను
జాలా-మంధరధారణ - మానివిభావన-కారణ సత్కరు
ణా-సు-బ్ర-హ్మ-ణ్యా-వందితా-॥కమలా॥

మంగళం

గోనుగుంట్ల ముద్రణాలయము, ౧౫, బ్రాడ్వే, మద్రాసు : ముద్రితము.